

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

DAVUL GAZETESİNDE MİZAH VE SİYASET ANLAYIŞI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nefise Yasemin ŞENER

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

DAVUL GAZETESİNDE MİZAH VE SİYASET ANLAYIŞI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nefise Yasemin ŞENER

Danışman: Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

DAVUL GAZETESİNDE MİZAH VE SİYASET ANLAYIŞI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Tezi Hazırlayan: Nefise Yasemin ŞENER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 09.06.2021/13

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde basın yasaklarının son bularak yeni bir sayfa açılmasıyla birlikte tarihi farklı pencerelerden görmek için bir fırsat doğmuştur. Davul gazetesi de bu fırsatlardan yararlanmış ve sayfalarında karikatürler ile mizahi yazılara yer vermiştir. Bu sayede yayımlandığı dönemdeki gelişmeleri, Davul gazetesi gözünden izlememiz mümkün olmuştur.

Çalışmaya başlamadan önce Davul gazetesi Atatürk Kitaplığı ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden temin edilmiş ve çevrilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde Osmanlı Devleti'nde basının serüveni anlatılmış ve mizah gazetelerinin bu yolculuktaki yerine değinilmiştir. İlk bölümde tarihsel süreçte gülme, mizah ve karikatür tanımlarına yer verilmiştir. Bu kavramların kendilerine yer edinmeye çalışırken geçtiği evreler ortaya koyulmak istenmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde mizah ve karikatürün basın tarihinde gelişimi ele alınmıştır. Yayımlanan dergi ve gazetelerden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Davul gazetesi şekil ve içerik açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Davul gazetesinin iç ve dış siyasi olayları nasıl ele aldığı üzerinde durulmuş, metin ve karikatürlere yer vererek çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bu çalışmada İkinci Meşrutiyet dönemine Davul gazetesinin değerlendirmeleri üzerinden bir bakış sağlamaya çaba gösterilmiştir.

Çalışma süresi boyunca Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İSAM Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Covid-19 salgınının başlaması sebebi ile gerekli kaynaklar elektronik ortamda temin edilmeye çalışılmıştır. Konunun seçilmesinden son noktayı koyduğum güne kadar önerileri ile yol gösterici olan sayın hocam Prof. Dr. İbrahim Şirin'e teşekkürlerimi sunarım. Sabırları ve destekleri ile her daim yanımda olan ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Nefise Yasemin Şener

2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1.KARİKATÜR VE MİZAH.....	13
1.1. Batı Dünyasında Mizah ve Karikatür.....	13
1.2. Osmanlı Devleti'nde Mizah ve Karikatür	18

II. BÖLÜM

2. DAVUL GAZETESİ.....	25
2.1. Davul Gazetesinin Yayın Hayatına Girişi.....	25
2.2. Gazetenin Dış Özellikleri.....	26
2.3. Davul Gazetesinin Yayın Cetveli	29
2.4. Gazetenin İç Özellikleri.....	30
2.5. Davul Gazetesinin Yazar ve Karikatürist Kadrosu	39
2.5.1. Hamdullah Suphi Tanrıöver.....	41
2.5.2. Hakkı Tarık Us.....	44
2.5.3. Celal Sahir Erozan.....	46
2.5.4. Cemil Cem	47
2.5.5. Mahmut Esat Yesari	48

III.BÖLÜM

3. DAVUL GAZETESİNDE ELE ALINAN KONULAR	50
3.1. Seçimler, Hükümet ve Meclis'te Tartışılan Konular	50
3.2. Sadrazam Kâmil Paşa ve İkinci Meşrutiyet Siyasetindeki Yeri	76
3.3. 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi.....	83
3.4. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı, Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi ve Girit Meselesi.....	97
3.5. İkinci Meşrutiyet'in İlanından Sonra Kadın ve Aile	117
SONUÇ	127
KAYNAKÇA.....	131

EKLER	138
EK 1. KAPAK VE SAYFA ÖRNEKLERİ	138
EK 2. SEÇİLMİŞ KARİKATÜRLER	145
ÖZGEÇMİŞ	151

ÖZET

Gülme her daim iktidar için korkutucu bir araç olmuştur. Bu yüzden otoriteye ve iktidara sahip olanlar mizah üretimine kaygıyla yaklaşmıştır. Gülünç olma korkusu, baskıyı beraberinde getirmiştir. Bir kelime ve çizginin gücünü fark eden iktidarlar, söz konusu gücü yasaklayarak engelleme yoluna gitmiştir. Bu baskıcı tavır korkulan mizahi unsurların yok olmasını değil daha da güçlenmesine neden olmuştur.

II. Abdülhamid kendi iktidarı süresince mizah ve karikatürlerden endişe duymuştur. İmajını zedelemesinden korktuğu bu ikiliyi Osmanlı topraklarında yasaklamıştır, yurtdışında faaliyet gösteren mizah ve karikatür içerikli yayım organlarını ise satın alma yoluna gitmiştir. İstibdat Devri'nin son bulmasıyla bu yasaklar yıkılmıştır. Özgürlük ortamı içinde pek çok dergi ve gazete çıkarılmıştır. Karikatürler ve mizah yazıları geniş bir ilgi ile karşılanmıştır. O döneme kadar gizli kalması tercih edilen eleştiriler, bu sayfalarda gün yüzüne çıkmıştır.

Davul gazetesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra oluşan özgürlük ortamında meydana çıkmıştır. Kısa süreli yayım hayatında mizahi yolla eleştirilerini gerçekleştirmiştir. Davul ve Tokmak ile halkı uyandıracak yayınlar yapmayı amaçlamıştır. Tokmağın ucunu gerekirse iktidardakilere gerekirse muhalefettekilere yöneltmiştir. Davul gazetesinde çizginin gücünü kullanan kişiler, kalemlerinden kimsenin kaçamayacağını göstermişlerdir.

Anahtar kelimeler: Davul, Mizah, Karikatür, İkinci Meşrutiyet

ABSTRACT

Laughing has always been a frightening tool for political power. For this reason, those who have authority and power have always approached the production of humor with concern. The fear of being ridiculous has led to an increase in repressive policies. Those who noticed the power of a word and line immediately went down the path of banning them. This repressive attitude did not destroy what was feared, but made it stronger.

II. Abdulhamid was concerned about humor and cartoons during his rule. Fearing that it would tarnish his image, he banned the duo on Ottoman soil and tried to neutralize them by buying those operating abroad. With the end of the Istibdat period, the pressures decreased. Many magazines and newspapers have been published in the environment of freedom. Cartoons and humorous writings have been met with wide interest. Criticisms, which were carried out in secret until that period, were included in these pages.

The *Davul* newspaper emerged in the environment of freedom, which was formed after the declaration of the second constitutional monarchy in Turkey. In newspaper short periodical life, it made his criticisms in a humorous way. The Newspaper aimed to make publications that would wake the public with drums and mallets. The newspaper sometimes criticized the government and sometimes the opposition. The newspaper has shown that by using the power of the line, no one can escape their pens.

Key words: Davul, Humor, Cartoon, The Second Constitutional Monarchy In Turkey,

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m.	Adı geen makale
C.	Cilt
ev.	eviren
Haz.	Hazırlayan
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDV	Türk Diyanet Vakfı
yy.	Yayınevi / basım yeri yok

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde matbaanın yaygınlaşması uzun bir süre aldığından basın hayatı da geç bir dönemde şekillenmiştir. İspanya'dan kaçıp 1493 yılında Osmanlı'ya sığınan Yahudiler matbaayı kullanmış ve devlet tarafından bir zorlukla karşılaşmamıştır. Aynı şekilde 1567 yılında Ermeniler, 1610 yılında Marunî Araplar ve 1627 yılında da Rumlar kendi matbaalarını kurup kitap basabilmişlerdir. Ancak bu dönemde gazete basımı gerçekleşmemiş kendi kuruluşlarına uygun yayınlar basmışlardır. 1729 yılıyla İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi tarafından matbaanın kullanımının aktifleştirilmesiyle beraber Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamıştır. Ancak ilerleme içerisinde olan matbaa kullanımı Patrona Halil Ayaklanması ile yeniden durgun bir süreç geçirmiştir.¹

Osmanlı Devleti'nde ilk gazete, 1795 yılında Fransız Büyükelçiliği'nde kurulan matbaada basılmıştır. Fransız elçisi Vermainac, Fransız Devrimi ile tesis edilen cumhuriyet hakkında bilgi vermek ve ülkedeki yeni olayları Osmanlı'da yaşayan Fransızlara anlatmak için *Bulletin des Nouvelles* gazetesini çıkarmıştır. Daha sonra kapatılan bu gazetenin ardından bir sonraki görevli elçi Aubert Dubayet tarafından *Gazette Française de Constantinople* adlı ikinci gazete çıkarılmış ancak Mısır işgali sırasında yayıma son verilmiştir. Ticaret merkezi olan İzmir'de 1824'ten sonra Fransızca gazeteler yayımlanmıştır. Charles Trican tarafından *Smyrnèen* çıkarılmış ancak 1824'te maddi zorluklar nedeniyle kapatılmıştır. Fransızlar kendi girişimleriyle İstanbul ve İzmir'de pek çok gazete çıkarmıştır. İzmir'de çıkarılan *Le Spactetaur Oriental* ve *Courrier de Smyrne* bunlardan bazılarıdır. 1831 yılına gelindiğinde ise Fransız Alexandre Blacque tarafından II. Mahmut'un isteğiyle *Le Moniteur Ottoman* yayımlanmıştır. Yarı resmî bu gazetenin amacı Bâb-ı Âli'nin görüş ve politikalarını açıklamaktır.²

¹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.13-15.

² Suat Gezgin, "Gazetecilin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi (II)", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.19, 2004, s.12-13.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından 1828 yılında *Vakayi-i Mısriye* gazetesi çıkarılmıştır. Bu gazete Türkçe-Arapça olarak yayımlanması nedeniyle Türk Basın Tarihi'nde önemli bir yere sahiptir. Metinler önce Türkçe olarak hazırlanıp Mehmet Ali Paşa tarafından onaylandıktan sonra Arapça'ya çevrilmiştir. Bu gazetenin iki dil şeklinde yayımlanma nedeni ise gazetenin 34. sayısında Mısır'da yaşayan ahalinin hem Türk hem Arap olması dolayısıyla herkesin gazeteden faydalanabilmesi olarak açıklanmıştır.³ Gazetenin amacı ise Mehmet Ali Paşa'nın yaptığı ve yapmayı planladığı işlerden yönetici kadrosunu haberdar etmektir. Daha çok Mısır'ı ilgilendiren meseleler üzerinde durulmuştur.⁴ Mehmet Ali Paşa ayrıca Girit'te, Türkçe-Yunanca *Vakayi-i Giridiye* isimli bir vilayet gazetesi de çıkarmıştır.

1 Kasım 1831 yılında ise Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olan *Takvim-i Vakayi*'nin yayın hayatına girmesiyle Osmanlı Devleti'nde basın serüveni başlamıştır. 5 Kasım 1831'de de gazetenin Fransızcası Blak Bey tarafından *Le Moniteur Ottoman* adıyla çıkmıştır. Ayrıca bu gazetenin Rumca, Arapça, Farsça, Ermenice kısımları da bulunmaktaydı.⁵ Söz konusu gazetenin amaçları içerisinde huzurun bozulmasını önlemek için yanlış haber yayımını engellemek, halkın yararına dair bilgi sunmak, devlet politikalarını açıklamak, Osmanlı vatandaşlarının dünyada ve devlet içinde olanları öğrenmesini ve yabancıların Osmanlı'yı tanımalarını sağlamak bulunmaktadır.⁶ 31 Temmuz 1840 tarihine gelindiğinde ise yarı özel olan Türkçe gazete *Ceride-i Havadis* çıkmıştır. William Churchill tarafından çıkarılan gazete, Abdülmecid tarafından desteklenmiş, Takvimhane Müdürlüğü'ne gazetenin çıkarılması için yardım edilmesi emri verilmiştir. Gazetenin yayımlanma amacı halkın bilgisini arttırmak, diğer ülkelerde olup bitenleri naklederek halkta merak duygusu uyandırmak ve bu yolla meslek ve ticaret hayatının geliştirilmesine yardımcı olmak şeklinde belirtilmiştir. Gazetede hükümet ve resmî dairelerle ilgili

³ Orhan Koloğlu, *İlk Gazete İlk Polemik*, Engin Yayınlar, Ankara, 1991, s.33.

⁴ Nesimi Yazıcı, "Vakayi-i Mısriye Üzerine Birkaç Söz", *OTAM*, C.2, S.2, Mart 1991, s.268, 270, 272.

⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.10-12.

⁶ Orhan Koloğlu, *Takvimi Vekayi Türk Basınında 150 Yıl*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1981, s.6-7.

haberler yorum yapılmadan yayımlanmıştır. Yabancı gazeteler tercüme edilerek dış haberler verilmiştir.⁷

Devletten bağımsız olarak çıkarılan *Tercüman-ı Ahval* ise 21 Ekim 1860 yılında Şinasi ve Agâh Efendi tarafından yayımlanmıştır. Gazetenin mukaddimesinde iç ve dış olaylardan seçme haberlerle eğitici yazıların yayımlanacağı ve bunların halkın anlayabileceği şekilde olacağı belirtilmiştir.⁸ 27 Haziran 1862 yılında yine Şinasi tarafından *Tasvir-i Efkâr* çıkarılmıştır. Kamuoyunun önemini kavrandığı bir zamanda haberlerin yanında fikir gazeteciliği de yapmıştır. Hem Şinasi hem de gazete Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin sözcüsü durumuna gelmiştir.⁹ *Tasvir-i Efkâr* gazete yazılarında milliyet ve meşrutiyet kelimelerini kullanmış kendinden önceki gazetelerden çok daha gelişmiş bir şekilde ortaya çıkmıştır. Şinasi "Millet" kavramını ilk kullanan yazarlardan olup kamuoyunun önemini vurgulamış, devleti milletin temsilcisi ve iyiliği için çalışan bir kurum olarak görmüştür. Halkın ancak gazete aracılığıyla sorunlarını belirtebileceğini vurgulayarak çıkardığı gazetenin bilimin ve eğitimin gelişmesi sorunlarıyla ilgileneceğini belirtmiştir.¹⁰

1 Ocak 1867 yılında Diyarbakırlı Filip Efendi tarafından *Muhbir* gazetesi çıkarılmıştır. Gazetenin yazıları çoğunlukla eğitimin problemleri, müfredat, metot, fen derslerinin ihmalindeki yanlışlık, eski eğitim sisteminin eksiklikleri gibi konular ve politika ile alakalıdır. *Muhbir*, dönemin yönetimine karşı muhalefet yapabilen ilk Türk gazetesi olarak gösterilmiştir. 1868 yılında gazete Ali Suavi tarafından Londra'da çıkarılmıştır. Ali Suavi burada çıkardığı gazetenin amaçlarını ise Şark ahalisinin eğitim ve medeniyette ileri gitmesini sağlayacak yeni fikirleri serbestçe yazmak, Avrupalıların Şarklılar hakkındaki yanlış düşüncelerini düzeltmek olarak belirtmiş ve Avrupa kamuoyunu da hedef almıştır.¹¹ Bu gazetelerin yanı sıra *İbret*, *Basiret*, *Ayine-i Vatan*, *Muhip*, *Utarit*, *Terakki*, *Mümeyyiz*, *Hakayik ül Vakayi*, *Asır*,

⁷ Ziyad Ebüzziya, "Ceride-i Havadis", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.406-407.

⁸ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.11.

⁹ Nesimi Yazıcı, "Tasvir-i Efkâr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.138.

¹⁰ M.Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, s.193-195

¹¹ Hüseyin Çelik, "Muhbir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.32-33.

Devir, Hadika, Hulusa tül Efkâr, Medeniyet, Sadakat, İstikbal, Vakit, Sabah ve daha birçok gazete yayımlanmış ve basın hayatı renklenmeye devam etmiştir.¹²

Osmanlı tarihinde mizah basını ise daha ileriki tarihlerde kendine yer bulabilmiştir. İlk mizah gazetesi 1852 yılında Hovsep Vartanyan Paşa tarafından çıkarılan *Boşboğaz Bir Adem*'dir. 1856 yılında Ermeniler tarafından *Meğu* çıkarılmıştır.¹³ İlk Türkçe mizah gazetesi olarak Teodor Kasap tarafından 24 Kasım 1870 yılında çıkarılan *Diyojen* gösterilse de ondan önce ilk mizah örneği 1868 yılında Ali Raşit ve Filip Efendi tarafından çıkarılan *Terakki* gazetesinin eki *Terakki* olmuştur. Ancak bu gazete ve daha sonra yine *Terakki* gazetesinin eki olarak çıkarılan *Letaif-i Âsar* (1 Nisan 1871) ile *Terakki Eğlencesi*'nin (17 Aralık 1870) ilk mizah gazetesi olarak kabul edilmemesinin sebebi yeterli mizah düzeyinde olmamalarıdır. Ayrıca gazete eki şeklinde yayımlanmış olmaları bir diğer nedendir.¹⁴ Başlangıçta çıkarılan *Letaif-i Asar*'ın mizahi olarak yetersiz kalması, muharrirlerinin tam olarak neyi kastettikleri belli olmayan sözleri gazetenin bir süre sönük şekilde yayımlanmasına sebep olmuştur. Daha sonra yapılan değişikliklerle beraber gazetede mizahi olarak doğru eleştiriler yapılmaya başlanmış ve son sayılarında karikatür dahi yayımlamışlardır.¹⁵

Teodor Kasap tarafından çıkarılan *Diyojen* halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Şinasi'nin ölümünü haber vermek için Ebüzziyâ Tevfik'in yazısı dışında bütün yazıları imzasız olan bu dergi, mizahla birlikte muhalif dilini birleştirmiş ve mevcut yapıyı eleştirmiştir. *Diyojen*'de sadece 3 karikatür yayımlanmıştır. Bunlardan ilki 74. sayıda yayımlanan eşek kulakları, papyonu ve şalvar üstüne giyilmiş ceketiyle tuhaf bir yaratıktır. Bu karikatürdeki kişi *Manzume-i Efkâr* gazetesinin sahibi Ahbar Panosyan olarak görülse de *Diyojen*'in kendi açıklamasında geleneksellik ile yeni medeniyet arasında kalmış bir "heykel-i garib" olarak açıklanmıştır. 123. sayıda yayımlanan karikatürle birlikte de dergi bir süreliğine kapanmıştır.

¹² Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, s.18-19.

¹³ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, s.17.

¹⁴ Gökhan Demirkol, "Türkiye'nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki", *Akademik Bakış*, C.10, S.19, Kış 2016, s.144.

¹⁵ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.49-50.

Tanzimat dönemi mizahı olarak adlandırılan bu dönemdeki bir diğer önemli dergi ise Mehmet Tevfik tarafından 1876 yılında çıkarılan *Çaylak*'tır. Mehmet Tevfik bu dergiden sonra Çaylak Tevfik olarak anılmaya başlamış ve yayımladığı derginin ismiyle bilinen tek kişi olmuştur.¹⁶ Bu dönemde yayımlanan diğer dergiler ise *Şarivari (1872)*, *Hayal (1873)*, *Çingiraklı Tatar (1873)*, *İbretnüma-yı Âlem (1873)*, *Kamer (1873)*, *Latife (1874)*, *Şarivari Medeniyet (1874)*, *Şafak (1874)*, *Tiyatro (1875)*, *Kahkaha (1875)*, *Kara Sinan (1875)*, *Geveze (1875)*, *Meddah (1876)*, *Latife (1877)*'dir.¹⁷

Osmanlı'da basın her geçen gün ilerlerken yasaklar da beraberinde gelmiştir. Yönetime karşı eleştirilerin artması, yayımlanacak gazete ve dergilere kısıtlamaların getirilmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda basınla ilgili ilk düzenlemelere 1858 Ceza Kanununda yer verilmiştir. Ceza Kanununun 138. maddesine göre sultanlık, hükümet yöneticileri ve Osmanlı uyuğunda bulunan bir millet aleyhinde gazete, kitap ve zararlı kağıtlar yayımlayan olursa öncelikle basılmış gazetelere el koyacaktı. Ayrıca suçun ağırlığına göre matbaası geçici veya tamamen kapatılacak, 10-50 mecdiye altın arasında değişen miktarda para cezasına çarptırılacaktı. Bu tarihte mizah basınıyla ilgili ilerleme yaşanmamış olsa bile Ceza Kanununun 139. maddesinde kendine yer bulmuştur. Buna göre genel adaba aykırı mizah yazıları ya da edepsiz resim basılması yasaklanmıştır.¹⁸

Gerçekleştirilen düzenlemelerden sonra 1864 yılında yürürlüğe konulan Matbuat Nizamnâmesi Osmanlı'nın ilk basın yasasıdır. Bu nizamnâme 1852 yılında III. Napoleon'un yaptırdığı Fransız Basın Yasası'ndan çevrilmiştir. Bu nizamnâmeye göre; siyasi gazete çıkarmak isteyen Osmanlı uyruklu kişilerin Maarif Nezareti'ne başvurarak ruhsat almaları, ruhsat alacak kişinin otuz yaşını bitirmiş olması ve Ceza Kanununun herhangi bir maddesine göre cezasının bulunmaması gerekmektedir. Yabancı uyruklu kişilerin ise ruhsat için Hariciye Nezareti'ne başvurmaları, bu nizamnâmeye uymak dışında herhangi bir basın suçlarının olmaması ve işleyecekleri suçlar için hükümet ve mahkeme tarafından yapılacak işlemleri kabul etmeleri şartı

¹⁶ Hamdi Özdiş, *Osmanlı Mizah Basının Batılılaşma ve Siyaset (1870-1877)*, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.84-85, s.89-91.

¹⁷ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.24.

¹⁸ Cahit Özbay, *Dünya'da ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitabevi, İstanbul, Ocak 2014, s.129.

bulunmaktadır. Bu verilen ruhsatlar istenildiği zaman geri alınabilecekti. Her gazetenin bir mesul müdürü bulunacaktı ve bu müdürün imzası alındıktan sonra satışa çıkabilecekti. Fuad Paşa'nın ikinci sadrazamlığında çıkan bu nizamnâme 1909 Matbuat Kanunu kabul edilene kadar 45 yıl yürürlükte kalmıştır.¹⁹

Bu dönemde gazete sayısı az miktarda olsa da nitelik yönünden şekil değiştirmeleri hükümete matbuat hakkında tedbir almayı öngörmüştür. Matbuat Nizamnâmesi'nden üç yıl sonra basınla ilgili yeni kısıtlamalar içeren bir kararname yayımlanmıştır. Abdülâziz Âli Paşa tarafından 12 Mart 1867 yılında çıkarılan Kararname-i Âli dönemin gazetecileri tarafından eleştirilmiştir. Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik gibi yazar ve gazeteciler tarafından "Ali Kararnamesi" denilerek alaya alınmıştır. Bu kararnamenin çıkmasında *Muhbir* gazetesinde Girit meselesinin ele alınması, *Tasvir-i Efkar* da ise Namık Kemal tarafından makalelerde "milliyet" ve "meşrutiyet" kelimelerinin kullanılması sebep olmuştur. Çıkarılan bu kararnameye göre İstanbul'da yayımlanan gazeteler ülke çıkarlarına aykırı olarak yayın yapmaktaydı. Ayrıca devlet ve ülke hakkında düşmanların işine yarayacak zararlı fikirler ve yanıltıcı haberlerde barındırmaktaydı. Devlet bir dereceye kadar gazeteleri özgür bırakmış ancak gazetelerin varlık sebepleri ve faydaları olmasına rağmen uydurma haber ve yalanlarla halkı kandırmalarına tepkisiz kalınması imkânsız olduğundan bu durumun düzeltilmesi için basınla ilgili düzenlemelerin hükümleri dışında hükümetçe cezalandırma işlemleri ve koruyucu tedbirler alınması kararı verilmiştir. Bu karar geçici olup belirtilen durumlar düzelince ortadan kalkacaktır. Sözü edilen kararnameden sonra bazı gazeteciler tutuklanmış, sürgüne yollanmış ve bazıları da yurtdışına kaçmıştır.²⁰ 11 Mayıs 1876 tarihinde ikinci bir Kararname-i Âli yayımlanmıştır. Artık gazeteciler resmî işler ile alakalı yazılarını Matbuat Müdürlüğü'nden izin almadan yayımlamayacaktı. Bu kararnamede ilki gibi geçiciydi ancak uzun yıllar uygulamasına devam edilmiştir.²¹

1876 yılında V. Murad'ın tahta geçmesiyle basın bir sevinç havası içerisine girmiştir. Gazete ve dergiler kısa süreliğine özgürlük içerisinde yayın yapmışlardır.

¹⁹ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, Temmuz 1990, s.26-27.

²⁰ Servet İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943, s.22, 24, 25.

²¹ Kabacalı, *Türkiye'de Basın Sansürü*, s.32

V. Murad'ın üç ay sonra tahttan inmesiyle başa II. Abdülhamid geçmiştir. Bu coşkulu hava 1876 yılında Kanun-i Esâsi'nin ilanıyla artarak devam etmiştir. Ancak özgürlük ortamı sürüyor gibi gözükse de kısa zaman içinde baskılar başlamıştır. Kanun-i Esâsi'nin 12. maddesi “Basın kanun dairesinde serbesttir” demektedir. Henüz Matbuat Nizamnâmesi de yürürlükten kaldırılmamıştı. Yani basın kanun dairesinde tam olarak serbest değildi. Çünkü istenilen şekilde sınırlamalar gerçekleştirilebilirdi. Nitekim Teodor Kasap'ta bu durumu eleştirmek için *Hayal* gazetesinde Hacivat'ın “Bu hal nedir Karagöz?” sorusuna “Matbuat kanun dairesinde serbesttir” cevabı veren, elleri ve ayakları zincire vurulmuş Karagöz çizimi yayımlamıştır. Teodor Kasap bu olaydan sonra 3 yıl hapis cezası almış ve İstanbul'dan kaçmak zorunda kalmıştır.²²

II. Abdülhamid'in bir sonraki adımı ise 1877-78 Rus Savaşı'nı sebep göstererek meclisi kapatıp sıkıyönetim ilan etmek olmuş böylece İstibdat Devri başlamıştır. Padişah bu dönemde gerekli gördüğünde gazeteleri kapatma yetkisine sahip olmuştur. Önceleri sadece siyasal gazeteler sansüre uğrarken 1882 yılında her türlü gazete ve dergi sansüre uğramıştır. Üç türlü sansür uygulanmıştır. Bunlar; Türkçe ve azınlıkların dilleriyle yayımlanan gazetelerin, Türkiye'de ve dışarda yabancı dillerde basılan gazetelerin, yerli ve yabancı kitapların sansürüdür.²³ 1888 ve 1895 yıllarında çıkarılan Matbaalar Nizamnâmeleri sadece kitap ve evrakları kapsar gibi gözükse de basın her türlü denetim altına alınmıştır. Bu dönemde gazetelerde kullanılması yasaklanan kelimeler bulunmaktaydı. Bazı kelimeler şunlardır: grev, suikast, ihtilal, anarşi, sosyalizm, dinamit, infilak, kargaşalık, hâl edilme, kanunu esâsi, hürriyet, vatan, müsavat, Bosna Hersek, Makedonya, Girit, Kıbrıs, Yıldız, büyük burun, Murat, istibdat, beynelminel, veliaht, cumhuriyet, mebus, âyan, bomba, Mithat Paşa, Kemal Bey, inkılâp.²⁴

Osmanlı Devleti'nde yasakların üst düzeyi bulmasıyla gazete ve dergiler yurtdışında basılarak ülkeye gizlice sokulmuştur. Yurt dışında toplanan Jön Türkler, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya, İsviçre, Mısır gibi ülkelere gitmişler ve buralarda gazete ve dergi çıkarmışlardır. Buralarda özellikle II. Abdülhamid'i eleştiren

²² Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.48-49.

²³ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Basın Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1973, s.52, 58.

²⁴ İnuğur, a.g.e., s.260, 264.

karikatür ve mizah yazıları yayımlamışlardır. Bu gazetelerin en bilinenleri şunlardır; *Hayal* (1895, Londra), *Hamidiye* (1896, Londra), *İncili Çavuş* (1897, Cenevre), *Beberuhi* (1898, Cenevre), *Pinti* (1898, Mısır), *Dolap* (1900, Londra), *Daoul* (1900, İsviçre), *Tokmak* (1901, Cenevre), *Curcuna* (1906, Mısır).²⁵

Çıkarılan bu mizah dergilerinin dili oldukça sertti. Özellikle II. Abdülhamid hakkında yazdıkları sarayı çok kızdırmıştır. II. Abdülhamid bu gazeteleri satın alarak susturmaya çalışmıştır. Böylece II. Abdülhamid kendisini eleştiren gazeteleri satın alarak yeni gazete çıkarmaları ve Jön Türklerin diğer faaliyetleri için maddi kolaylık sağlamış oluyordu. Ancak bu durumu sadece maddi kazanç sağlamak için kullanıp yeni gazete çıkaranlar da bulunmaktaydı.

Sarayın nerede ve kim tarafından basıldığını bulmakta zorlandığı gazeteler de vardı. Bunlardan en önemlisi 1900 yılında çıkan *Daoul* gazetesiydi. Bu gazete hem yazıları hem karikatürleriyle II. Abdülhamid'e eleştiri oklarını çevirmiştir. Özellikle II. Abdülhamid'in burnunu vurguladıkları karikatürler yayımlamışlardır. Bu gazetenin sembolü olan davul-davulcu kavramları Jön Türk basınında uyandırma aracı anlamında kullanılmıştır. Burada davulcu II. Abdülhamid'i ve devlet yöneticilerini uyandırmaya çalışıyordu.²⁶

Aslında *Daoul* gazetesini Paris'te Ali Nuri tarafından çıkarılmıştır. Ali Nuri, İsveç'te doğmuş Gustaf Noring adında bir yabancısıdır. 1879 yılında İstanbul'a gelmiş ve burada 1884 yılında Hariciye Nezareti'nin hizmetine girince Müslüman olup Ali Nuri adını almıştır. Tunuslu Mahmut Ben Ayad Paşa'nın kızı Prenses Hayriye Hanım ile evlenmiştir. Rotterdam Başkonsolosluğu'nda görev almış ve II. Abdülhamid tarafından sürgündeki Jön Türkler ile ilişki kurma görevi verilmiştir. Ancak Ali Nuri Jön Türklerden etkilenmiş ve bu harekete ortak olmuştur. Jön Türk hareketine katıldığı anlaşılınca 1901 yılında görevinden alınmış ve 101 yıl ağır hapsine karar verilmiştir. Ali Nuri'nin *Davul* gazetesini çıkaran kişi olduğu Paris Büyükelçisi Münir Bey tarafından II. Abdülhamid'e gönderilmiş jurnal sayesinde gerçekleşmiştir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar geçen sürede II.

²⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, s.115-116; Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.272.

²⁶ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.280-281.

Abdülhamid'e karşı ağır eleştirilerde bulunduğu kitaplar, makaleler yazmış ve konferanslar vermiştir. 1903 yılında Stockholm'de basılan “*Abdul-Hamid in Karikatur, Intimes aus Yildiz-Kiosk*” kitabında II. Abdülhamid hakkında düşüncelerini çok ağır biçimde ifade etmiştir.²⁷ 1932 yılında İstanbul'da Fransızca olarak tekrar “*Abdul-Hamid En Caricature – Intèrius de Yildiz-Kiosk*” adıyla basılmış olan bu kitap II. Abdülhamid'in harem hayatını içeren karikatürlerin yanı sıra Alman İmparatoru II. Wilhelm ile olan ilişkisi ve öldürülme korkusunu konu edinmiştir.²⁸

Ali Nuri, *Daoul* gazetesini çıkardığını önce reddetmiştir. Ancak yayımladığı “*Abdul-Hamid in Karikatur, Intimes aus Yildiz-Kiosk*” kitabında *Daoul* gazetesinde yer alan karikatürleri de kullanmıştır. Gazete yayınına sona erdirmeye çalışan Bâb-ı Âli'den para almaya çalışmış ancak bunu başaramamış ve cezası da müebbet hapse çevrilmiştir. Ali Nuri bu ceza üzerine kitabını yayımlamıştır. Sebebini de II. Abdülhamid ile ödeşmek ve onu da ömür boyu alay konusu olmaya mahkûm etmek olarak açıklamıştır.²⁹

Tezimizin asıl konusu olan *Davul* gazetesi Ali Nuri'nin çıkardığı *Daoul* ile aynı adı taşımaktadır. *Davul* gazetesinin “Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az” sloganı *Daoul* gazetesinde de “Anlayana sivrisinek sazdır. Anlamayana davul zurna azdır.” şeklinde kullanılmıştır. Ancak bu iki gazetenin birbirileri ile herhangi bir bağları görülmemektedir. *Davul* gazetesi dönemin siyasi olaylarına ağırlık vermiş ve II. Abdülhamid'e karikatürlerinde ancak tahttan indirildiği zaman yer verebilmiştir. “*Abdul-Hamid En Caricature – Intèrius de Yildiz-Kiosk*” kitabı incelendiği zaman 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilişi ile ilgili karikatürlere rastlanmaktadır.³⁰ Gazetelerin aynı zamanda çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum bize gazetelerin birbirinden bağımsız olduğunu göstermektedir.

²⁷ Şahin Alpay, “Bir Osmanlı Vikingi: Herr Gustaf Noring ya da Ali Nuri Bey”, *Tarih ve Toplum*, S.3, Mart 1984, s.70-72.

²⁸ Ali Nouri, *Abdul-Hamid En Caricature – Intèrius de Yildiz-Kiosk*, Imprimerie des Banques Haim, Rozio & Cie, İstanbul, 1932.

²⁹ Evren Küçük, “Osmanlı Hariciyesi'nin Muhalif Bir Gazete (Davul) ile Mücadelesi”, *OTAM*, S.43, Bahar 2018, s.125.

³⁰ Nouri, a.g.e., s.46, 125, 126.

1908 yılında yeni oluşumlar kendini göstermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti istibdat devrine karşı hoşnutsuzluk besleyen genç subaylar tarafından kurulmuştur. 9-11 Haziran 1908 tarihinde İngiltere Kralı ve Rus Çarı arasında Makedonya'nın geleceği için yapılan Reval Görüşmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti için son olay olmuştur.³¹ Cemiyetin amacı Kanun-i Esasi'nin tekrar ilan edilmesini sağlayarak özgürlüklerine kavuşmak ve ülkenin parçalanmasını engellemektir. 4 Temmuz'da Resneli Niyazi Bey'in dağa çıkmasıyla başlayan olayları Makedonya'dan Kanun-i Esâsi'nin ilan edilmesi için çekilen telgraflar takip etmiş ve saray bu duruma kayıtsız kalamamıştır. II. Abdülhamid 24 Temmuz günü İkinci Meşrutiyeti ilan etmiştir.³²

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber basın büyük bir özgürlüğe kavuşmuştur. Bu dönemde gazete ve dergi basımında büyük bir patlama yaşanmıştır. Her türlü meslekten ve uyruktan insan gazete ve dergi yayımlamıştır. Bunların bazıları uzun süre yayımlanmayı sürdürebilmiş çoğu kısa soluklu olmuştur. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra ülke genelinde yayın sayısı 730'u bulmuştur. Bunlardan 308'i Türkçe, 41'i Türkçe-Arapça, 67'si Arapça, 5'i Türkçe-Ermenice, 34'ü Ermenice, 11'i Bulgarca, 36'sı Fransızca Türkçe-Fransızca, 4'ü Sırpçadır.³³

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile canlanan basının önündeki engeller kaldırılmak istenmiştir. Bu durum özellikle mizah gazeteleri için geçerlidir. 4 Nisan 1909'da Kanun-i Esâsi değiştirilmiş ve basın sansüründe tartışmalara yol açan 12. madde olan "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmüne "Hiçbir veçhile kable't-tab' teftiş ve muayene edilemez" cümlesi eklenerek basının önündeki engel kaldırılmıştır. Sansürün engellenmesiyle beraber eleştirilerden herkes nasibini almıştır. Nazırlar, hükümet, eski sadrazamlar, paşalar, II. Abdülhamid, istibdat devri ve bu devirde yapılan uygulamalar eleştirilerin odağı olmuştur.³⁴ Mizah gazetelerinde zamanında eleştirileri yapılamamış konular dâhil her şey işlenmiştir. Bu basın patlamasının ardından kısa sürede kapanan pek çok dergi ve gazete bulunmaktadır.

³¹ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.119.

³² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.27, 29, 39, 40.

³³ Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2005, s.20.

³⁴ Kabacalı, *Türkiye'de Basın Sansürü*, s.84.

Basının bu özgürlük ortamı bir süre daha devam etmiş ancak İttihat ve Terakki'nin uyguladığı politikalara karşı rahatsız olan bir kesim tarafından gerçekleştirilen 31 Mart Olayı ile beraber yeniden baskı altına girmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mebuslar üzerindeki baskısı ve meclisteki keyfi uygulamaları, askerler arasında çıkan alaylı-mektepli tartışmaları ve İttihat ve Terakki'nin şeriate aykırı uygulamalar içinde olduğunu düşünenlerin memnuniyetsizliği bu vakiyaya giden süreci oluşturmuştur. 6 Nisan'da Serbesti gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ve Volkan gazetesinde çıkan kışkırtıcı yazılar olayın patlak vermesine sebep olmuştur. Söz konusu olayların sonucunda II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir.³⁵ 13 Nisan'da gerçekleşen bu vakıyadan sonra İttihat ve Terakki basın üzerindeki denetimi arttırmıştır. 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisi'nde basına belirli kısıtlamalar getiren tasarı sunulmuştur. Bu basın tasarısı, mecliste pek çok tartışmaya sebep olsa da 14 Temmuz 1909 tarihinde kabul edilmiş, 18 Temmuz 1909'da kesinleşmiştir. Basın Kanunu'na göre artık gazete çıkarmak için ruhsat almaya gerek yoktur. Ancak 22 yıl yürürlükte kalacak Matbuat Kanunu'nda yıllar içinde basına sınırlayıcı maddeler getirilmeye devam edilmiştir. Bunlardan bazıları 1912 tarihli askerlerin yazı yazmalarının yasaklanması, 1913'te edep ve ahlak kurallarına aykırı yazıların yasaklanmasıdır.³⁶

Çalışmamızın konusu olan *Davul* gazetesi ile ilgili üç tane yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Sırasıyla bu tezler şu şekildedir: Buse Turan, Meşrutiyet'in Güldüren ve Düşündüren Sesi: Davul, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018. Fulya Köpe, Davul Gazetesi (İnceleme-Metin), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019. Elif Eldemir, Türk Matbuatında Mizah Dergiciliğinin Bir Örneği Olarak Davul (Çeviri-İnceleme), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2020.

³⁵ Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972, s.46,-48, 53.

³⁶ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s.84-86.

I. BÖLÜM

1.KARİKATÜR VE MİZAH

1.1. Batı Dünyasında Mizah ve Karikatür

Gülme insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Ancak gülmenin tarihi henüz tamamen açıklanamamıştır. Bu sebeple gülmenin nasıl ve ne ile beraber başladığı sorusunun cevabı belirsizdir. Bununla beraber varsayımlara dayanılarak gülmenin varoluşsal durumu hakkında yorumlar yapılmıştır. Söz konusu yorumların insanların dünyanın başlangıcından beri gülüyor oldukları sonucuna ulaştırmıştır. Aristoteles insanın özünü “animal riden (gülen hayvan)” olarak tanımlamıştır.³⁷ İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel özelliği mizah duygusuna sahip olması ve gülebilmesidir. Bazı durumlara karşı gülmeyi kullanmak da insan doğasında bulunmaktadır.

Hengri Bergson, gülmeyi toplumsal uyumun oluşmasını sağlayan bir toplumsal jest olarak tanımlamıştır.³⁸ Barry Sanders, beklenmeyen bir anda oluşan bedensel hareket ya da dil sürçmesinin kişiyi şaşırtmasından dolayı ortaya eğlendirici bir durumun çıkması olarak yorumlamıştır. Bir insanın tökezlemesi ya da kekelemesi, gören kişilerin gülmesine sebep olmuştur.³⁹ Charles Baudelaire de gülmenin çıkış noktasını kişinin kendini üstün görmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kişide güldüğü insana karşı kendinde o duruma düşmememin gururu bulunur.⁴⁰

John Morreall gülmeyi kuramlar çerçevesinde değerlendirmiş ve genel bir tanım bulmaya çalışmıştır. Bunlar üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramıdır. Üstünlük kuramında insanlar herhangi bir konuda kendilerini üstün gördükleri

³⁷ Barry Sanders, *Kahkahanın Zaferi*, Çev. Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.22.

³⁸ Hengri Bergson, *Gülme*, Çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Ekim 2015, s.22.

³⁹ Sanders, a.g.e., s.25.

⁴⁰ Charles Baudelaire, *Gülmenin Özü*, Çev. İrfan Yalçın, İris Yayınları, İstanbul, 1997, s.8-10.

kişilere gülmektedirler. Bu kuram gülmeyi tanımlamak için sık sık kullanılır. Mizahi açıdan da insanlar başkalarının yanlışları, fiziksel görünüşleri ya da başlarına gelmiş olaylar üzerinden gülerler. Ancak bu kuram gülme kavramını tam olarak açıklayamamaktadır. Çünkü kişiler hiçbir kötü düşünce ya da üstünlük hissetmeden de mizahi olarak gülebilmektedirler. Uyumsuzluk kuramında alıştığımız belli kalıplar dışına çıkan durumlar ve olgular ile gülme gerçekleşir. Ancak mizahi olarak bu kuram kabul edilse de gülmeyi tamamen kuşatıcı şekilde tanımlayamaz. Rahatlama kuramında fizyolojik olarak ele alınan gülme sinirsel enerjinin açığa çıkması şeklinde tanımlanmıştır.⁴¹

Gülme tarih boyunca egemen olan tarafı korkutmuştur. Çünkü insanlar güldükleri şeyleri ciddiye almamış ve korku duymamışlardır. İktidardakiler ve güç sahipleri kurdukları düzenin bozulmasından korktukları için gülünç duruma gelmekten rahatsız olmuşlardır.⁴² Bu sebeple gülmenin düşmanı olarak görülen ciddiyet ile toplumu baskı altında tutmaya çalışmışlardır. Toplum kendisine yapılan bu haksız uygulamaların öcünü gülme sayesinde almıştır. Bergson'a göre gülme, acıma ve sempati içermediği için amacına ulaşabilmektedir.⁴³ Mark Twain de etkili tek silahın gülme olduğunu savunmuştur.⁴⁴

Tarih boyunca halkın kontrolsüz gülmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bunun içinde özellikle din aracı edilmiştir. Tanrı korkusu üzerinden belirli günler dışında gülmek günahkâr olmak ile aynı sınıfa konulmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında kilise insanların gülmesini istememiş ve bunu engellemek için çalışmıştır. Otoritelerinin ve kutsallıklarının bozulacağı kanısında olmuşlardır.⁴⁵ Bu düşüncelerinde haklı çıkmışlar, kontrol altına alamadıkları gülme kutsallıklarını alaşağı etmiştir. İktidar ve otoritenin yasaklamaları karşısında zafer kazanan halk komik imgelerle korkutucu olan her şeyi tersyüz ederek ortaya koymuştur. Günah sayılan eylemler, ölüm ve

⁴¹ John Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Çev. Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, İris Yayınları, İstanbul, 1997, s.22-25, 33.

⁴² İbrahim Şirin, "İki Dünya Arasında Karikatürden İmgeye Osmanlı ve Avrupa", *Folklor/Edebiyat*, C.15, S.59, 2009, s.78-79.

⁴³ Bergson, a.g.e., s.130 : Anca Parvulescu, *Gülme*, Çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, Eylül 2017, s.22.

⁴⁴ Sanders, a.g.e., s.32.

⁴⁵ Sanders, a.g.e., 228-229.

özellikle cehennem halkın eğlence kaynağı olmuştur. Ancak bu eğlenceler sadece izin verilen bayram ve festivaller sırasında gerçekleşmiştir.⁴⁶

Umberto Eco *Gülün Adı* kitabında kilisenin bu baskıcı tavrını işlemiştir. Kilise içinde işlenen cinayetlerin faili aranırken gülme ile alakalı anekdotlar düşülmüştür. Bütün bu cinayetlerin sebebi ise Başrahip Jorge'un Aristo'nun gülme ile alakalı bir yazma eserinin okunmasını istememesidir. Kitabı okuyanlar sayfaya sürülmüş olan zehir yüzünden ölmekteydiler. Başrahip, gülmeyi şeytanca, halkın avam kısmından doğan aşağılık ve gülünç bir iş olarak görmüştür. Aşağı tabakanın gülmeye kendilerini artık ciddiye almayacaklarını, Tanrı ve ölümden korkmayacaklarını düşünmektedir. Bu yüzden sadece belli günlerde şölen ve panayırlarda bu yozlaşmaya izin verilmiştir. Başrahip, bu günlerin dışında halkın kontrolsüzce gülmesine izin verilirse insanların küfre düşmelerinin engellenmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir. Yellenme ve geçirmeyi de gülme ile aynı kategoriye koymuş ve bunları şeytanca işler olarak betimlemiştir.⁴⁷

Rönesans dönemine geldiğimiz zaman ise işler tersine dönmüştür. Gülerek alt edilen ortaçağ baskısından kurtulan halk özgürlüğüne kavuşmuştur. Ortaçağın baskıcı, yasak koyucu, tehditkâr tavrı ortadan kalkmıştır. Rabelais, Cervantes ve Shakespeare bu dönemin önemli kişilerinden olmuşlardır. Gülme halkın aşağı tabakalarından edebiyata kadar yükselmiştir. Artık her alanda gülme kendine yer bulabilmiştir. Rönesans gülmeyi ciddiyetle eşdeğer tutmuş ve derin bir felsefî anlam içerdiğine karar vermiştir. Bu gelişmelerden sonra gülme insanların elinde bir özgürlük aracı olarak kalmıştır.⁴⁸

Fransızcada “humeur” kelimesi mizaç, tabiat, huy anlamlarını taşıırken İngilizce “humour”, XVI. yüzyılın ikinci yarısında neşe durumunu anlatmak için,

⁴⁶ Mikhail Bakhtin, *Karnavalın Romana*, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, 110-111.

⁴⁷ Umberto Eco, *Gülün Adı*, Çev. Şadan Karadeniz, Can Yayınları, Nisan 2017, İstanbul, s.635-655.

⁴⁸ Mihail Bahtin, *Rabelais ve Dünyası*, Çev. Çiçek Öztekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s.92, 97,117.

XVII. yüzyılda ise şaka anlamını taşımıştır. Humour kelimesini gülünçlük ve gerçeğin tuhafliklarını vurgulayan bir alay biçimi olarak tanımlayan da olmuştur.⁴⁹

Arthur Koestler'e göre mizah şaşırtmaca etkisine dayanmaktadır. Mizahçı belirli bir miktar özgünlüğe sahip olmak ve uyumsuz kalıplar ile zihinde sarsıcı bir etki bırakmalıdır.⁵⁰ Çünkü mizah sıradan kalıpları, beklentileri ve düşünceleri altüst eder. Yazarının amacı kişileri uarmaktır. Mizah eleştirinin hedefi olan kişiler için rahatsız edici olmakla beraber zor durumda olan toplum ve kişiler için hem çok önemlidir hem de gereklidir.⁵¹ Siyasal ve toplumsal baskılar mizahın konusunu oluşturan unsurlardır. Mizah bu unsurlar ile sürekli çatışır ve üzerinde baskı kurmasına izin vermez.⁵² Mizaha karşı ilk eleştiri Platon tarafından gerçekleştirilmiştir. Platon, mizahın insanın kusurlarıyla uğraştırdığını, gülerken kişinin kontrolünü kaybedeceğini düşünmüş ve gülmeyi toplum dışı bir eylem olarak görmüştür.⁵³

Mizahın etkisinin en rahat görülebileceği alan şüphesiz politikadır. Haksızlıklara karşı verilen savaşta halkı bilinçlendirme görevi mizaha düşer. İnsanların kolay erişim sağladığı mizah, iktidar ya da egemenliği elinde bulunduranlara karşı uyarıcıdır. Bu yüzden özgürlük ortamına ihtiyacı olan mizah yazarları, her daim politik açılardan istenmeyen kişiler olmuşlardır.⁵⁴ Söz konusu istenmeme durumu beraberinde yasaklar ve cezalandırmaları getirmiştir. Bu sebeple mizah kendine yeni yollar aramaya başlamıştır. Meşru olarak yoluna devam edemeyen mizah gizlice yürütülmüştür. Engelleme ve yasaklamalar, mizahın yeraltında şiddetli bir şekilde artmasına neden olmuştur.⁵⁵ Ancak mizahın dergilere taşınmasıyla beraber aşırılıklar ve onaylanmayan bütün eleştiri tipleri kendine yer bulmuştur.⁵⁶

⁴⁹ Hıfzı Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, Temmuz 1997, s.9.

⁵⁰ Arthur Koestler, *Mizah Yaratma Eylemi*, Çev. Sevinç Kabakçioğlu, Özcan Kabakçioğlu, İris Yayınları, İstanbul, 1997, s.99.

⁵¹ Tan Oral, *Yaza Çize*, İris Yayınları, İstanbul, 1998, s.70.

⁵² Oral, *Yaza Çize* s.165-166.

⁵³ Morreall, a.g.e., s.119-122.

⁵⁴ Morreall, a.g.e., s.142-143.

⁵⁵ Sanders, a.g.e., s.230

⁵⁶ Oral, *Yaza Çize*, s.248.

Başlangıçta sözlü olarak başlayan bu eleştirel mizah zaman içinde çizgilere dökülmeye başlamıştır. 1646 yılında ilk kez Bolonya’da yayımlanan Annibal Carrache’nin gravür derlemesinde “caricatura” kavramına rastlanmıştır.⁵⁷ İtalyanca “caricare (hücum etmek)” ve “carattere (karakter)” sözcüklerinin birleşiminden “karikatür” sözcüğü ortaya çıkmıştır. Başlangıçta insan yüzlerini abartma, tuhaflaştırma şeklinde düşünülen karikatür, sonrasında yaşamın her alanı ile alakalı mizaha dönüşmüştür. İngiltere’de bu türe “cartoon” denmiştir.⁵⁸ Charles Baudelaire’ye göre karikatürün asıl amacı abartmak, çirkinleştirmek ve suçlamak gibi gözükmektedir. Karikatürcü gerçeği güzelleştirmek yerine onu karakterize eder. Varlığının bilincinde olan bir karikatür için birbirine zıt kavramların diyalektiğinin bilinçli olarak farkında olmak gerekmektedir.⁵⁹

Karikatürün ilk öncüleri Agustino Carraci, Brugel, Rabelais, Leonardo Da Vinci olmuştur. Rabelais modern karikatürün babası olarak sayılmıştır. *Eğlenceli Düşler* kitabı ilk karikatür albümü sayılmaktadır. XVI. yüzyılda gerçekleşen bu gelişmeler ile beraber karikatür sanatı gelişerek devam etmiştir. XVII. yüzyılda ise siyasetçiler ve din adamlarının bile korku duyduğu bir gerçek haline gelmiştir.⁶⁰

XVIII. ve XIX. yüzyıllar karikatürün her türlü müdahale ve engellemeye rağmen yükselişe geçtiği zamanlardır. 1830 yılında Fransa’da Charles Philipon tarafından *Caricature* adlı ilk siyasal gülmece gazetesi çıkarılır. 1835 yılına kadar çıkarılmaya devam eden *Caricature* ile beraber 1832 yılında *Charivari* adlı gazetede yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazetelerin en önemli çizerlerinden biri ise Honoré Daumier olmuştur. Bu iki karikatürcü çizdikleriyle sık sık gündeme gelmiş ve başları derde girmiştir. Karikatürlerinden dolayı hapis ve para cezasının yanı sıra Daumier akıl hastanesine bile gönderilmiştir. Gazetenin başına gelen ilk olay Charles Philipon’un Kral Louis Philippe’i armut şeklinde çizmesi olmuştur.⁶¹

⁵⁷ Baudelaire, a.g.e., s.32.

⁵⁸ *Başlangıcından Bugüne Türk Karikatürü*, Haz. Karikatürcüler Derneği, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971, s.5.

⁵⁹ Baudelaire, a.g.e., s.30.

⁶⁰ Oral, *Yaza Çize*, s.195.

⁶¹ Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, s.51, 53.

Kral Philippe, bu karikatüre karşı büyük bir öfke duymuştur. Mahkemeye çıkarılan Charles Philipon kralı bizzat değil hükümeti sembolik bir şekilde kaleme aldığını savunmuş ve kanıtlamak için dört adet portre çizmiştir. Bu portrelerin ilki Kral Philippe'nin aynısıdır. Ondan sonra gelenler ise gitgide siluet halini almış ve sonuncu porte sadece armut olarak kalmıştır. Charles Philipon savunmasını “O bir armut!” cümlesiyle bitirmiş ve her tuhaf şekilde portre çizenlerin cezalandırılmayacağını savunmuştur. Ancak bu onun kurtulmasını sağlamaya yetmemiş, hapis ve para cezası almıştır. Bu ceza ve kısıtlamalar yapılan karikatürün önüne geçememiş, armut çizimi Kral Philippe'yi anlatmak için kullanılan bir simge halini almıştır. İkinci olay ise Daumier'in Kral Philippe'i armut kafasıyla beraber aç bir dev şeklinde olan “Gargantua”ya benzetmesiyle gerçekleşmiştir. Altı ay hapis cezasına gönderilmiş ve çıktıktan sonra karikatürlerine devam etmiştir.⁶²

XIX. yüzyılda İngiltere, demokratik rejimi kurmuş ve basın özgürlüğünü kazanması ile beraber karikatür burada gelişmiştir. John Leech politik karikatürü geliştirmiş ve yukarıda bahsettiğimiz gibi buna “cartoon” demiştir.⁶³ Bu sırada karikatür dünyasında önemli bir gelişme yaşanmış, gravürler tahta üzerine kazılmaya başlanınca karikatür fiyatları düşüş göstermiştir. Bu sayede basılan karikatürler daha çok kişiye ulaşmıştır. 1841 yılında *The Punch* dergisi kurulmuş ve burada pek çok karikatürcü çalışmıştır. Karikatürcüler arasında en önemli isim John Leech olmak ile beraber John Tennie, Limley Sambourne, David Low, Du Maurier gibi başka sanatçılar da bulunmaktadır.⁶⁴

1.2. Osmanlı Devleti'nde Mizah ve Karikatür

François Georgeon, Osmanlı'da mizah ve gülme tarihinin yazılmasının zorluğunu devletin varlığını uzun yıllar sürdürerek geniş topraklara yayılmış olmasına ve içerisinde pek çok unsuru barındırmasına bağlamıştır.⁶⁵ Bu sayılanlar

⁶² Burçak Balamber, “Karikatürün Gücü: Yurttaş Kral Louis-Philippe'nin Armut Krala Dönüşümü”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2020, C.26, S.45, s.642-644.

⁶³ Turhan Selçuk, *Grafik Mizah*, Iris Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.48.

⁶⁴ Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, s.77, 78, 79

⁶⁵ François Georgeon, “Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek Mi?”, *Doğu'da Mizah*, Haz. Irène Fenoglio, François Georgeon, Çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2000, s.80

dışında en önemli sebep ise Osmanlı'da mizahın uzun süre sözlü olarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Sözlü mizahın en iyi örneği Karagöz'dür. Karagöz seyirler sırasında her şeyi söyleyebilmekte ve eleştirebilmektedir. Oyunlarda Osmanlı toplum yapısı her yönüyle ele alınabilmekteydi. Karagöz dışında Meddah, İncili Çavuş, Bektaşî fıkraları, Bekri Mustafa, Divan ve Halk Edebiyatı'ndaki hiciv şairleri ve mizahi anlam taşıyan yazılar mizah ürünü olarak sayılabilmektedir. Karagöz perdesindeki tipler, Siyahkalem'deki ve başka minyatürcülerin eserleri olan minyatürler ise karikatürle ilişkilendirilmektedir.⁶⁶

Ancak asıl karikatürün ilk görüldüğü gazete 1867 yılında çıkarılan *İstanbul* gazetesi olarak kabul edilmiştir. Karikatürlerin birkaçı Osmanlı ve İstanbul geri kalanı Avrupa'da gerçekleşen olaylar ile alakadır. İlk mizah gazetesi ise Hovsep Vartanyan Paşa tarafından 1852 yılında çıkarılan *Boşboğaz Bir Adem*'dir. Ardından Ermeniler tarafından 1856 yılında *Meğu* çıkarılmıştır. İlk Türk mizah gazetesi olarak 1870 yılında *Terakki* gazetesi aynı adla bir ek gazete çıkarmıştır. Daha sonra ismini *Terakki Eğlencesi* olarak değiştiren gazete önce ufak tefek karikatürlere yer vermiş ardından 1871 yılında tam sayfa olarak karikatür yayımlamaya başlamıştır.⁶⁷

1870'de önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. Gerçek anlamda bir mizah gazetesi özelliği taşıyan *Diyojen* yayın hayatına başlamıştır. Büyük ilgi gören gazeteyi çıkaran kişi Teodor Kasap olmuştur. *Diyojen*, Türkçe'nin yanı sıra Fransızca ve Rumca olarak da yayımlanmıştır. Yazar kadrosunda da dönemin önemli isimleri bulunmaktadır. Bunlar Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Direktör Âli Bey, Menapirzâde Nuri Bey, Kayazâde Reşad Bey ve Basiretçi Ali'dir. *Diyojen*'de 74, 121 ve 123. sayılarda olmak üzere üç karikatür yayımlanmıştır. Bunlar atlı tramvay, Manzume-i Efkâr gazetesinin sahibi Ahbar Panosyan ve burnu, Sadaret ve hükümet ile ilgilidir. 123. sayıda yayımlanan karikatür ise *Diyojen*'in kapanmasına neden olmuştur. Karikatür, Ahbar Panosyan'a benzetilen şalvar, ceket, papyon giyen eşek kulaklı bir varlıktır. *Diyojen*'de bu varlık için geleneksellik ile yeni medeniyet arasında kalmış bir "şekl-i acaib ve heykel-i garib" ifadeleri kullanılmıştır.⁶⁸

⁶⁶ Ferit Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s.55, 56, 59.

⁶⁷ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.17, 21.

⁶⁸ Özdiş, a.g.e., s.81, 83, 86, 89.

Bu dönemde yayımlanan diğer mizah gazeteleri ise *Şarivari* (1872), *Hayal* (1873), *Çingiraklı Tatar* (1873), *İbretnüma-yı Âlem* (1873), *Kamer* (1873), *Latife* (1874), *Şarivari Medeniyet* (1874), *Şafak* (1874), *Tiyatro* (1875), *Kahkaha* (1875), *Kara Sinan* (1875), *Geveze* (1875), *Çaylak* (1876), *Meddah* (1876), *Latife* (1877)'dir.
69

Bu dönem mizahının başlıca konuları batılılaşmayla birlikte gelen kıyafet modası, kentsel sorunlar, basın dünyası ile alakalı güncel konulardır.⁷⁰ Gazeteler de siyasi konulara yer verilmeye çalışılmış ancak yasaklar ve kapatmalar buna mani olmuştur. *Diyojen* her siyasi eleştirisinden sonra kapatma cezası almıştır. Bu kapatmalar Teodor Kasap'ı durdurmamış önce *Hayal* gazetesini ardından da *Çingiraklı Tatar*'ı çıkarmıştır. Mehmet Tevfik tarafından çıkarılan *Çaylak* gazetesi de dönemin önemli olayları üzerinde durmuştur. Matbuat ve sansür bu gazete için başlıca konulardan olmuş, güncel olaylardan oluşan gündelik yaşama dair sıkıntılara da sıkça yer vermişlerdir. Bunun yanı sıra ekonomi konularını da ele almış, fakir halkın sorunlarına değinmiştir. *Çaylak* her sayısının son sayfasına karikatür yerleştirmiştir. Bu karikatürleri, ilk Türk karikatürcü olarak kabul edilen Ali Fuat Bey çizmiştir. Karikatürlerinde yukarıda saydığımız konularla birlikte Şark meselesi de işlenmiştir.⁷¹

II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla beraber 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esâsi kısa süreli sevinçle karşılanmıştır. Fakat çıkarılan anayasadaki 12. madde matbuatın kanun dairesinde serbest olduğunu belirtmiştir. Bu durum basında özgürlüğü bekleyen kesim tarafından hoş karşılanmamıştır. Teodor Kasap, *Hayal* gazetesinde bunu eleştiren bir karikatür yayımlamış ve ardından aldığı ceza yüzünden İstanbul'u terk etmek zorunda kalmıştır. Karikatür, Karagöz'ün elleri ve ayakları zincirle bağlanmış olarak Hacivat'ın, "Bu hal nedir Karagöz?" sorusuna "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" cevabını vermesini içermektedir.⁷²

⁶⁹ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.24.

⁷⁰ François Georgeon, "İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basımı", *Güldiken*, S.10, 1996, s.49.

⁷¹ Özdiş, a.g.e., s.95, 100.

⁷² Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I*, s.73.

Kanun-i Esâsi'nin ilanının ardından Matbuat Kanunu hazırlanırken II. Abdülhamid'in mizah yayınlarının çıkarılmasının yasaklanmasına dair koydurduğu madde üzerinden mizah üzerine yaşanan tartışma oldukça ilginç bir konudur. Matbuat müdürü Macit Bey mizah gazetelerini faydasız ve zararlı olarak görmüş, bu işle uğraşmayı bir soytarılık olarak nitelendirmiş ve Batı'da çıkarılan bu tarz yayınları taklit etmeye gerek olmadığı üzerine fikirlerini dile getirmiştir. Hasan Fehmi ise buna karşılık olarak mizah yayınlarının hiçbir zararı olmadığını, her daim ciddiyetle uğraşamayacağını, bu tarz yayınları kimse yapmasa da kendilerinin yapması gerektiğini, matbuat sayesinde pek çok ilerleme kaydedebildiklerini ve bu yüzden matbuat ne kadar serbest olursa o kadar ilerleyeceklerini söylemiştir. Solidi Efendi, mizah gazetelerinin ciddi gazetelerden önce icat edildiğini, dünyada komedi ve mizahın yok olmasıyla beraber kötülüğün yok edilmesi silahsız kalınacağını belirtmiştir. Bu tartışmaların sonunda mizah gazetelerinin yasaklanmasına dair yasa reddedilmiştir.⁷³

Bu konuşmalar aslında mizahın süregelen anlamlarıyla ilgili ipuçları da vermektedir. Mizahın kötüyü cezalandırması ve ortadan kaldırması, baskıların gülme yoluyla beraber yok edilmesi, toplumun gözünde olduğu kadar yöneticilerde de özgürlüğü çağrıştırdığı görülmüştür. Mizah korkulanın etkinliğini kaybetmesini sağlayarak gücünü elinden almaktadır.⁷⁴ Bu nedendir ki Kurtuluş Kayalı'nın da belirttiği gibi mizah ürünlerinin muhalefete ait olduğu ve mizah yokluğunun genellikle otoriter ve totaliter yönetimlerin engellediği düşünülmüştür.⁷⁵ François Georgeon Osmanlı mizah basının yazılı hale gelmesiyle beraber daha farklı bir boyuta geçtiğini belirtmiştir. Artık Karagöz'ün veya meddahların halkı sadece güldürmesi yoktur ortada. Belirli bir kültürel düzeye sahip kesimde gülmektedir ve bunu sağlayan ise eleştirel olarak yapılan mizahtır. Bu da yönetici kadrosunda korku oluşturmuştur.⁷⁶ II. Abdülhamid 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı bahane ederek meclisi 1878 yılında tatil ilan etmiş ve meclis daha sonra tekrar açılmamıştır.

⁷³ Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1970, s.14, 15.

⁷⁴ Semih Balcıoğlu, Ferit Öngören, *50 yılın Türk Mizah ve Karikatürü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976, s.11.

⁷⁵ Kurtuluş Kayalı, *Keşke Herkes Papağan Olsa – Mizah Üzerine Yazılar I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994, s.63.

⁷⁶ Georgeon, "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek Mi?", s.92.

Böylece 30 yıl sürecek bir istibdat sürecine girilmiştir. Bu dönem içerisinde basın da sıkı bir baskı altına alınmış, mizah gazeteleri artık varlığını burada sürdürmemiştir.

77

Ülkeden kaçmak zorunda kalan Jön Türkler gittikleri ülkelerde çıkardıkları yayınları gizlice Osmanlı ülkesine sokmuşlardır. Çıkarttıkları yayınlar hiçbir sansüre uğramadığından rahatlıkla eleştiri yapabilmişlerdir. Bu eleştiriler özellikle II. Abdülhamid ve yönetimde bulunanlar hakkında olmuştur. Yurtdışında çıkan mizah gazeteleri şunlardır: *Hayal* (1895, Londra), *Hamidiye* (1896, Londra), *İncili Çavuş* (1897, Cenevre), *Beberuhi* (1898, Cenevre), *Pinti* (1898, Mısır), *Dolap* (1900, Londra), *Daoul* (1900), *Tokmak* (1901, Cenevre), *Curcuna* (1906, Mısır). Söz konusu gazeteler yaptıkları sert eleştiriler ve korkusuzca çizdikleri karikatürler sebebiyle her daim sarayı ve Abdülhamid'i sinirlendirmiş ve onların hedefi olmuşlardır.⁷⁸

23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu için yepyeni bir dönem başlamıştır. Her yerden “hürriyet” nidaları yükselerek İkinci Meşrutiyet ilan edilmiştir. 1876 yılında hazırlanmış olan Kanun-i Esâsi tekrar yürürlüğe girmiştir. Bu yeni başlangıcı sağlayanlar İttihat ve Terakki olmuştur. Balkanlarda başlayan bu özgürlük hareketi İstanbul'a sıçramış ve artık durdurulamaz bir hal almıştır. Bu dönemin en sık duyulan kavramları “adalet, hürriyet, müsavat ve uhuvvet” olmuştur. İttihat ve Terakki artık bu kavramları gerçekleştirmek için önlerinde bir engel kalmadığını ve yeni bir dönemin başladığını halka anlatmaya çalışmıştır. II. Abdülhamid her ne kadar meşrutiyeti kendi ilan etmiş gibi göstermeye çalışsa da artık bunun için çok geç olmuştur. Belli bir süre sonra da tahttan indirilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber basın da özgürlüğüne kavuşmuştur.⁷⁹

Özgürlüğe kavuşan basın hemen matbaalara sarılarak sansür ve herhangi bir korku olmadan yeni yayınlar için kolları sıvamıştır. Bir anda yaşanan basın patlaması ile beraber ilgili ilgisiz herkes bir şeyler yazmak ve basmak isteği duymuştur. Bu yayınların pek çoğu zaten birkaç sayıyı geçmeden ortadan kalkmıştır. Konumuzun

⁷⁷ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bakanlığı*, Ankara, 1994, s.46.

⁷⁸ Çeviker, *Gelişim sürecinde Türk karikatürü 1*, s.272.

⁷⁹ Tark Zafer Tunaya, *Hürriyet'in İlanı*, Cumhuriyet, y.y., Temmuz 1998, s.13, 17, 19, 20.

içeriğini oluşturan mizah dergi ve gazetelerinin sayısı ise 92 olarak belirlenmiştir. 1908 yılından 1918 yılına kadar çıkarılan mizah gazetelerini Turgut Çeviker dört bölümde sınıflandırmıştır:

Geleneksel Mizah Dergi ve Gazeteleri: *Karagöz (1908)*, *Nekregû (1908)*, *Zuhurî (1908)*, *Tasvir-i Hayal (1908)*, *Hacivat (1908)*, *Geveze (1908)*, *İbiş (1909)*, *Nekregû ile Pişekâr (1909)*, *Eşref (1909)*, *Hayal-i Cedit (1910)*, *Cadaloz (1911)*, *Baba Himmet (1911)*, *Köylü (1913)*, *Feylesof (1914)*, *Nasrettin Hoca.*

Batılı Modern Mizah Dergi ve Gazeteleri: *Kalem (1908)*, *Cem (1908)*, *Boşboğaz ve Güllabi (1908)*, *Dalkavuk (1908)*, *Davul (1908)*, *Lâklâk (1909)*, *Kartal (1909)*, *Kara Sinan (1911)*, *Karikatür (1914)*, *Hande (1916)*, *Diken (1918).*

Eşek Tipi Mizah Dergi ve Gazeteleri: *Eşek (1910)*, *Kibar (1910)*, *Alafranga (1910)*, *El Malum (1910)*, *Eşek/2 (1912)*, *Yuha.*

Tek Sayılı Risaleler: *El Üfürük (1908)*, *Resimli Tonton Risalesi (1908)*, *Mahkûm (1908)*, *El Üfürük'e Zeylen Körük, Çıngırak.*⁸⁰

İkinci Meşrutiyet ile başlayan mizah dönemi imparatorluk mizahı olarak kabul edilmiş ve diğer dönemlerden farklı özelliklere sahip olmuştur. Bu dönemi diğerlerinden ayıran özellikler şunlar olmuştur: Yazılı bir mizah anlayışının gelişmesi, meşrutiyet yönetimi ile oluşan partilerin çıkarılan dergi ve gazetelerde etkin olması, geleneksel Osmanlı mizahı ve Batı mizahının bir arada görülmesi.⁸¹

Kocabaşoğlu, Cenab Şahabeddin'in "Felsefe-i Mizah" yazısından aktardığı paragraf ile dönemin mizah gazetelerine bakışı hakkında genel bir bilgi sağlamıştır. Yazıya göre mizah gazetelerinin en önemli iki görevi uyarmak ve haddini bildirmektir. Bu iki görevi gerçekleştirirken de hiçbir araca ihtiyaç duymadan sadece akıllıca yapılan nüktelerle amaçlarına ulaşmaları beklenmektedir. Mizah dergileri artık her şey hakkında rahatça yazılar ve karikatürler yayımlayabilmekteydiler.

⁸⁰ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.17, 20, 22, 25.

⁸¹ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.60.

Eskiden kendi aralarında bile konuşmaya korktukları konular artık gazete sayfalarında yer almaktaydı. Öyle ki gazeteler okuyucuyla daha yakın bir ilişki içerisindeydi çünkü dili halkın anlayabileceği seviyeye gelmişti.⁸²

Meşrutiyet dönemi mizah ve karikatürlerinin genel olarak konuları şunlardır: Belediye sorunları, tramvayların yavaş gitmesi, sokaklardaki çamur, toz ve pislik, Şirket-i Hayriye vapurları, batılılaşmanın getirdikleri karmaşalar, kılık kıyafetin değişmesi, kadın erkek ilişkileri, çocuklar, basın dünyasında gerçekleşen tartışmalar, gazetelerin birbirine yaptığı eleştiriler, İkinci Meşrutiyet'in adalet, kardeşlik ve eşitlik kavramları, İstibdat Dönemi, II. Abdülhamid ve döneminde yaptığı baskı, sansür ve jurnalcılık, İstibdat Dönemi'nin ünlü isimleri, güncel politik yaşam, ekonomi, dış ilişkiler, savaşlar, grevler, işçiler, dönemin ünlü simaları, toplumsal ilerleme.⁸³

Tanzimat karikatürçüsü Ali Fuat Bey tarafından kurulan *Karagöz* uzun yıllar sürmüş olan bir mizah gazetesidir. Bu gazete geleneksel Karagöz – Hacivat simgesini kullanmıştır. Tasvirici bir üslup belirleyen Karagöz, halkın sorunlarını yansıtmayı görev bilmiştir. *Karagöz*'den farklı olarak *Kalem* ve *Cem* gibi yeni bir döneme öncülük eden mizah gazeteleri bulunmaktadır. Bunlar batılı anlamda karikatür çizimleriyle ve ince mizahi yazıları ile örneklerinden ayrılmışlardır. Bu gazetelerin yazarçizer kadrosu Avrupa'da eğitim almış ya da görev yapmış kişilerdir.⁸⁴ Bunlardan bazıları Salah Cimcoz, Refik Halit, Ahmet Rasim, Cemil Cem, Sadet Nuri, Damat Fahir Bey, İzzet Ziya, d'Ostoya, A.Scarselli'dir. Kimi sayfaları diğer gazetelerin aksine tam sayfa renkli olarak çıkmış hatta *Davul* gazetesine de bu konuda yardımcı olmuşlardır.⁸⁵ Dönemin karikatürleri genel olarak altyazılı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Ancak *Kalem* ve *Cem* gazeteleri bu yazıların anlamlarını çizgilerine aktararak karikatürlerinde altyazıyı azaltmışlardır.⁸⁶

⁸² Uygur Kocabaşoğlu, “*Hürriyeti*” *Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2010, s.30.

⁸³ Çeviker, *Gelişim sürecinde Türk karikatürü 2*, s.41-52.

⁸⁴ Turgut Çeviker, “Ana Çizgileriyle Osmanlı Karikatürü”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2004, S.122, s.75.

⁸⁵ Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara, Nisan 2014, s.118-119.

⁸⁶ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*, s.57.

II. BÖLÜM

2. DAVUL GAZETESİ

2.1. Davul Gazetesinin Yayın Hayatına Girişi

Davul gazetesi 14 Teşrin-i evvel 1324 (27 Ekim 1908) Salı günü yayın hayatına başlamıştır. 1908 yılında başlayan basın patlamasıyla beraber yayın dünyasında yerini alan bu gazete *Kalem* ve *Cem* mizah dergileri gibi batılı modern tarzda hazırlanmıştır. 24 sayı çıkabilen gazetenin son sayısı 14 Mayıs 1325 (27 Mayıs 1909) Perşembe günü çıkmıştır. Sermuharriri Hamdullah Suphi (Tanrıöver), sahib-i müdürü Hasan Vasıf'tır. Gazete Davul logosunun altında “Haftalık Edebi Mizah Gazetesidir” ibaresiyle yayımlanmıştır. Bu sebeple çalışmada *Davul*'dan mizah gazetesi olarak bahsedilecektir. Genel olarak çarşamba günleri yayımlanan gazete haftada bir çıkarıldığı belirtilse de bazı sayılar iki hafta bir yayımlanmıştır.

Gazete ilk sayısında kendisini tanıtırken hürriyete kavuşulan bu zamanda davuluyla iştirak ettiğini belirtiyor. “Hürriyeti ilan etmek, cemiyeti alkışlamak için... Askeri teşcî'... Milletimizi teşvik. Herkesi vazifesine davet için uğraşılıyor... Tabl ü âlem, İstiklal-i Osmânî'nin alamat-ı bergüzîdesi idi. ‘Davul’ da Hürriyet-i Osmâniye'nin nişane-i kıymettarı... âvâze-i neşâtıdır...” cümleleriyle yayın hayatına başlama amaçlarını belirtmiştir. Hedefinin soylu, temiz ve yüce olduğunu açıklamıştır.⁸⁷ Yaklaşık sekiz ay boyunca çıkarılan gazetenin neden kapandığına dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

“Biraz İzahat” başlığı altında *Davul* gazetesi amaçlarını ve yapmayı planladıklarını anlatmış ve okuyucularını bilgilendirmiştir:

⁸⁷ İmzasız, “Başlıksız”, *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.1.

“ Mündericatımız –umumiyetle- atide göreceğiniz serlevhaların zihne tebadür ettirdiği mevzular dairesinde olacaktır. Şahsiyat, vecih.. Zarif bir fikr-i mizahı havi olmak şartıyla şu ibtidai programımızda dahildir. Esasen model ittihaz ettiğimiz gaye, Fransa’da neşr olunan ve mizah gazeteleri arasında bir mevki-i mümtaz ihrâz eden ‘Fantaziyo’dır: orada ‘Tête de Turc’ ser levhasıyla gördüğünüz makaleleri sahifelerimiz ‘Vur Abalya’ namı altında tanzir edecek.. Ancak – tekmîl-i Avrupa’yı meclub eden - nezâhat-i Osmaniye’ye muhalif elfâz ve tâbiratı satırlarımızda hiçbir zaman göremeyeceksiniz.

Hükümetin tesadüf olunacak bazı garip mukarreratına ‘Karışık Şeyler’; seviye-i millinin makesi olmak lazım gelen matbuatta görülecek kelime yığınlarına ‘Garip Satırlar’ birer ser levha teşkil edecektir.

Şerâit-i sâlife dairesinde olarak samimi bir hissi muhtevi satırları göndermek lütfunda bulunacak zevata şimdiden teşekküratımızı takdim ederiz.”⁸⁸

2.2. Gazetenin Dış Özellikleri

Davul gazetesinin logosunun üst kısmında gün, sağ köşesinde Rumi takvime göre çıktığı tarih, sol köşede fiyatı, sol üst köşesinde ise sayısı belirtilmiştir. Ortada bulunan Davul yazısının altında ise “Haftalık Edebi Mizah Gazetesi” ibaresi bulunmaktadır.

⁸⁸ İmzasız, “Biraz İzahat”, *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.2.

Resim 1. *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.1.

Logoya 4. sayıda davulcu tasviri ve serlevhanın altına “Anlayana sivrisinek saz gelir anlamayana davul zurna az gelir” cümleleri eklenmiştir. Bu sayıdan itibaren sermuharrir, müdür ve mahall-i idaresi de eklenmiştir. Nüshası 1 kuruş olarak belirtilen gazetenin sermuharriri Hamdullah Suphi, müdürü ve sahib-i imtiyazı Hasan Vasıf, mahall-i idaresi “Bağçe kapısında Kasabyan Hanı numero 6” olarak belirtilmiştir. Bu bilgiler bazı sayılarda sayfa içinde de verilmiştir.

Resim 2. *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.1.

7. sayıdan itibaren gazetenin logosu değiştirilmiştir. Davul yazısının üstüne “musavver” ibaresi eklenmiş ancak 12. sayıdan itibaren tekrar kaldırılmış ve logosunun şekli yeniden değişmiştir. Sayı 14’den itibaren ise bütün bu bilgilerin bulunduğu bir kapakla satışa sunulmuştur. Davul resminin üzerinde “Davul” ibaresi ile beraber yanında davulcu elinde sopasıyla halka seslenir şekilde tasvir edilmiştir.

Gazete 6. sayıya kadar salı günleri neşredilmiştir. Ancak araya pazar günü tatilinin girmesinden dolayı gazetenin salı günleri yayımlanamadığı belirtilmiş ve *Dalkavuk* gazetesinin tavsiyesi ile artık çarşamba günleri yayımlanacağı duyurulmuştur.⁸⁹ Yayım günü son üç sayıda değişmiş ve bu sayılar perşembe günleri neşredilmiştir.

⁸⁹ İmzasız, “Başlıksız”, *Davul*, S.6, 19 Teşrin-i Sani 1324, s.3.

Davul gazetesinin mahall-i idaresi 13. sayıya kadar “Dersaadet Bahçekapısı’nda Kasabyan Hanı numara 6” olarak 13. sayıdan 23. sayıya kadar “Babıali Caddesinde Cağaloğlu Yokuşu’nda Numara 19” olarak yazılmıştır. 24. sayı da ise yeniden “Dersaadet – Hilal Matbaası” olarak belirtilmiştir. Gazetenin abonelik şartları ise senelik Dersaadet ve vilayet-i Osmaniye için 65 kuruş, memalik-i ecnebiye için 14 franktır.

Genel olarak 16 sayfa şeklinde çıkarılan gazetenin 11. sayısı “Bayram münasebetiyle neşrolunan nüsha-i fevkalade” olarak 20 sayfa, 1. ve 22. sayısı 12 sayfa, 20. sayı 17 sayfa yayımlanmıştır. Gazete bir kuruştan satışı sunulmuş sadece bayram münasebetiyle 20 sayfa çıkarılan sayı 20 para olarak satılmıştır. Renklendirilen karikatürler fiyat artışına sebep olmamıştır. Gazetenin 13’den 20. sayısına kadar son sayfasına Fransızca kapak eklenmiştir.

Karikatürler ilk sayılarda siyah – beyaz çıkarılmış, ileriki sayılarda renklendirilmiş karikatürlere yer verilmiştir. 6. sayıda gelecek haftadan itibaren renkli karikatürlerin yer almaya başlayacağını haberi verilmiştir. Bu renkli karikatürlerin meşhur karikatürist Cemil Cem’in yardımıyla olacağı müjdelenmiştir.⁹⁰ Münir Süleyman Çapanoğlu, *Davul*’da yayımlanan karikatürlerin olağanüstü olmadığını ancak dönemin dergilerinde yayımlananlardan üstün olduğunu belirtmiştir.⁹¹

⁹⁰ İmzasız, “Karilerimize”, *Davul*, S.6, 19 Teşrin-i sani 1324, s.3.

⁹¹ Çapanoğlu, *Basın Tarihimize Mizah Dergileri*, s.70.

2.3. Davul Gazetesinin Yayın Cetveli

SAYI	RUMÎ	MİLADÎ	BASIM YERİ
1	14 Teşrin-i evvel 1324 Salı	27 Ekim 1908	Hilal Matbaası
2	21 Teşrin-i evvel 1324 Salı	3 Kasım 1908	Hilal Matbaası
3	28 Teşrin-i evvel 1324 Salı	10 Kasım 1908	Hilal Matbaası
4	4 Teşrin-i sani 1324 Salı	17 Kasım 1908	Hilal Matbaası
5	11 Teşrin-i sani 1324 Salı	24 Kasım 1908	Hilal Matbaası
6	19 Teşrin-i sani 1324 Çarşamba	2 Aralık 1908	Hilal Matbaası
7	26 Teşrin-i sani 1324 Çarşamba	9 Aralık 1908	Hilal Matbaası
8	3 Kanun-u evvel 1324 Çarşamba	16 Aralık 1908	Hilal Matbaası
9	10 Kanun-u evvel 1324 Çarşamba	23 Aralık 1908	Hilal Matbaası
10	17 Kanun-u evvel 1324 Çarşamba	30 Aralık 1908	Hilal Matbaası
11	31 Kanun-u evvel 1324 Çarşamba	13 Ocak 1908	Hilal Matbaası
12	7 Kanun-u sani 1324 Çarşamba	20 Ocak 1908	Hilal Matbaası
13	14 Kanun-u sani 1324 Çarşamba	27 Ocak 1908	Hilal Matbaası
14	28 Kanun-u sani 1324 Çarşamba	10 Şubat 1909	Hilal Matbaası
15	Fi 4 Şubat 1324 Çarşamba	17 Şubat 1909	Hilal Matbaası
16	Fi 11 Şubat 1324 Çarşamba	24 Şubat 1909	Hilal Matbaası
17	Fi 18 Şubat 1324 Çarşamba	3 Mart 1909	Hilal Matbaası
18	Fi 25 Şubat 1324 Çarşamba	10 Mart 1909	Hilal Matbaası
19	Fi 11 Mart 1325 Çarşamba	24 Mart 1909	Hilal Matbaası

20	1 Nisan 1325 Çarşamba	14 Nisan 1909	Mahmud Bey Matbaası
21	15 Nisan 1325 Çarşamba	28 Nisan 1909	Hilal Matbaası
22	29 Nisan 1325 Perşembe	12 Mayıs 1909	Hilal Matbaası
23	7 Mayıs 1325 Perşembe	20 Mayıs 1909	Hilal Matbaası
24	14 Mayıs 1325 Perşembe	27 Mayıs 1909	Hilal Matbaası

2.4. Gazetenin İç Özellikleri

Davul gazetesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yayına başlamış mizah gazetelerindendir. Çıktığı günden itibaren mizahla eleştiriye harmanlayarak her türlü konu hakkında karikatür ve mizah yazıları yayımlamıştır. Palmira Brummett, gazetede Davulcu'nun geleneksel giyimli, soylu görünümlü toplumun alt düzeylerinin sorunlarını dile getiren, halkı uyandırmaya çalışan basının bir simgesi olarak açıklamıştır. Ayrıca gazetenin karikatürlerinin içerdiği konular hakkında da kabaca bilgi vermiş ve şu şekilde belirtmiştir: “Dışışlerine eğilen başka dergilerin aksine Davul imparatorluğun kaderinin yeni yönetimin tutumuna, üslubuna ve evirilmesine dayandığını ileri sürmüştür.”⁹²

Gazetede “Vur Abalıya, Biraz İzahat, Garip Satırlar, Maziye Ait, Neler Görüyoruz, Neler İşitiyoruz, Küçük Muhavereler, Hâl-i Hazır, Telgraflar, Biraz Konuşalım, Ciddi, Gelen Mektuplar, İlan” gibi bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlerin çoğu her sayıda yer almaktadır. Konu başlıklarından bağımsız aralara yerleştirilmiş eleştirel mizah yazıları da bulunmaktadır. Bazı sayılarda ise tek seferlik başlık altında dönemin önemli olayları konu edilmiştir.

Gazetenin en önemli bölümlerinden biri olan “Vur Abalıya” kısmında dönemin ünlü isimleri ve olaylarının eleştirileri yapılmıştır. Genel olarak “Toplu İğne” takma adıyla bu yazıları Hamdullah Suphi kaleme almıştır. İlk sayıda “Bulgar Kardeşler” başlığıyla Doğu Rumeli'deki faaliyetleri konu etmiştir. Bölümde yer alan isimlerden

⁹² Palmira Brummett, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm*, Çev. Ayşen Anadol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 113, 129.

bazıları Ahmet Mithat Efendi, Doktor Rıza Tevfik, Mizancı Murat, Hüseyin Cahit Yalçın'dır. "Vur Abalıya" yazı dizisinden rahatsız olduğunu ve Toplu İğne'nin üç yüz lira olan ceza parasını gözden çıkararak yazılarına devam edeceği "Biraz Konuşalım" bölümünde yer almıştır.⁹³

Davul'da çeşitli türlerde yazılar bulunmaktadır. Bunlardan muhavere türü *Davul*'un içinde en çok kullanılandır. Bu yazı türü "Küçük Muhavereler" başlığı altında bulunsa da gazetede yazılarının arasında da küçük muhaverelerde yer almaktadır. Muhavereler, iki mebus, baba-oğul, hizmetçi-efendi, anne-oğul gibi değişik kişiler arasında geçmektedir. İki asker arasında geçen muhavere de biri "Efendimizin yanında duran o sakallı kimdir?" diye sorar ve "Sadrazam Paşa" cevabını alır ve diğer asker bu defa da "O ne yer ki çenesi hiç durmaz?" sorusuyla karşılaşır. Bu konuşmanın altında yazarı belli olmayan notta, zavallı askerlerin sadrazam paşanın memleketin ihsanları ve hoyratlığıyla sinirli olacağını nereden bilecekleri mizahi bir dille yazılmıştır.⁹⁴ Bu dönemin sadrazamı İkinci Meşrutiyetin ünlü simalarından Kamil Paşa'dır ve sadrazamlığı boyunca İttihat ve Terakki ile arası iyi olmamış ve eleştirilerin odağı olmuştur. Mecliste sadece 31 Aralık 1908 tarihinde ilk ve son defa söylediği iki cümle bulunduğu için bu muhavere de bir ironi bulunmaktadır.⁹⁵ Dönemin en çok işlenen konularından biri olan şimendüferler bu muhaverelerde de kendine yer bulmuştur. Eski bir nazır ile tutuklu arasında geçen konuşmada nazır tutukluya nereden geldiğini sorar, Girit cevabını aldıktan sonra, "Şimendüferlerde zahmet çekmediniz ya!" der.⁹⁶

Gazetede II. Abdülhamid, Sadrazam Paşa, Hariciye Nazırı, Kamil Paşazade, Maliye Nazırı gibi kişilerle yapılan mizahi mülakatlar bulunmaktadır. Bu mülakatlar da sorular karşı tarafı zorlayacak şekilde sorulmuştur. Maliye nazırıyla yapılan mülakatta Avrupa'ya gönderilen gençlerin imtihandan geçmemesi ve dil bilmeyenlerin de yollanması sorulmuştur. Nazır bu sorulara kendisinin Fransızcasının olmadığını ve onları nasıl sınava tabi tutabileceğini sorarak cevap vermiştir. Ayrıca Fransızca bilmeyenlere, arkadaşlarının tercümanlık yapabileceğini

⁹³ Mızrap, "Biraz Konuşalım", *Davul*, S.15, Fi 4 Şubat 1324, s.3.

⁹⁴ İmzasız, "İki Asker Arasında?", *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.2.

⁹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt III*, Hürriyet Vakfı Yayınları, Temmuz 1989, s.43.

⁹⁶ İmzasız, "Küçük Muhavereler", *Davul*, S.8, 03 Kanun-i evvel 1324, s.14.

ve lisansı öğrenmek için öncelikle arkadaşların sonra kadınların ardından Türkçe bilen kişilerin olduğu yerde bulunmanın yardımcı olacağını söylemiştir. Muhabir bu cümleleri çok ikna edici bir şekilde söylediğini belirttikten sonra başka bir konuya doğru geçiş yaparak hazine ile alakalı sorulara başlamıştır. Maliye nazırı hazineye farenin düşmediğini çünkü düşse ölebileceğini ve bir işe yaramayacağını söyler. Çünkü köylünün ineğini, öküzünü, koyununu, kuzusunu sattıkları gibi İstanbul'un faresini, köpeğini de satarak vergi tahsil edeceklerini belirtir.⁹⁷

Davul gazetesinde fazlasıyla kendisine yer bulan bölümlerden biri “Küçük Hikâyeler” başlığıyla anlatılan hikayelerdir. Bu bölümün yayımlanmaya başlayacağı ilk hikâyenin altında okuyuculara bir not ile duyurulmuştur. Bu notta aynı zamanda hikâyelerin pek çok farklı dilden de çeviri yapılacağı belirtilmiştir.⁹⁸ Gazetenin bazı sayılarında farklı başlıklarla küçük hikâyeler de yer almaktadır. Bu hikâyeler her seferinde farklı kişilerin arasında geçmekle beraber okuyucuya ders niteliğinde yazılmıştır. Şeytan ile bedevi, büyük valide ile torunu gibi iki kişi arasında geçen olayların yanı sıra tercüme ve değişik hikâyeler anlatılmıştır.

Bunlardan birinde hiç savaş görmemiş bir zatın duasının kabul olmasıyla, savaş meydanına gitme fırsatı yakalaması konu edilmiştir. Ancak daha savaş alanına yaklaşır yaklaşmaz adam başından ok ile vurulur ve hemen doktor çağırılır. Doktor ok çıkarıldığında herhangi bir parçası beyinde kalırsa hayatının tehlikeye gireceğini söyler. Bunun üzerine adam kalmayacağına eminim, der. Doktor nasıl bu kadar emin olduğunu sorunca, “Azizim şayet kafamda zerre kadar beyin olsaydı burada işim ne idi?!” şeklinde cevap verir. Bu hikâyenin devamında ise Selim Sırrı beyin açtığı Özel Terbiye-i Bedeniye Mektebi'ne gönderme yapılmıştır. Aynı neticenin bu okula devam eden kişilerin de başına geldiği anlatılmıştır. Talim sırasında yaralanan biri doktorun tedavisi sırasında beynine bir şey olmadığını çünkü buraya devam eden hiç kimsenin hatta burayı açan hocanın bile beyninin olmadığını söyler.⁹⁹ Bu mektep için

⁹⁷ Telefon, “Maliye Nazırı ile Mülakat”, *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.11,14.

⁹⁸ İmzasız, “Küçük Hikâyeler”, *Davul*, S.13, 14 Kanun-u sani 1324, s.7.

⁹⁹ İmzasız, “Küçük Hikâyeler”, *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.10; Selim Sırrı Tarcan ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: *S. Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri*, Haz. A. Ferhan Oğuzkan, Türk Eğitim Derneği, Ankara, 1997.

eleştiri yapılırsa da 7. sayıda “İlan” başlığı altında “Terbiye-i Bedeniye Mektebi” nin tanıtımı yapılmıştır.¹⁰⁰

Bazı hikâyeler ise Mark Twain imzası ile yayımlanmıştır. Hepsinin farklı konusu ve başlığı bulunmaktadır. Bu yazıların bazıları Mark Twain’den çeviri olsa da çoğunlukla bu isim takma ad olarak kullanılmıştır. Bunlardan çarpıcı eleştiriler içeren “Uykusuz Bir Gece” başlıklı yazı göze çarpmaktadır. Hikâye fare tıktırtısı yüzünden uykusu kaçan bir zatın romanına yeni bir konu bulması üzerinedir. Farelere seslenen kedi onlarla helalleşmeye geldiğini söyler ve uzun bir konuşmadan sonra genç fareler başlarındaki farenin itirazına rağmen delikten çıkarlar. Kedi bu zamana kadar farelere muamelesinden, yaptığı zulümden pişman olduğunu, tabiatı dolayısıyla böyle yaptığını, vicdanının kendisinden talep ettiğini yapmak istediğini ve farelerin ağzından onu affettiklerini işitmek istediğini dile getirir. Bu sırada kedi kürsüden inmiş ve farelere doğru yaklaşmaktadır. Farelerden biri kediye “Gitmeyiniz. Siz bizim babamız olunuz... Hep sizin emirlerinize tabi bulunalım” der. Kedi farelerin deliğine yaklaşarak ihtiyar fareye neden dışarı gelmediğini sorar, fare hakkını helal ettiğini ve yolunun açık olmasını söyler. Kedi bunu üzerine bana güveninin yoktur yani der ve farelere hücum ederek hepsini boğar. Yazar hikâyenin sonuna parantez içinde bir hisse eklemiştir:

“Ey genç fareler... Gerisi de, minderde oturup da samimiyetinden bahseden zalim kedilerin sözlerine inanmayınız.”¹⁰¹

Okurlar tarafından gazeteye gönderilen mektuplar “Gelen Mektuplar” başlığıyla yayımlanmıştır. Bu bölümde okuyucular gazetede buldukları eksiklikleri ya da cevabını merak ettikleri soruları yazmaktadırlar. Gelen mektuplardan birinde 17. sayıdaki M. Servet imzasıyla yayımlanan şiirin *Geveze* gazetesinin 23. nüshasında yayımlandığı belirtilmiştir. Zurna imzası bulunan mektupta ne okuyucuların ne de kendisinin böyle bir durumdan zevk duyamayacağını ve makale ile şiirlerin yayımlanmasına dikkat edilmesini istemiştir. Buna cevap olarak *Davul*

¹⁰⁰ İmzasız, “İlan”, *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.2.

¹⁰¹ Mark Twain, “Uykusuz Bir Gece”, *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s13.

gazetesi şiirlerini yollayan kişilerin herhangi bir olumsuz geri dönüş almadıkları takdirde başka gazetelere yollamamalarını rica etmiştir.¹⁰²

“Ciddi” başlığı altında açık mektuplar da yayımlanmıştır. Rasathane Müdürü Salih Zeki Beye yazılan bir mektupta önce eski yazılarına karşı duyulan hayranlık belirtilmiş ardından ise şu cümleler ile devam edilmiştir:

“Zat-ı Aliyeleri de dahil olduğu halde herkes istibdadın İttihat ve Terakki Cemiyeti himmetiyle kalktığı zannındadır. Fakat büyük bir hata. O kadar büyük ki tashihini elzem görüyorum.

Cemiyet 10 Temmuz 1324 de ilan-ı hürriyete muvaffak oldu. Siz hürriyeti 10 Temmuz 1287 tarihine götürdünüz. Şu halde devr-i istibdatta en derin darbeyi indiren cemiyet değil, otuz yedi senenin bir idare-i müstebide lekesini tarih-i milletten büsbütün hak eden sizsiniz.

Bundan dolayı sizi tebrik ederim ol babda irade millettir.”¹⁰³

Gazeteye gelen iki imzasız mektuba Toplu İğne müstear ismiyle cevap verilmiştir. Mektupta Toplu İğne'nin mesleksizliğinden bahsedildiği söylenmiştir. Sebebi ise şu şekilde açıklanmıştır: “Toplu İğnenin ucunu kâh İttihat Cemiyetine, kâh Ahrar Fırkasına çeviriyormuş... Madem ki böyle imiş.. Benim gibi bir muharrir mesleksiz derlermiş...” Bu ithamlara karşı cevap ise oldukça açıklayıcıdır. Toplu İğne, mizahın başka parti siyasetinin başka olduğu belirtilmiştir. Bir mizah gazetesinin herhangi bir fırkaya intisap etmemesi gerektiğini ve muharrirlerin yazdıkları makalelerde halkın fikirlerini de dikkate almasını söylemiştir. Durumların böyle çelişkili olmasının sebebinin muharrirlerin değil genelin garipliğinden kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁰⁴

¹⁰² Zurna, “Gelen Mektuplar”, *Davul*, S.18, Fi 25 Şubat 1324, s.7.

¹⁰³ Toplu İğne, “Ciddi”, *Davul*, S.14, 28 Kanun-u sani 1324, s.7.

¹⁰⁴ Toplu İğne, “Cevap”, *Davul*, S.17, Fi 18 Şubat 1324, s.6.

“Garip Satırlar” başlığı altında bazı gazetelerden kesitlere yer verilmiştir. Resimli Roman gazetesinin “Kadınlar Arasında” adlı yazısından alınan kesit şu şekildedir:

“..... Nihayet araya biri girmiş. Yirmi lira verirsek kocan hapisten çıkar demiş. Kadıncağz da ben bu parayı nereden bulayım” diye yalvarmış nihayet on beş liraya sulh olmuşlar. Kadın güya dönmüş. İki koyununu birkaç keçisini satmış. Fakat nafile on beş lira toplayamamış nihayet son fedakârlığı da ifa etmiş. Çiftte kullandıkları öküzlerden birini pazara çıkarmış. Nihayet...”

Altta ise böyle bir not bulunmaktadır: “Görüyorsunuz ki bu “nihayet”lerin nihayeti gelmeyecek.... Ne vakit biterse o zaman haber veriniz.”¹⁰⁵

Başyazara yollanan bir mektupta ise “Garip Satırlar”ın ilk tokmağının darbesinin kendisine isabet ettiğini yazan kişi öncelikle *Davul*’un ilk sayısının dikkatini çektiğini ve kendilerini tebrik ettiğini söylemiştir. Ancak ilk tokmağın kendisine isabet etmesinden dolayı çekindiğini belirterek inen tokmağı hak ettiğini de eklemiş ve Nazif Sururiler, Cemiller, İzzetler gibi kendisinin de İstibdat Devri amirlerine benzer şekilde devri sabıkta sadece sessiz kalmaktan başka bir şey yapamadığını yazmıştır. Bundan sonraki kişilerin de *Davul*’un inen tokmağına karşı dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir. Nedenini ise şu cümleyle söyler: “Davulun sesi uzaktan hoş gelir”.¹⁰⁶

Davul’da “Telgraf” başlığı altında ülkenin her yerinden ve yurtdışından haberlere yer verilmektedir. 14. sayıda bulunan bir telgraf haberine göre hazineye düşen iki farenin başı yarılmıştır.¹⁰⁷ Paris’ten gelen bir telgraf haberi oraya giden gençlerin pasta yemekten mide fesadına uğradığını bildirmiştir.¹⁰⁸ İstanbul ahalisine bir müjde olarak sunulan telgraf haberinde ise İstanbul ahalisinin sırat köprüsünden kolaylıkla geçtiklerinin bunun sebebinin ise Karaköy köprüsünden geçerken

¹⁰⁵ İmzasız, “Garip Satırlar”, *Davul*, S.19, Fi 11 Mart 1325, s.14.

¹⁰⁶ İmzasız, “Gelen Mektup”, *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.3.

¹⁰⁷ İmzasız, “Telgraf”, *Davul*, S.14, 28 Kanun-u sani 1324, s.3.

¹⁰⁸ İmzasız, “Telgraflar”, *Davul*, S.19,Fi 11 Mart 1324, s.14.

kazanmış oldukları ustalık olduğu bildirilmiştir.¹⁰⁹ Bunlar gibi yurtiçinden ve yurtdışından pek çok haber gazetede yer almıştır.

Tiyatro eserleri de kendine bu gazete yer bulmuştur. İngilizceden çeviri olduğu belirtilen tek perdelik “Dram 1 Perde” imzasız olarak 11. sayıda yayımlanmıştır. Fantaziyo imzalı “Konferansçılar Hakkında” adlı tiyatro oyunu tek kişiliktir ve tek perdeden oluşmaktadır. Oyuncu sahneye gelip oturduktan sonra konferanslar ve konferansçılar hakkındaki düşüncelerini anlatmaya başlar.¹¹⁰ “Tarihçe-i Vukuat” ise komedi-dram temalı ve 6 perdeden oluşmaktadır. “Doktor Katran ile Muallim Pulüm’ün Usul-ı Tedavisi” bir perdelik komedi oyunudur. Kişilerin özellikleri verilmiş ve yer tasvirleri yapılmıştır. Karşılıklı konuşmalardan oluşan bu eserin bir sonraki nüshada devam edeceği belirtilse de gazete bir daha çıkarılmadığı için eser de son bulmuştur.¹¹¹

Gazetenin içeriğinde az sayıda şiir bulunmaktadır. “Anadolu’dan Bir Ses Yahud Analık” adlı şiir oğlu askere gitmiş bir annenin hüznü bekleyişini ve bu bekleyişin ardından oğlunun kolu kırık ayağı topal olarak geri gelmesiyle beraber aklını kaybetmesini anlatır. “Dolma” şiirinde ziyafetlerden, dolmanın karın doyurmamasından ve aç kalanlardan bahsedilir. “Temenni-i Muhal” şiiri ise insanların yolsuzluk ve rüşveti terk ederek Hak yoluna dönmeleri konusundaki temennisini anlatmaktadır. Sivri Sinek imzalı “Davulcunun Meclis-i Mebusandan Temenniyatı” dönemin siyasi kişiliklerinin direk ismini vererek yerdiği bir şiirdir:

“Evlerimin önu deniz
Dinlenmiyor sözlerimiz
İnsâf edin ey mebuslar
Hala akar gözlerimiz

Hilmi Paşa geldi gitti
Rumeli’yi alt üst etti
Onu dürttü, bunu itti

¹⁰⁹ İmzasız, “Telgraflar”, *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.14.

¹¹⁰ Fantaziyo, “Konferansçılar Hakkında”, *Davul*, S.19, Fi 11 Mart 1324, s.7.

¹¹¹ İmzasız, “Doktor Katran ve Muallim Pulüm’ün Usul-ı Tedavisi”, *Davul*, S.24, 14 Mayıs 1325, s.15

Kaptı işte nezareti

Müfettişten vali oldu
Hazineyi pek çok yoldu
Fakat bir iş beceremedi;
Kurşun yedi hem....

Kırdı kurşun kemiğini
İncitmedi yüreğini
Şüphe etmem, saklamıştır
Bu günlere malum seni.

Nazır Paşa pek kurnazdır
- metihlerin hepsi azdır –
Cemiyete yaranarak
Sadarete çâre-sazdır.

Göstermesin o günleri
Müminlerin Peygamberi
İnsaf eylesin bizlere
Mebusların ey ekberi.

Dertlerimiz bize yeter
Biri gelir, biri gider
Kamil Paşa... ise
Hilmi Paşa ondan beter.”¹¹²

Davul gazetesinde “Bilmece” bölümü hemen her sayıda bulunmaktadır. Kazananlara vazo, fotoğraf makinesi ya da gazeteye abonelik hediye olarak verilmiştir. 3. sayıda yer alan bilmece kabinenin mesleği sorulmuş ve gelecek

¹¹² Sivrisinek, “Davulcunun Meclis-i Mebusandan Temenniyatı”, *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.2.

mizahi yanıtların yayımlanacağı belirtilmiştir.¹¹³ Başka bir bilmecede ise gazetenin hangi imzalı makalelerinin memnun ettiği sorulmuş ve hediye olarak zarif bir saat verileceği belirtilmiştir.¹¹⁴ Bu bilmeceye gelen cevaplar içinden ise 98 tane Toplu İğne yanıtı çıkmıştır.¹¹⁵

Gazetenin içerisinde reklamlar ve ilanlar yer almıştır. Genellikle “İlan” başlığı altında dergi, kitap, tiyatro oyunu, açılan okullar gibi çeşitli tanıtımlar yer almıştır. *Davul*’da ilanı verilen dergiler: *Demet*, *Resimli Bağçe*, *Kadın*, *Resimli Kitap*, *Musavver Muhit*, *Şehbâl*, *Resimli Roman*, *Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye*, *Karikatür*, *Mizan*’dır. Aynı zamanda gazetede İbrahim Hilmi Beyin kaleme aldığı “Panorama” ve Osman Nuri’nin yazdığı “Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı” kitaplarının da tanıtımı yer almıştır.

Gazeteye “Tiyatro Meraklıları” başlığıyla verilen ilanda Ferah tiyatrosunda Jön Türk tiyatro kumpanyası tarafından altı perdelik bir tarihi oyun olan “Salahaddin” adında bir tarihi oyun oynanacağı sonrasında ise İbrahim Temo ile Doktor Ali Bey siyasi ve kamusal konular hakkında konuşacakları duyurulmuştur.¹¹⁶ Aktör Burhaneddin Bey ve kumpanyası tarafından Abdülhak Hamit (Tarhan)’in “Tezer yahut Melik Abdurrahmanü’s Sâlis” adlı eserinin Ortaköy tiyatrosunda oynanacağını ilanına yer verilmiştir. Bu tiyatro oyunu cumartesi günü saat sekizde sadece kadınlara ondan birkaç gün sonra ise erkeklere mahsus olarak gösterilmiştir.¹¹⁷ Kadınlara mahsus olarak Burhaneddin Bey ve kumpanyasının 3 perdelik “Hırsız” oyununun ilanı da gazetede yer almaktadır.¹¹⁸ Mizan gazetesi yazarı Murat Bey tarafından verilecek konferans ve Osmanlı tiyatrosunun icra edeceği “lu’biyyata mahsus” biletlerin pazartesi gününden itibaren Ferah Tiyatrosu ve Hilal Kütüphanesinde satılacağı ilan edilmiştir.¹¹⁹

¹¹³ İmzasız, “Bilmece”, *Davul*, S.3, 28 Teşrin-i evvel 1324, s.6.

¹¹⁴ İmzasız, “Bilmecemiz”, *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.2.

¹¹⁵ İmzasız, “Başlıksız”, *Davul*, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324, s.15.

¹¹⁶ İmzasız, “İlan”, *Davul*, S.17, Fi 18 Şubat 1324, s.3.

¹¹⁷ İmzasız, “İlan”, *Davul*, S.16, Fi 04 Şubat 1324, s.1.

¹¹⁸ İmzasız, “Kadıköy Kışlık Tiyatrosunda”, *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.15.

¹¹⁹ İmzasız, “Tiyatro Meraklıları”, *Davul*, S.17, Fi 18 Şubat 1324, s.2.

Gazetede reklamı yapılan farklı ürünler de bulunmaktadır. “Halis Türk Kalemleri”nin tanıtımı yapılmış, uzun süre kırılmadan kullanılabilirdiği ve Avusturya ve Almanya’nın toy kalemlerinden üstün olduğu belirtilmiştir. Aynı ilanın altında “Âlâ İngiliz Çakıları”nın diğer çakılardan daha üstün ve fiyat olarak ise hesaplı olduğu yazılmıştır.¹²⁰ Başka bir ilan ise Masaj Tabip-i Mütihazsası olan Doktor Naim Hüseyin’in fevkalade masajı hakkındadır.¹²¹

2.5. Davul Gazetesinin Yazar ve Karikatürist Kadrosu

Gazetenin Yazar Kadrosu:

1. Hamdullah Suphi
2. A.F
3. Ahmet Esat
4. Ali Aşkî
5. Aliço
6. Andır Mahmut
7. B. Şükrü
8. Bednâm kulları
9. Bir Diplomat
10. Bir Mütihazfennin
11. Çuvaldız
12. Dürbün
13. Fantaziyo
14. Hakkı Bey
15. Hakkı Tarık
16. Handan
17. Hasad
18. Hurdebin
19. İmza Mahfuzdur
20. İstanbulin

¹²⁰ İmzasız, “İki Mühim İlan”, *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.2.

¹²¹ İmzasız, “İlan”, *Davul*, S.24, 14 Mayıs 1325, s.2.

21. K.K
22. Kaynana Zırlıtısı
23. Keçi boynuzu
24. Kılınç
25. M.H
26. M.Servet
27. M.T
28. Mahmut Esat
29. Mark Twain
30. Mızrap
31. Münekkid
32. Rind-i Harabati
33. S.Z
34. Sayyad
35. Ser Muharrir
36. T.E
37. Telefon
38. Toplu İğne
39. Vasıf
40. Yutmaz
41. Zurna

Karikatüristler:

1. A. Enver
2. M.E.
3. Fellah
4. (Cemil) Cem
5. S[edat Nuri (ileri)]
6. Damat Fahir Bey
7. Selim ¹²²

¹²² Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*, s.154.

Gazetede kullanılan bazı müstear isimlerin kimlere ait olduğu tespit edilebilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

- Hamdullah Suphi Tanrıöver: Çuvaldız, Dürbün, Hasat, Hurdebin, İstanbullu, Keçi Boynuzu, Mark Twain, Münekkit, Ser Muharrir, Sivrisinek, Toplu İğne, Yutmaz¹²³
- Hakkı Tarık Us: Hakkı Tarık
- Hasan Vasıf: Vasıf
- Celal Sahir Erozan: Hakkı Bey
- Mahmut Esat Yesari: Ahmet Esat, Mahmut Esat

Yazarların hayatlarıyla ilgili kısa bilgiler aşağıda bulunmaktadır. Ancak Hasan Vasıf hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadım. Gazetede sadece bir yazısı bulunmaktadır.

2.5.1. Hamdullah Suphi Tanrıöver

Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1885 yılında İstanbul Horhor'da Suphi Paşa konağında dünyaya gelmiştir. Maarif Nazırı olan babası Abdülhatif Suphi Paşa'yı çok küçük yaşta kaybetmiştir.¹²⁴ İlköğrenimini Altunizade ve Numune-i Terakki idadilerinde tamamlayan Hamdullah Suphi 1904 yılında Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'ni bitirmiştir. Burada II. Abdülhamid'in iradesiyle parasız yatılı olarak okumuştur. Galatasaray Mektebi Sultanisi'nde iken amcası Samipaşazade Sezai Bey tarafından Paris'te çıkartılan *Şura-yl Ümmet* gazetesine şiirlerini göndermiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a nakledilen *Şura-yl Ümmet* gazetesinde yazıları yeniden neşredilmiş, bir kısmı da mektep kitaplarına konulmuştur.¹²⁵ Hamdullah Suphi, edebi olarak ilk zamanlar biçim, dil ve estetik açılarından Servet-i Fünun şairlerini özellikle de Tefvik Fikret ve Cenap Şahabettin'i örnek almıştır. Ancak düşüncelerini asıl etkileyen kişi Namık Kemal'dir.¹²⁶ 1908 yılında mizaha

¹²³ Tahsin Yıldırım, *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006, s.392.

¹²⁴ Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968, s.37.

¹²⁵ Abdullah Uçman, "Hamdullah Suphi Tanrıöver", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul, 2010, s.574.; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, "Hamdullah Suphi Tanrıöver", *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, C.1, İstanbul, 1969, s.556.

¹²⁶ Baydar, a.g.e., s.196.

ilgisiyle beraber *Davul* gazetesinde sermuharrir görevini üstlenmiş, yazılar ve şiirler yayımlamıştır. 1909 yılında daha sonra başkanlığında da bulunduğu Fecr-i Ati topluluğunda yer almıştır. Daha sonra 1911 yılında dilde sadeleşme tartışmaları ile *Genç Kalemler* dergisine katılmış bu tarihten sonra Milli Edebiyat akımı içinde yer alarak şiirlerini yazarken hece vezni ve sade bir dil kullanmıştır.¹²⁷

1905-1907 yılları arasında Reji İdaresi Tercüme Kalemi, Defter-i Hakani Nezareti Mektubi Kalemi mülazımlığı ile Şehremaneti Tercüme Odası'nda çalışmış, ardından 1908 yılında Ayasofya Rüşdiyesi'nde kitabet, ma'lumat-ı medeniyye ve Fransızca; 1910 yılında Darümuallimin'de fenn-i terbiye ve lisan-ı Osmani; 1913 yılında ise Darülfünunun Edebiyat Fakültesi'nde edebiyat-ı Türkiyye, fenn-i terbiye ve Türk İslam güzel sanatları tarihi dersleri okutmuştur. Darülfünunda ders verdiği öğrenciler arasında Reşat Nuri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Burhanettin Devellioğlu gibi daha sonra ünlü olacak isimler bulunmaktadır.¹²⁸

Resmî kaynaklara göre 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinde kurulan Türk Ocağı Derneği'ne üye olan Hamdullah Suphi burada aktif rollerde bulunmuştur. 1913 yılında derneğin başkanlığına seçildikten sonra konferanslar, konserler, yayın faaliyetleri, düzenli toplantılarda artış olmuştur. Gençlere yol gösterme ve milliyetçilik bilincinin geliştirilmesinde önemli role sahip olmuştur.¹²⁹ Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi için “Ocağın çarpan kalbi” sıfatını kullanmıştır.¹³⁰ Türk Ocağı'nda Çanakkale Savaşı'na giden gençler için düzenlenen müsamerede gördüğü Saide isimindeki genç kız ile 1917 yılında evlenmiştir. 1918 yılında birlikte çıktıkları Almanya seyahatinde harp dolayısıyla yollar kapanmış ve bu yüzden iki ay kalacakları gezi on bir ayı bulmuştur. 1919 yılının mayıs ayında geri dönebilmişlerdir. Almanya'da kaldığı süre boyunca zor durumda olan Türklerle ilgilenmekle beraber Türk Kulübü'nü canlandırmak için çabalamıştır.¹³¹

¹²⁷ Uçman, a.g.m., s.575.

¹²⁸ Uçman, a.g.m., s.575.

¹²⁹ Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1913)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, ss.53-62.

¹³⁰ İbrahim Kafesoğlu, “Kaybettiğimiz Değer ve Hazin Bir Gerçek”, *Türk Kültürü*, S.45, Temmuz 1966, s.8.

¹³¹ Baydar, a.g.e., s.42.

Ülkeye döndüğü zaman Yunanlıların İzmir'i işgal ettiğini öğrenmiştir. Bu işgali protesto etmek için Sultanahmet'te miting yapmıştır. Türk Ocağı'ndaki gençlere Sultanahmet Meydanına bayraklar astırması ve halka dağıtmaları için beyanname vermiştir. Bu protestoda Hamdullah Suphi kürsüye çıkmış ateşli bir konuşma gerçekleştirmiştir. Türk Ocakları tarafından halk mücadeleye çağırılmıştır. Dernek bu faaliyetleri sebebiyle işgal askerleri tarafından birkaç kez basılmıştır. Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit gibi mücadele içinde bulunanlar yakalanıp Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Kendisinin de aynı akıbete uğrayacağını anlayan Hamdullah Suphi Anadolu'ya kaçarak Ankara'ya gitmiştir.¹³²

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılmış mecliste Antalya'dan milletvekili olmuştur. 16 Aralık 1920 tarihinde Millî Eğitim Bakanı olarak göreve getirilmiştir. 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi düzenlemiştir. Bakanlıkta kütüphaneler, müzeler ve güzel sanatlar olmak üzere üç şube içeren Hars Müdüriyeti kurulmuş ve Ankara'da topluma açık Ali dersler programı açılmış ve Hamdullah Suphi burada sanat tarihi dersleri anlatmıştır.¹³³ 12 Mart 1921 tarihinde Meclis toplantısında Mehmet Akif Ersoy'a yazdırdığı İstiklal Marşı'nın kabulü için uğraşmıştır. Kürsüye çıkarak İstiklal Marşı'nı okumuş ve alkışlarla karşılanmıştır. Oylama yapılarak çoğunluğun el kaldırmasıyla kabul edilmiş ve Hamdullah Suphi'den marşı tekrar okuması istenmiştir.¹³⁴

1931 yılında Türk Ocakları kapatılarak Halkevlerine dönüştürülmüştür. Hamdullah Suphi bu duruma çok üzülmüştür. Türk Ocaklarının bütün birikimi Halkevlerine devredilmiştir. Hamdullah Suphi bu olaydan sonra 13 yıl boyunca görev yapacağı Bükreş elçiliğine atanmıştır. Burada da çalışmalarına devam etmiş ve Gagauz Türkleri ile ilgili faaliyetlerde bulunmuştur. Gagauzların yaşadığı köylerde okullar açtırmış ve bazı öğrencilere Türkiye'de okuma imkânı vermiştir. Ancak

¹³² Enver Behnan Şapolyo, "Millî Mücadelede Hamdullah Suphi", *Türk Kültürü*, S.45, Temmuz 1966, s.64.

¹³³ Ömer Özcan, "Hamdullah Suphi Tanrıöver", *Türk Yurdu*, S.281, Ocak 2011, s.76-77.

¹³⁴ Fethi Tevetoğlu, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve İstiklal Marşımız", *Türk Kültürü*, S.45, Temmuz 1966, s.54-58.

Gagauz Türklerini Türkiye'ye getirerek Trakya bölgesine yerleştirme planı çıkan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle gerçekleşmemiştir.¹³⁵

Hamdullah Suphi İstanbul'a döndüğünde 1945-1946 yıllarında CHP'den milletvekili seçilmiştir. Türk Ocaklarının yeniden açılması için çabalamış ve 10 Mayıs 1949 tarihinde Ocak tekrar faaliyete geçmiştir. 1950 yılında Demokrat Parti'den Manisa milletvekili olmuştur. 1957 yılında Hürriyet Partisi'nden girdiği seçimlerde milletvekilli seçilememiş ve siyasetten çekilmiş, Türk Ocakları ile ilgilenmiştir. 10 Haziran 1966 yılında kalp krizi geçirerek vefat etmiş ve cenaze merasimi 12 Haziran günü gerçekleştirilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen bir törenle Merkezefendi aile mezarlığına gömülmüştür. Eserleri şu şekildedir: Dağ Yolu (1928-1931), Günebakan (1929), Anadolu Milli Mücadelesi (1946), Hamdullah Suphi Tanrıöver'den Seçmeler (1971), Namık Kemal Bey Magosa'da (1909), La question arménienne et un point de vue turque (1919).¹³⁶

2.5.2. Hakkı Tarık Us

Gerçek adı İsmail Hakkı olan Hakkı Tarık Us, 1889 yılında Manisa Gördes'te doğmuştur. Babası saatçi Hasan Hulusi Efendi, annesi Sıdıka Hanım'dır. Mehmet Asım ve Hasan Rasim adında iki abisi vardır. İlk ve orta öğretimini Manisa Gördes'te tamamlamıştır.¹³⁷ Gördes'e kaymakam olarak gelen Şair Eşref ile tanışmış, şiirlerini ona göstermiş ve büyük beğeni ile karşılaşmıştır. Bu sayede İstanbul ve İzmir'in gazete ve dergilerine yazılar göndermeye başlamıştır. 1906'da Gördek Belediye'sinde sandık emini olmuştur. Bazı yazılarını yayımlayan Köylü gazetesini ziyarete İzmir'e giden Hakkı Tarık, gazetenin sahiplerinden Mehmet Refet'in gazeteye ortak olması teklifinin üzerine babasından aldığı 100 altını gazeteye vermiştir. Gazetenin kapanmasıyla büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Bu olay onu çok üzmüş ve ağabeyi Mehmet Asım olayı öğrenince kendisini İstanbul'a davet etmiştir. O sıralarda ağabeyi Mehmet Asım hem yüksekokullarda öğretmenlik hem

¹³⁵ Burhanettin Develioğlu, "Hamdullah Suphi ile 55 Sene", *Türk Kültürü*, S.45, Temmuz 1966, s.16; Adil Dağıstan, "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagauz Türkleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVIII, s.54, Kasım 2002, s.822.

¹³⁶ Özcan, a.g.e., s.81-82; Uçman, a.g.e., s.575.

¹³⁷ Hasan Rasim Us, *Hakkı Tarık Us*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1957, s.22; Selahattin Öztürk - Abdurrahman M. Hacıismailoğlu, "Hakkı Tarık Us", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul, 2012, s.188.

de *Tanin* gazetesinde yazarlık yapmaktaydı. İstanbul'a gelen Hakkı Tarık, ağabeyinin desteğiyle hukuk okumaya başlamış ve *Tanin*'in yazar kadrosuna girmiştir. *Tanin*'den sonra *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tasvir-i Efkâr*'a geçmiştir. Hukuk mektebini bitirdikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Eskişehir'de Anadolu'daki muhaliflere karşı çıkartılan *Hakikat* gazetesini aktifleştirmek için gönderilmiş ve bu görevinde başarılı olmuştur. İttihatçıların iktidardan düşmesi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın patlak vermesiyle İttihatçılar muhalefeti engellemek için gazeteleri kapatınca Hakkı Tarık İstanbul'a dönmüştür. Ağabeyi Mehmet Asım rahatsızlığı sebebiyle İsviçre'ye gidince Darülmualimin-i Aliye'deki derslerini Hakkı Tarık devralmıştır. Bundan sonra İstanbul Sultanisi, Mercan Sultanisi ve Galatasaray Sultanisi'nde görev yapmıştır.¹³⁸

1919 yılında Türk Matbuat Cemiyeti'ne üye olmuş ve aynı zamanda kongrede yönetim kuruluna da seçilmiştir. Ayrıca Muallimler Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti Türk Basın Birliği başkanlıklarında Yeşilay, Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluşlarında, Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi birçok hayır kuruluşlarında bulunmuştur.¹³⁹ Milli Mücadele zamanlarında Vakit gazetesinden önemli yazılar yayımlamıştır. 1923 yılında ağabeyi Mehmet Asım'ın Ahmet Yalman'ın hissesini almasıyla Vakit gazetesi tamamen Us ailesine ait olmuştur. 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile Giresun'dan milletvekilliğine seçilmiş ve 16 yıl mecliste aktif bir şekilde yer almıştır. Mecliste kimseden çekinmeden kendi fikirlerini söyleyebilmiş ve Matbuat Kanunda basına getirebilecek yasaklara itiraz etmiştir. Hakkı Tarık mecliste görüşülen başka konularda da kendi tavrını ortaya koymuş bu sebeple de kendisine "Muteriz" lakabı verilmiştir.¹⁴⁰

1949 yılında çıkan yangınla zarar gören Sahaflar Çarşısı'nın yeniden yapılması için çalışmıştır. Sahaflar Çarşısı Derneği'nin tüzüğüne bir madde ekletmiş böylece Sahaflar Çarşısı'nda kitap ve kitap ile ilgili malzeme dışında bir şey satılmasını engellemiştir. Bâb-ı Âli'de kurduğu kütüphanede yıllar içinde tek tek topladığı kitap, gazete ve dergileri ilgililerin erişimine sunmuştur. 23 Ekim 1956 tarihinde Beyazıd

¹³⁸ Orhan Koloğlu - Nuri Akbayar, *Gazeteci Bir Aile Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us'lar*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, Şubat 1996, ss.63-70.

¹³⁹ Öztürk - Hacıismailoğlu, "Hakkı Tarık Us", s.188-189.

¹⁴⁰ Koloğlu - Akbayar, *Gazeteci Bir Aile Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us'lar*, s.76-78.

Cami’nde kılınan öğle namazı ile eller üzerinde Sahaflar Çarşısından geçirilmiş ve törenden sonra Merkezefendi Kabristanı’na gömülmüştür. Vasiyet olarak Cemal Nadir Sokağı’nda bir kütüphane kurulmasını istemiş ancak 1965 yılında isteğinden 9 yıl sonra Beyazıt Sübyan Okulu’nda geçici bir kütüphane kurulabilmiştir. Tüm tutanakları yanmış olan I. Meclis zabıtlarını çeşitli kaynaklardan karşılaştırarak “Meclisi Mebusanın Zabıt Ceridesi” ismiyle yeniden yayımladığı çalışması Hakkı Tarık’ın en kıymetli eseri olarak görülmektedir.¹⁴¹

2.5.3. Celal Sahir Erozan

Celal Sahir, 29 Eylül 1883 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası İsmail Hakkı Paşa ve annesi Fehime Nüzhet Hanım Celal Sahir daha küçük bir çocuk iken ayrılmıştır. Babası İsmail Hakkı Paşa Yemen valisi ve kumandanı iken vefat etmiştir ve Fransızca öğrenenlere yardımcı olan “Olendorf” usulünü Tükçeye çevirmesiyle ünlüdür. Annesi Fehime Nüzhet Hanım Abdülaziz dönemi paşalarından olan Hakkı Paşa’nın kızıdır. Köklü bir aileden gelen Fehime Nüzhet Hanım edebiyata ilgili biri idi. Divan tarzında şiirleri ve iki tane yayımlanmış tiyatro eseri vardır. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra ve harp başlarında konferanslar vermiş ve Hilal-i Ahmer için çalışmıştır. Aynı zamanda İkinci Meşrutiyet’in ilanı üzerine bestelenen milli marşın güfte yazarlığını da yapmıştır.

Celal Sahir, Nümune-i Terakki’de ilkokula başlamış Davut Paşa Deniz Rüştüyesi ve Vefa idadisinde öğrenimine devam etmiştir. İlkokulda iken şairlik yeteneği fark edilmiş ve İstanbul’da “şair çocuk” lakabıyla tanınmıştır. Şiir yeteneğinin annesinden geçtiğini söylemiştir Celal Sahir. Daha sonra hukuk fakültesine başlamış ancak yarıda bırakmış ve Hariciye Nezareti’nde memur olmuştur. 1904 yılında Halet Hanım ile evlenmiş ve üçü kız biri erkek dört evladı dünyaya gelmiştir.¹⁴²

¹⁴¹ Selahattin Öztürk, http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/hakki_tarik_us.html#2, erişim: 01.05.2021; Koloğlu - Akbayar, *Gazeteci Bir Aile Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us’lar*, s.112.

¹⁴² Nesrin T. Karaca, Celal Sahir Erozan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s.25; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, “Celal Sahir Erozan”, *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, C.1, İstanbul, 1969, s.219.

Celal Sahir, Servet-i Fünun'un en genç şairi olarak şiirlerini yayımlamıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra kısa ömürlü olan kadın dergisi *Demet*'i ve *Seyyare* isimli dergiyi yayımlamıştır. 1909 yılında Yeni Lisan hareketine katılmıştır. Türk Ocakları, Türk Bilgi Derneği, Piyer Loti Derneği gibi derneklere katılmıştır. Sultanahmet'teki evini Türk Bilgi Derneği'ne lokal olarak kullanılması için tahsis etmiş ve derneğin yayın organı *Bilgi Mecmuası*'nı çıkarmıştır. Bu dönemlerde *Musavver Muhit*, *Süs*, *Yeni Kitab*, *Edeb*, *Mehasin*, *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* gibi dergilerde de şiir ve yazıları yayımlanmıştır.¹⁴³

Cumhuriyetin ilanından sonra da oldukça aktif bir rol oynamıştır. Harf İnkılabı komisyonunda yer almış ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşunda çalışmıştır. TBMM'nin üçüncü dönemi sonlarında Zonguldak Milletvekili seçilmiştir. Hayatının her alanında aktif bir şekilde meydana bulunan Celal Sahir verem hastalığıyla boğuşurken kansere yakalanmış ve 16 Kasım 1935 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁴⁴

2.5.4. Cemil Cem

Cemil Cem, 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Dr. Cemal Paşa'dır. 1899 yılında Vefa İdadisinden mezun olmuş ve Hukuk mektebine girmiştir. Hariciye Nezaretinde konsolosluk görevinde çalışmış, Fransa'da görev aldığı sırada Paris Sefiri Münir Paşa'nın dikkatini çekmesi ile Paris Elçiliği katipliğine atanmıştır. Görevini sürdürürken Siyasal Bilimler Fakültesi'nde okumuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilanı sırasında Paris'te bulunduğu için *Kalem* dergisinde yayımlanan karikatürlerini buradan göndermiştir. Roma ve Viyana'da da görevlerde bulunmuştur. Resme ilgisi ve yeteneği sayesinde Paris'te Fransız ressamlar ile tanışmış ve bazı karikatürleri Fransız dergilerinde yer almıştır.¹⁴⁵

1910 yılında İstanbul'a dönen Cemil Cem kendi adını taşıyan *Cem* dergisini çıkarmıştır. Bu dergide Refik Halit Karay ve Hamdullah Suphi de yazarlık yapmıştır.

¹⁴³ M. Orhan Okay, "Celal Sahir Erozan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, 1993, s.245-246.

¹⁴⁴ Karaca, a.g.e., s.379, 121.

¹⁴⁵ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*, s.101-102; Hilmi Yücebaş, *Karikatür Üstatlarımız-Cem ve Ramiz*, Nuri Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1959, s.3.

2 yıl boyunca çıkan *Cem* dergisi 43 sayıdır. 1912 yılında Balkan Savaşlarının yenilgiyle sonuçlanması dergiyi kapatıp Avrupa'ya gitmesine yol açmıştır.¹⁴⁶ Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü yapmış ve Şehir Meclis üyeliğinde bulunmuştur.¹⁴⁷ Cemil Cem 1927 yılında tekrar Orhan Seyfi ile beraber *Cem* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Yayımladığı bazı karikatürler sebebiyle bu dönemde davalar ile de uğraşmıştır. Harf inkılabıyla birlikte 34. sayıdan itibaren yeni alfabe ile yayımlanmıştır. Turgut Çeviker, 49 sayı yayımlanan *Cem* dergisinin kapanma sebebini dönemin Bayındırlık Bakanı Recep Peker hakkında yaptığı bir karikatür olarak açıklamıştır. Ancak İkinci Meşrutiyet dönemi popülerliğini yeni *Cem* dergisinde yakalayamaması, yayımladığı bazı karikatürler sebebiyle davalarla uğraşması ve Orhan Seyfi ile yollarını ayırması dergiyi kapatmasında etkili olmuştur.¹⁴⁸

1950 yılında hayatını kaybeden Cemil Cem, *Kalem* ve *Cem* dergileri dışında *Davul*, *Aydede*, *Akbaba* ve *Zümrüd-ü Anka* gibi dergilerde de karikatür yayımlamıştır. Modern Türk karikatürünün temel isimlerinden biri haline gelmiş ve 1909 yılında Türk karikatürünün ilk albümü olan “Kalem” yayını çıkarmıştır.¹⁴⁹

2.5.5. Mahmut Esat Yesari

Mahmut Esat Yesari 5 Mayıs 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Miralay Fahrettin Bey'dir. Hattat Yesarizade Mustafa İzzet ile hattat Yesarizade Mehmed Esat'ın torunudur. İstanbul Sultanisi'nde öğrenci iken 15 yaşında *Gıdık* (1910-1911) adlı mizah gazetesinde “M. Esat” imzasıyla karikatürler yayımlar. 1914 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girdi. Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Çanakkale'de görev aldı ve döndükten sonra 1918-1919 yıllarında *Diken* dergisinde karikatürler yayımladı. *Yarın* dergisinde tiyatro eleştirileri yazdı. 1923-1924 yılları arasında Reşat Nuri Güntekin ile beraber *Kelebek* dergisini çıkarmıştır. Bu dergi 77 sayı sürmüştür. Bunun yanı sıra *Resimli Herşey*, *Yedigün* ve *Yarımay*

¹⁴⁶ Nermin Yazıcı, “Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem”, *Turkish Studies*, 6/3 Summer 2011, s.1303.

¹⁴⁷ Yücebaş, a.g.e., s.3.

¹⁴⁸ Yasin Kayış, “Cumhuriyet Döneminde Cemil Cem ve Cem Mizah Dergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36, 2018 Bahar, s.91-101.

¹⁴⁹ Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü* 2, s.102

gibi dergilerde öyküler yayımlamış, gazetelerde romanlar yazmıştır. 1927’de yayımladığı Çulluk romanıyla büyük bir üne kavuşmuştur. Mahmut Esat Yesari, 1945 yılında Yakacık Sanatoryumunda veremden vefat etmiş ve Çamlıca Çataldağı’ndaki aile mezarlığına defnedilmiştir.¹⁵⁰

¹⁵⁰ “Mahmut Yesari”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.8, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.614; “Mahmut Yesari”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.1090.

III. BÖLÜM

3. DAVUL GAZETESİNDE ELE ALINAN KONULAR

3.1. Seçimler, Hükümet ve Meclis'te Tartışılan Konular

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından bir hükümet kurulması için sadrazamlık görevinde bulunan Sait Paşa görevlendirilmiştir. Ancak Sait Paşa ile anlaşma sağlanamayınca 6 Ağustos 1908 tarihinde yerine Kamil Paşa sadrazam olmuştur. Bu kabine genel olarak herkesten kabul görmüştür. Harbiye ve Bahriye nazırlarının atanmasında II. Abdülhamid'in karışmamış olması memnuniyetle karşılanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti de kabineye tamamen sahip olamasa da kısmen kontrol edebilmiştir.¹⁵¹ Kamil Paşa kabinesi geçici bir hükümet olmuştur. Açıkladıkları hükümet programında parlamento açılana ve seçilmiş hükümet başa geçene kadar görevde olacaklarını belirtmişlerdir.¹⁵²

İlk kurulan hükümette yapılan bir atama göze çarpmıştır. Sait Paşa kabinesinde Maarif nazırı olan İbrahim Hakkı Paşa, Kâmil Paşa kabinesinde görevine devam etmiş ve aynı zamanda Dahiliye nazırlığını da üstlenmiştir. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez-i umumisi imzasıyla Kamil Paşa'ya bu atamanın geri alınması için dilekçe gönderilmiştir.¹⁵³ İbrahim Hakkı Paşa'nın maarif nezaretine gelmesini Dürbün imzasıyla Hamdullah Suphi şu şekilde ele almıştır:

“İşte Maarif Nezaretine çıkar çıkmaz tekmil

Bu nazariyeler... bu mütalaalar zihnimde hayat bulmuştu... Ne yapacaktı? Bu ciheti pek de tayin etmemişti. Ancak bir şey yapmak lazım geliyordu. Ve enzâr-ı

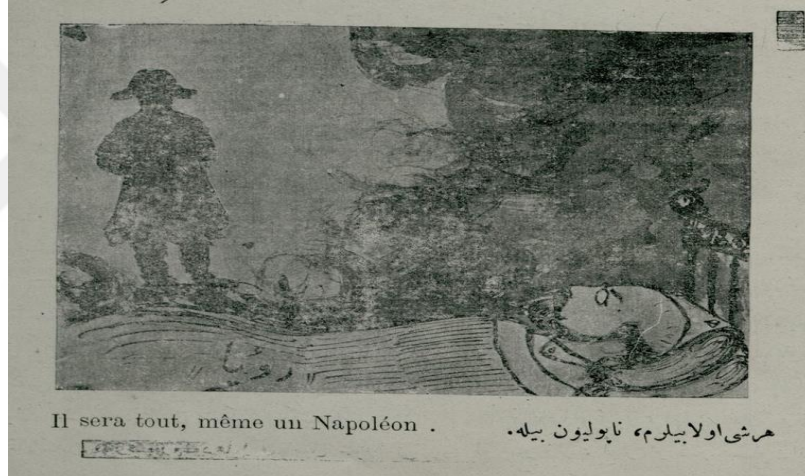
¹⁵¹ Kansu, *1908 Devrimi*, s.176-177.

¹⁵² Kansu, *1908 Devrimi*, s.201.

¹⁵³ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s.83.

umûmiyenin pîş-i münekkidanesinde acemi bir hizmetçi tavrıyla maarifi temizlemeğe başladı: Ortalık toz, dumana boğulmuştu.

Artık göz gözü görmüyordu... Otuz senelik bir istibdadın tevellüt ettiği dermansızlığa pek güçlkle mukavemet eden maarif, Washington tayfununun şiddetine tahammül edemedi; birçok felaketzedelerin ah ve vahı arasında yıkıldı. Gitti... Şimdi Ekrem Bey bu biçare mazlumun mersiyelerini inşad ediyor. Fakat kendisi de korktu: Neticeyi bu kadar vahim farz etmemişti... Bir halde ki bu derece herc ü merce sebebiyet verdiği bir kapıda artık barınamayacağını anladı... Birçok tereddütlerden sonra dahiliyeye geçti. Ancak teknil muvaffakiyetsizliklerin yegâne sebebi gazetelerdir... Valileri tasfiye ediyor; gönderiyordu...¹⁵⁴

Resim 3. *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.3.

İbrahim Hakkı Paşa'nın birkaç göreve birden atanması *Davul*'un 7. sayısında bir karikatürle eleştirilmiştir. Uyur vaziyette tasvir edilen İbrahim Hakkı Paşa'nın üzerinde bulunan örtüde rüya yazmaktadır. Hafif dumanların arkasında ise bir erkek silueti görülmektedir. Karikatürün Fransızca ve Türkçe altyazısı bulunmakta ve Türkçe altyazısında "Her şey olabilirim, Napolyon bile." yazmaktadır. Altıncı sayıda bulunan "Neler İşitiyoruz" bölümünde "Bir Diplomatın Beyanatı" başlıklı röportajın içeriği bu atamalar ile alakalıdır. Röportaj şu şekildedir:

¹⁵⁴ Dürbün, "Başlıksız", *Davul*, S.3, 28 Teşrin-i evvel 1324, s.1.

“- Birde, bu yakınlarda tahvil-i memuriyetiniz hakkında bazı şayialar çıktı. Maarif nezaretinden, dahiliyeye geçtiniz, dahiliyeden hariciye nezaretine ve oradan bilmem daha nereye gideceğiniz söyleniyor. Müsaadenizle istizah ediyorum, bütün nezaretleri dolaşmak zatiâlinizce mültezem midir, yoksa bir yerde yerleştiğinizi görmek bize nasip olacak mı?

- Efendi. Emin olunuz ki beni buradan oraya niçin naklediyorlar, bunu bende bir türlü anlamıyorum, mademki ortada adam yok. Maariften dahiliyeye, dahiliyeden hariciyeye, hariciyeden sadarete geçecek benim hepsini birden benim uhdeme verseler de bu memleketi istediğim gibi idare etsem daha iyi olmaz mı? Çünkü anlaşılan ortada benden başka işe yarar kimse yok.

- Taciz etmekte devam münasebetsiz olur. Hamdolsun dünkü endişenizin nereden mütevellid olduğunu öğrendik ve esas mesleğiniz hakkında lütfen malumat verinizde savuşup gideyim.

- Beni büsbütün şaşırtıyorsunuz, demek bu memlekete hiçbir şey anlaşılmıyor. Esas mesleğim gayet basittir: Yukarısıyla hoş geçinmek, sadrazamla hoş geçinmek, kendimle hoş geçinmek.”¹⁵⁵

Resim 4. *Davul*, S.3, 28 Teşrin-i evvel 1324, s.5.

¹⁵⁵ Hasat, “Neler İşitiyoruz”, *Davul*, S.6, 19 Teşrin-i evvel 1324, s.2-3.

İbrahim Hakkı Paşa göreve geldiğinde uygulamak istediği “tensikat” programı sebebi ile eleştirilmiştir. Kamil Paşa hükümetinin programında yer alan bu uygulama memurların sayısının ve oransız verilen maaşların azaltılmasını içermiştir. Bu tensikat programının sebeplerinde memurluklarda yapılan ayrıcalıklar, askerlerin ek olarak para almaları, yaşı küçük kimselerin memuriyette görülmesi, İstanbul’da yaşayanların askerlikten muaf tutulması görülmektedir. Tensikatlar sırasında II. Abdülhamid’in yakınlarından olan Ebü’l Hüda’nın 15 yaşındaki torunu gümrük müfettişliği görevinde bulunduğu ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶ Davul gazetesinin 3. sayısında adam kayırmalar ele alınmıştır. Resim 4’te bulunan karikatürde masasının başında bulunan İbrahim Hakkı Paşa’nın yanında biri bulunmaktadır. Altyazısında “Efendim! Müsaade ederseniz çıkacağım... keyifsizim” diyen kişiye İbrahim Hakkı “B.. b.. b.. baban kim?” diye sormaktadır.

Resim 5. *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.1.

İbrahim Hakkı Paşa 17 Aralık 1908 tarihinde istifa etmiş ve Roma Büyükelçisi olarak atanmıştır.¹⁵⁷ Roma’da bulunduğu süre içerisinde de *Davul* gazetesinde kendine yer bulmuştur. Resim 5’te uyuyan İbrahim Hakkı Paşa’nın yanında bir kadın bulunmaktadır. Yatağın yanında çizilmiş sepetin içinde ise “Yeni Gazete” başlıklı bir gazete yer almaktadır. Karikatürün altyazısı şu şekildedir: “Roma’da: - Yeni Gazete. Yeni Gazete diye sayıklıyor acaba! İstanbul’daki nişanlısının ismi midir.”

¹⁵⁶ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s.150.

¹⁵⁷ Zekeriya Kurşun, “İbrahim Hakkı Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.311.

Resim 6. *Davul*, S.24, 14 Mayıs 1325, s.5.

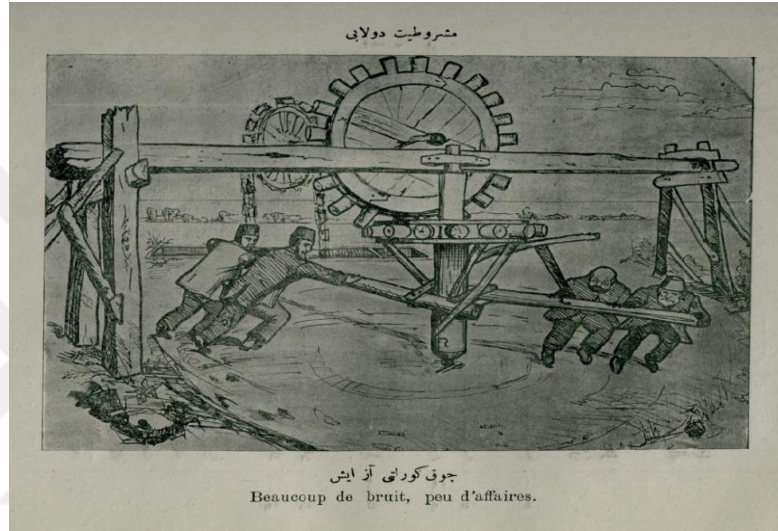
Bir başka eleştiri yazısı ve karikatür *Davul*'un son sayısında görülmektedir. “Hoca Nasrettin ve Hakkı Bey” adlı yazı küçük bir hikâye örneği ile başlamıştır. Çıktığı dalı kesen hocayı biri düşeceğine dair uyarır, hoca ona karışmamasını söyler ancak ardından dal kopunca düşer. Hoca o kişinin peşinden koşar ve bunu nasıl bildiğini sorarak, ne zaman öleceğini de bilebileceğini söyler. O kişiye daha fazla sorular sorar. Yazının Hakkı Paşa ile alakalı bölümü ise şu şekildedir:

“Hakkı Bey de vaktiyle gazetelerle, kabine reisiyle, muamelat-ı devair ile hoş geçinmemek mesleğine sülûk ettiği vakit her taraftan- bir vâveylâdır kopmuştur.

Buna düşersin. Etme. Yazık olur demişler dinlememiş nihayet diğerleri gibi düşünce hemen iki gazeteye koşar. Ey muharririn-i siyasi siz benim düşeceğimi bildiniz ati mi de keşfettiniz der. Bunlar: Hiç durma Roma'ya git... Allah önünü açık etsin derler... Şimdi sana nasihatimiz: O kadar yüksek makamlara bir daha çıkma Başın yıldız dokunursa gittiğin gündür.

Birer birer muharrirlerin ellerini öperek Roma'ya azimet eder.

Şimdi ne zaman kendisine nezaret teklif edilse ıstırap ve heyecan içinde Yeni Gazete'den "Geleyim mi ?.. diye sorar."¹⁵⁸ Resim 4'de görülen karikatürde belinde davulu ile davulcu görülmekte ve bir tablonun arkasında duran Hakkı Paşa ile konuşmaktadır. Tabloda Hakkı Paşa kırılan ağaç dalından düşer vaziyette çizilmiştir. Karikatürün alt yazısında Davulcu "Yahu bey, niçin nezaret kabul etmediniz?" diye sormakta Hakkı Paşa ise "Bak şu levhaya! İşte bu benim tepetaklak gittiğim resmidir. Var kıyas et ötesini." diye cevap vermektedir.

Resim 7. *Davul*, S4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.5.

Yapılan atamalar ve seçimler öncesi kurulan hükümete olan eleştiriler, *Davul*'da "Meşrutiyet Dolabı" adıyla bir karikatür şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Karikatürde kurulmuş bir çark düzeni bulunmakta ve bu çarkı çeviren dört kişi görülmektedir. Önde gördüğümüz iki kişi İbrahim Hakkı Paşa ve Kamil Paşa'dır. Karikatürün alt yazısında ise "Çok gürültü az iş" yazmaktadır. Resim 5'te gördüğümüz bir başka karikatürde ise 4 farklı kişi görülmektedir ve vücutları küçük bir çocuk formu ile çizilmiştir. Oyuncak bir atın üzerinde gördüğümüz Sadrazam Kamil Paşa'nın alt yazısında "Aydın'ın anlı şanlı valisi. Düldül devletin süvarisi." yazmaktadır. Yanındaki kutucukta Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa bir çocuk sandalyesinin üzerinde görülmekte ve altta bulunan yazıda "Cihanda bir tek işim varsa sânihatımdır. Dem-i tefekkürüm en hoş hayatımdır." yazmaktadır. Alt kutucukta önünde bulunan objelerle oynar şekilde tasvir edilmiş İbrahim Hakkı Paşa

¹⁵⁸ İmzasız, "Hoca Nasreddin ve Hakkı Bey", *Davul*, S.24, 14 Mayıs 1325, s.4.

için “Ne istiyor bu zekâdan şu bir alay sersem, bıraksalar beni biraz oynayıp gülsem.” yazılmıştır. Son kutucukta ise bahçe arabası süren Nafia nazırı Hulusi Bey vardır ve alt yazısında “Bakmasam ben, böyle kendim işlere şehir olur baştan başa bir mezbele” demektedir.

Resim 8. *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.12-13.

Seçimler gerçekleşmeden önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karşısına rakip olarak çıkan Ahrar Fırkası'nın temellerini atacak olaylar görülmüştür. 2 Eylül 1908 tarihinde Prens Sabahattin, babasının cenazesi ile beraber Avrupa'dan İstanbul'a gelmiş ve büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Cenaze töreni Eyüp'te gerçekleşmiş ve babası Damat Mahmut Paşa buraya gömülmüştür. Prens Sabahattin cenazeden sonra

cemaat temsilcilerini ziyaret etmiştir. Rum patrikliğine gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yaptığı reverans gazetelerde Rum patriğinin elini öpmesi şeklinde yer almıştır. Bu sırada Prens Sabahattin'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile arası iyice bozulmuştur. Çağırıldığı toplantılarda kendisine önemli bir mevki verilmediğinden bu toplantılara gitmeyi kesmiştir.¹⁵⁹

Hamdullah Suphi'nin "Toplu İğne" müstear ismiyle "Vur Abalıya" bölümünde yazdığı "Adem-i Merkeziyet Muhterî'i" başlıklı yazısında Prens Sabahattin eleştirilmiştir. Yazıya başlarken Prens Sabahattin'den çok bahsedildiği için kalemi eline aldığı anda titrediğini söylemiştir. Avrupa'dan bir debdebe ile alkışlar arasında İstanbul'a gelen bu sivri zekâyâ sahip kişiye ait gerçekleri bilmek, anlamak istediklerini belirtmiştir. Sordukları soruya ise sadece iki kelime ile cevap almıştır. Bunlar "Adem-i merkeziyet" ve "Teşebbüs-i şahsi"dir. Yazının gerisi ise şu şekildedir:

"Fakat bu bizim terbiyemize, tahsilimize biraz muhalif idi.

Adem-i merkeziyet??.. Demek ki artık her dairenin bir merkezi olmayacak... Artık bunca terakkiyâta sebebiyet veren hendese, mekanik hepsi... hepsi muzmahil kalacak!! Keyfiyet derhal mekteplere aksetti: Hendese kitapları kapandı, hocalar çıkarıldı...

Teşebbüs-i şahsi??.. O halde kuyûdât-ı kanûniyye kalkıyordu. Birisinde alacağınız varsa gider, gırtlacağına basar, matlubunuzu tahsil edersiniz...

Ve işte bütün bu muhâkemat-ı felsefiyye ile meşgul iken pîş-i hayalimde odamın tertibatı değişti. Bibliyotek tavana kondu. Yazıhane köşeye çekildi. Orta masası, etajerler hep merkez-i intizamlarını kaybettiler.

Hakları da vardı. Mademki merkez yok... câzibe-i arz da olmayacaktı.

¹⁵⁹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s.165.

- İmkânı yok, diyordum. En büyük tesirini odamda gösteren böyle bir şeyi memleket namına kabul edemem.

Vicdanımdan aks eden bu sada umum gazete sütunlarında tekrar etti... sevindim. Fakat Prens Sabahattin Bey'in paratoner kadar cazibedar zekâsı yeni bir sûret-i tefsir bulmakta güçlük çekmedi.

- Adem-i merkezîyet, tevsî-i mezuniyet demektir.

Bu izah mühim fakat daha munisti. Filhakika, mukaddema Rumeli Şarkî'nin mezuniyetini tevsî' ettik; şimdi Bulgaristan'a iltihak etti. Bosna-Hersek'e tatbik etmek istedik; Avusturya ile birleşti... Ve nihayet Prens Sabahaddin Bey'e verdik, gitti: Patrik'in elini öptü... galiba miftah-ı cenneti elde etti.

Görüyorsunuz a... Ziyân hep bizde!!

Fakat tevsî-i mezuniyet nazariyesi bugün devâir-i devlet tarafından kemal-i ehemmiyetle tatbik edilmektedir. Zabtiye nezaretinin hukuk-ı umûmiyeye, maarif nezaretinin Dârü'l-Hayr'a karşı olan muameleleri başka suretle tefsir edilemez.

Ortada mezuniyeti tehdit eden, yalnız bir dairemiz var: Meclis-i Mebusan! Prens Sabahattin Bey'e -bence- bundan büyük tahkir olamaz."¹⁶⁰

Prens Sabahattin'in İstanbul'a gelmesinin ardından 14 Eylül 1908 tarihinde Ahrar Fırkası kurulmuştur. Fırka Prens Sabahattin'in Adem-i merkezîyet ve Teşebbüs-i şahsi fikirleri üzerine kurulmuştur. Kurucuları arasında Mahir Sait, Celalettin Arif Bey ve Prens Sabahattin'in süt kardeşi, *Terakki* ve *Osmanlı* gazetesinin yöneticisi olan Ahmet Fazlı bulunmaktadır. Prens Sabahattin hiçbir zaman fırkanın başına resmî olarak geçmemiştir.¹⁶¹ Daha sonra Sadrazam Kâmil Paşa ve Ali Kemal Bey Ahrar Fırkası'ndan seçime katılmışlardır. Fırka umumi

¹⁶⁰ Toplu İğne, "Vur Abalıya", *Davul*, S.14, 28 Kanun-u sani 1324, s.8.

¹⁶¹ Sina Akşin, "31 Mart Olayına Değın Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.27, S.3, 1972, s.556.

katipliğini Nurettin Ferruh Bey yapmıştır.¹⁶² “Neler Görüyoruz” başlığı altında yeni kurulmuş olan Ahrar Cemiyeti’nin başkâtipliğine fes ve vezinsiz şiiiriyle meşhur Nurettin Ferruh Bey’in tayin edildiği söylenmiş, cemiyetin yazıları yazmak için bir masa bile alınamadığını kalem tutmak için gözü pek kişilerin *Davul* gazetesinin basıldığı Hilal matbaasına müracaat etmeleri tavsiye edilmiştir.¹⁶³

Resim 9. *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s.8.

Seçim süreci oldukça çekişmeli geçmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti hem halkın gözünde Meşrutiyet’in kurtarıcıları olarak görülmüş hem de kendi teşkilat yapılanmasından dolayı İstanbul dışında daha kolay örgütlenmiştir. Ahrar Fırkası ise hem yeni kurulduğu için hem de İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin zor kullanması yüzünden İstanbul dışında faaliyet gösterememiştir. Ahrar Fırkasından Ahmet Fazlı, Mahir Sait, Tevfik ve Avni Beylerin İzmir bölgesinde çalışmasını İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden Dr. Nazım tehditle engellemiştir.¹⁶⁴ Resim 8’deki karikatürde elleri arkadan bağlı şık giyimli bir adam ağzı sulanmış bir şekilde elmalara uzanmaya çalışır halde tasvir edilmiştir. Adamın ellerinin bağlı olduğu yerin üstünde “Meşrutiyet” ısırmak istediği elmaların üzerinde ise “İstibdat” yazmaktadır. Bu

¹⁶² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Ocak 1988, s.169; Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Nisan 2000, s.330.

¹⁶³ İmzasız, “Neler Görüyoruz”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.3.

¹⁶⁴ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s.134.

karikatürden anlaşılan Meşrutiyet'in İstibdat Devri'ndeki uygulamaları yeniden hayata geçirmek isteyenleri engellemesi gerektiğidir.

Resim 10. *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s.4.

İttihat ve Terakki Cemiyeti tartışmaların odağında olmaya devam etmiştir. Cemiyet ve Fırka ikilemi eleştirilere sebep olmuştur. Cemiyet hem eski bir yapılanma hem de halkın arasında karizmatik bir yapıya sahip olması ile her daim daha ön planda yer almıştır. Fırka ise Cemiyetin bir alt kuruluşu gibi görülmüştür. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti bir fırka oluştursa da komitacılık geçmişi hiçbir zaman silinmemiştir. 1909 yılında Cemiyet ve Fırkanın birbirinden ayrıldığı duyurulmuştur. Aynı zamanda Cemiyet gizliliğinden vazgeçmiş, üyelerinin isimleri açıklanmış ve Cemiyet politikadan çekilmiştir.¹⁶⁵ Karikatürde de bu ikileme gönderme yapılmıştır. Karikatürün sağ kısmında gülen bir güneş görülmekte üstünde “İttihat ve Terakki” yazmaktadır. Güneşe doğru bakan adamın elinden ise balçık dökülmektedir. Altında “Güneş Balçıkla sıvanmaz” yazmaktadır. Karikatürün sol kısmında ise güneş dil çıkarmakta ve üstünde “Cemiyeti” yazan bir fes takmaktadır. Adam ise ellerini iki yana açmış şekilde durmaktadır. Karikatürün yan tarafında “Sıvanmaz da” yazmaktadır.

17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebusan büyük bir tören ile açılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden aday olanlar milletvekili seçilmişlerdir. Ancak

¹⁶⁵ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.200-202.

muhalafetten aday olan Sadrazam Kâmil Paşa ve Ali Kemal Bey gibi kişiler seçilememiştir. İttihat ve Terakki ilk seçimden başarı ile çıkmıştır. Muhalefet ise istediğini elde edememiştir.¹⁶⁶ Meclisin bu görkemli açılış hazırlıkları *Davul*'da "Neler Göreceğiz" başlığı altında ele alınmıştır. Hamdullah Suphi "Neler göreceğiz?" sorusuna koca bir milletten "Meclis-i Mebusan göreceğiz" cevabının kulaklarına eriştiğini söylemiştir. Hünkârın geldiğini göreceğini ve gazetelerin hepsinin bu açılış için bir program çizdiğini eklemiştir. Yazının geri kalanında ise açılışın nasıl olacağını anlatmıştır:

"Müzika "Bana ne oldu ben bilmem" türküsünü terennüm etmeye başlar başlamaz eski hallerini görenler görmeyenler toplanacaklar, arabalar koşulacak. Teşrif-i şahane vukû bulur bulmaz iki keçeli asker ve gaziyan devlet tarafından râsime-i selam ifa edilecek. Arkadan: Arslanlar önünüz açık olsun.

Diye bir feryat koparacak ve rükûb-ı hümâyuna mahsus kerdûnede ses ve muhteriz tekerleklerini tahrik edecek.

Saray halkı hadd-i faslı tecavüz eder etmez hep bir ağızdan:

"Gün gördük Allah âmennâ billâh
Nevrûz gördük. Elhamdülillâh"

Diye bağışacaklar. Karakollar ve sefaret önünde mürûr ederken merasim-i mahsûsa ifa olunacaktır. Mevkib-i hümayun cîsr-i istibdadın üzerinden geçerken acûze-i Konstantine hamûle-i şahanenin sefaleti altında gerilecek, esneyecek niyazmendane bir tavır ile "Padişahım bak aşağı" diye gıcırdayacak.

Şevketmeab ânın küşâde dest-i tesellâne birkaç parlak sene fırlatacak

Hürriyet meydana muvâsalat-ı hümâyûnda ipekçi Kani ve maiyeti livâ-yı hürriyeti açarak hür Osmanlıların hür padişahını alkışlayacak.

¹⁶⁶ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.103.

Pişegah muazzam-ı mebusuna yaklaşır ki asâkir-i milliye padişahım bin yaşa kavlı mutelasını tekrar edecekler ve Ayasofya minareleri dahi dergâh-ı ulviyete göstererek bir ibâre-i marufeye işaret kılacaklardır.

Adliyenin avlusuna girince arabacı üç günlük ziyaretlerinin, manevralarının semeresini gösterecektir.

Fakat zannımızca hayli emek sarf ve üç defa sayyâ ettikten sonra kerdûne-i amali kademe-i ikbale yanaştırabilecektir.

İstikbal için huzur-ı şahaneye Kâmil Paşa çıktığı takdirde zât-ı şahane Genç Türkler için ihtiyar-ı zahmet eylediklerini ifhâm buyuracaklarında şüphe yok ise de Türklerin reisi Genç Rıza Bey istikbal ettiği takdirde mahzuziyyet-i seniyyeyi müstelzim olacağı bedîhîdir.

Nutk-ı iftitahîde eski defterler yoklanmayarak ancak amel-i mekârim iştimâl-i şehriyarından bahis buyurulacak. Hâzırûnun derece-i tesirini fedakâran-ı millet tehdit etmişlerdir. Haddinden efvân-ı âsar tesir-i irâe olunursa zevat-ı müşarünileyh Yıldız'da yaptıkları gibi huzur-ı şahaneyi temini edeceklerdir.

Nutk-ı şahane şimdiden kestirilebilir: [Ey fedakâran-ı millet siz benim en sevgili evlatlarımsınız meşhurdur: Debâg sevdiği deriyi taştan taşa vurur.] Malından olacaktır.

Avdet-i hümayunda arabacı başı hayli maharet kesbetmiş olacak ve İsmail Mahir Paşa mezardan başını kaldırarak: Aldattım...

Nağmesini tekrar edecektir.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ Dürbün, “Neler Göreceğiz”, *Davul*, S.8, 03 Kanun-u evvel 1324, s.11-12.

Resim 11. *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.12.

Tören yukarıda anlatılan şekilde gerçekleşmiştir. Halk sokaklara dökülmüştür. Öğrenciler ellerinde “Yaşasın Kanun-i Esâsi, Yaşasın Adalet, Yaşasın Asker, Yaşasın Musavat” yazan bayraklarla beklemektedirler. Meclis-i Mebusan binasına giden üyeleri asker, polis ve zabıta tarafından karşılanmışlardır. Padişah yanında Süvari Alayından bir bölük asker, yaverleri ile yola çıkmıştır. II. Abdülhamid’in meclise gelmesiyle büyük bir coşku oluşmuştur. Padişah, “Yaşasın hürriyet, Yaşasın Kanun-i Esâsi, Yaşasın Meclis-i Mebusan, Yaşasın Padişah” sloganlarıyla karşılanmıştır. II. Abdülhamid herkesi selamlamasının ardından nutuk ve Meclis-i Mebusan marşı okunmuştur. Çeşitli yerlerden 101 pare top atılarak Meclis-i Mebusan’ın açıldığı halka duyurulmuş ve fukaralara para dağıtılmıştır. Günün anısına da II. Abdülhamid’in emriyle altın ve gümüş sikkeler basılmıştır.¹⁶⁸

Davul gazetesinde de Meclis-i Mebusan’ın açılması şerefine İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne teşekkür olarak Hasat imzalı bir şiir yayımlamıştır:

“Dağdan taşlardan dolaştım
Yanına doğru savaştım
Pencerenden bak aşağı
İşte ben geldim ulaştım.

¹⁶⁸ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1996, s.273-276.

Eski Türkiye kötek ister
Yeni Türkiye direk ister
Nerden çıktın ey “of baba”
Yaptığın iş yürek ister.

Pek çok azdılar... olmadı
Çukur kazdılar olmadı
Bunca emek boşa çıktı
Nüsha yazdılar olmadı.

Hainleri uyuşturduk
Hırsızları savuşturduk
Yerden göğe hak kazandık
Hasretleri kavuşturduk.

Dam damda dam dam.

Hastamız vardı ölecek
Tarihlere gömülecek
İlaç verdik, sen kurtardık
Millet sevinip gülecek.

Dam dam.

İsmin büyüktür cihanda
Methin duyulur her yandan
Son nefesi veriyorduk
Çıkıyorduk tatlı candan.

Dam damda dam dam.

Allah muradını verdi
Düşmanları yere serdi
Eşeklere ters bindiler
Büyüktür onların derdi.

Millet meclisi açıldı
Kalplere nurlar saçıldı
Hak zamanı geldi artık
Haksızlık devri kaçıldı.

Hak yolundan şaşıp çıkma
İyilikten sakın bıkma
İşin sonu unutulmaz
Yaptığın Kabe'yi yıkma.
Davulcu şükreder sana
Eder safâ ki bin dua
Fakat o bahşiş istemez
Büyüklük yeter ona...”¹⁶⁹

Resim 12. *Davul*, S.9,10 Kanun-u evvel 1324, s.7.

¹⁶⁹ Hasat, “Neler İşıtıyoruz”, *Davul*, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324, s.3-4.

Meclis-i Mebusan'ın açılmasının ardından yaşanan ilk gerginlik II. Abdülhamid'in mecliste yemin etmemesi olmuştur. İttihat ve Terakki Padişah'ın mebuslardan önce yemin etmesini istemiştir. Ancak bu istek Kâmil Paşa tarafından I. Meşrutiyet açıldığı sırada II. Abdülhamid'in yemin ettiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ayrıca Kâmil Paşa meşrutiyetin padişahın bir lütfu olduğunu ilave etmiştir.¹⁷⁰ Karikatürde II. Abdülhamid mecliste oturmakta yanındaki vekili de onu korumaktadır. Reisin “Yemin eder misiniz?” sorusuna mebus vekili “Yemin münkire teveccüh eder müvekkilim meşrutiyeti inkâr etmiyor ki” diye cevap vermektedir.

Resim 13. *Davul*, S.14,28 Kanun-u sani 1324, s.5.

Meclis-i Mebusan'ın bu şekilde Padişah'a ve eski otoriteye karşı çıkması Resim 13'teki karikatürde işlenmiştir. Biri sarık ve şalvarlı diğeri fes ve ceketli iki adam karşılıklı konuşmaktadır. “Meclis-i Mebusan Bab-ı Ali'ye laf yetiştiriyormuş ne dersin...” diye soran adam diğeri “Kıyamet alametleri...” cevabını vermiştir.

¹⁷⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.42.

Resim 14. *Davul*, S.3, 28 Teşrin-i evvel 1324, s.16.

İkinci Meşrutiyet'in eleştirilen konularından biri de Âyan Meclisidir. Parlamento açılmadan önce Âyan Meclisinin hayatta kalmış son üç üyesi bulunmaktaydı. Bu sebeple gerçekleşecek yeni atamalar dikkatle takip edilmiştir.¹⁷¹ İlk karikatür 3. sayıda yer almaktadır. Üzerinde yamalı kıyafetler ve başında fesi bulunan bir adam içinde kıyafetlerin asılı olduğu el arabasını çekmektedir. Karşısında bulunan kişi "Efendi baba bu hal ne!?" ne diye sormakta el arabasını çeken kişi ise "Uzun Çarşıya gidiyorum!.. Ayan çektireceğim!?" demektedir. Ayan seçilecek kişilerin kim olacağı da gazetelerde sık sık eleştirilmiştir. B. Şükrü imzasıyla "Âyan Kimler ve Nasıl İntihap Olunabilir?.." adlı yazıda bir ayanın nasıl olması gerektiği tartışılmaktadır. Mahalle kahvesinde toplanan kişiler içinde attarın damadı ayan olacak kişinin bütün belediye vergilerinin ödemiş olması gerektiğini söylemektedir. Ancak kahvede bulunan grup bir süre düşündükten sonra bunun da bir gösterge olamayacağı sonucuna varmıştır. İmam efendiye dönerek ayanın kim olabileceğini sorarlar. İmam efendi, herkesin kanuna kendisi kadar riayet edemeyeceğini az çok borçları olabileceğini çöp parasının bile ev vergisinden çok olduğunu bu sebeple belediye vergisinden vazgeçilmesi ve muhtarın da dediği gibi temiz kalpli, hayırsever adamların seçilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine orada bulunan herkes bu söylenenleri kabul edip desteklemiştir. O sıra kahveye gelen bey babaya da aynı soru yöneltilmiştir. Bey baba ise herkesin yanıldığını

¹⁷¹ H. Aliyar Demirci, *İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2006, s.69.

ayanın rüşvet almamak şartıyla vezir olan ihtiyarlardan ibaret olması gerektiğini söylemiştir. Ancak alaylı bir şekilde verilen bir cevabın üstüne bey baba utanarak gözlerini hiddetle başka tarafa çevirmiştir. Attarın damadı hiçbirinin aklının ayanın kim olacağına ermediğini söyler. En son muhtar bu meseleye Meclis-i Mebusan bakıversin diyerek konuyu bitirmiştir.¹⁷²

Resim 15. *Davul*, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324, s.10.

Meclis-i Âyanın atandıktan sonra ömür boyu aynı görevde kalabilmeleri eleştirilerin odağı olmuş ve bu durumun değişmesi istenmiştir. “Âyan Kimler ve Nasıl İntihap Olunabilir?..” yazısında olaylardan biri eski sadrazamlardan da atanmış olmasıdır. Buna örnek eski sadrazam Ferit Paşa’nın atanması gösterilebilir. Aynı zamanda ayanların eski usule benzer şekilde sadrazam ve padişahın keyfine göre atanmaları da eleştirilmiştir. Kâmil Paşa’nın Meclis-i Vükela’da Meclis-i Âyan listesi konuşmadığını ve hiç kimseyle bu mevzuyu tartışmadığı söylenmiştir.¹⁷³ Meclis-i Mebusan ve basın Meclis-i Âyan’ın işlerine bu şekilde karışmasının onları rahatsız ettiğini tahmin edebiliriz. Resim 15’teki karikatürde bu durum ele alınmıştır. Meclis-i Âyan reisinin “İtirazınız var mı?” sorusuna azadan biri “Aşağıdaki gürültü kesilsin” cevabını vermiştir.

¹⁷² B. Şükrü, “Ayan Kimler ve Nasıl İntihap Olunabilir?”, *Davul*, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324, s.5-6.

¹⁷³ Demirci, a.g.e., s. 73, 77, 79, 80.

Resim 16. *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.11.

Meclis-i Mebusan ve Âyan Meclisi arasında çatışmalar devam etmiştir. Mebusan'ın Âyanları uyarması da gerginlik sebebi olmuştur. Âyan üyesi Yorgiyadis Efendi'nin tezkereyi kaba bir şekilde istemesi Meclis-i Mebusan'ı sinirlendirmiştir. Bu olayın üstüne Yorgiyadis Efendi düelloya çağırılmıştır. Yorgiyadis Efendi'nin sözünü geri almasıyla tartışmaya son verilmiştir.¹⁷⁴ *Davul*'da bu konuyla ilgili bir hikâye yayımlanmıştır. Hikâyede gazinodan gelen sestem rahatsız olan kişi, Şahab adlı arkadaşından gazinoya gidip Aleksî'yi düelloya davet etmesini ister. Bunun sebebi ise Aleksî'nin bu kişiye “tavuk” diye seslenmesidir. Hikâyenin sonunda ise “Avrupalılara benzemek için bir düellomuz eksikti, hamdolsun artık bu noksanda kalmayacak gibi görünüyor.” yorumu yapılmıştır.¹⁷⁵ Karikatürde kavga eden horozlar görülmektedir. (Resim 16) Karikatürün üst kısmında “Mebuslarımıza İthaf” alt kısmında ise “Horoz Dövüşü” yazmaktadır.

Sadrazam Kâmil Paşa'nın 10 Şubat'ta Harbiye ve Bahriye Nazırlarını azletmesi kabinesinin düşüşü için başlangıç olmuştur. Bu azletmeler kamuoyu tarafından paşaların kendi istekleri ile ayrıldıkları düşüncesini oluşturmuştur. Ancak olaylar düşünüldüğü gibi olmamıştır. İttihat ve Terakki'nin olaylara el koymasıyla Bahriye Nazırı Arif Hikmet Paşa'nın istifa ettiğini inkâr etmesi istenmiş, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa ise baskı altında istifa ettiğini açıklamıştır. Kamil Paşa'nın istifalardan hemen sonra İkinci Ordu Kumandanı Nazım Paşa'yı Harbiye Nazırı,

¹⁷⁴ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.192-193.

¹⁷⁵ Münekkit, “Bir Düello”, *Davul*, S.20, Fi 01 Nisan 1325, s.10-14.

Hüsnü Paşa'yı ise Bahriye Nazırı vekili olarak ataması büyük tepkilere sebep olmuştur.¹⁷⁶ Yapılan bu atamalar İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hoş karşılanmamıştır. 13 Şubat 1908 tarihinde Sadrazam Kamil Paşa kabinesini savunmak için meclise çağırılmıştır. 12 Şubat tarihinde ise Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, Adliye Nazırı Refik Bey ve Şûrayı Devlet Reisi Hasan Fehmi Paşa nazırların değiştirilmesinde kendilerine önceden haber verilmemesini bahane ederek istifa etmişlerdir. 13 Şubat günü toplanan Meclis Sadrazam Kamil Paşa'nın gelmesini beklemiştir. Ancak Sadrazam meclise tezkere yollayarak mühim işleri sebebiyle toplantının ertelenmesini talep etmiştir. Fakat Kamil Paşa'nın bu isteği kabul edilmemiş ve derhal Meclise gelmesi istenmiştir. Sadrazam Kâmil Paşa'nın meclise gelmeyeceği anlaşılınca güvenoyu oylaması yapılmış ve 198 kişi aleyhinde oy vermiştir. Kâmil Paşa sadece 8 kişiden onay alabilmiştir. Bunun üzerine Sadrazam Kâmil Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁷

Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi 14 Şubat 1908 tarihinde kurmuştur. İttihat ve Terakki'ye muhalif hareketlerde bulunmayan Hüseyin Hilmi Paşa, kabinesinde istifa ettirilen Bahriye ve Harbiye Nazırları ile eski kabinedeki İttihat ve Terakki mensubu nazırları bulundurmıştır.¹⁷⁸ Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazam olması "Biraz Konuşalım" başlığı altında ele alınmıştır. Bazı gazetelerin kabinenin değişmediğini, kabine direktörlerinin değiştiğini iddia ettikleri söylenmiştir. Ancak bu düşünülenlerin aksine gerçekte Hariciye ve Maliye nazırlarının değiştiğini bu sadrazamın diğer sadrazamdan daha rahat hareket alanı sağlayacağı eklenmiştir. Ayrıca Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlığa geldiği sırada Dahiliye Nezaretindeki görevini henüz bırakmaması da atlanmamıştır. Sabah kahvaltısı için Sadarete, akşam yemeği için Dahiliye Nezaretine gidebileceği söylenmiştir. Kâmil Paşa'nın İngiliz politikasına bağlı olduğunu ve kendisi konuşmazken Londra gazetelerinin, özellikle Times'ın, onun aşkınlığından tuğyan ettiğinin görülmekte olduğu söylenmiştir. Eğer onlardan korkup dedikleri yapılırsa Londra ve Petersburg'u saltanatın birer şubesi yapılmasının daha iyi olup olmayacağı sorulmuş ve Hüseyin Hilmi Paşa'nın hangi şubeye bağlı olduğu merak edilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Kansu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, s.42.

¹⁷⁷ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s.167, 169, 170.

¹⁷⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.58.

¹⁷⁹ Telefon, "Biraz Konuşalım", *Davul*, S. 16, Fi 04 Şubat 1324, s.3, 6.

Resim 17. *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.5.

Mecliste hararetli tartışmalara yol açan konulardan biri “Matbuat Kanunu” olmuştur. Kanun tasarısının içeriğinde gazete çıkarmak için çok yüksek miktarlarda depozito istenmesi, siyasi eleştirilerde sansür getirilmesi, hükümet işlerinin eleştirilmesinin engellenmesi, gazete çıkaracak kişilerin eğitim düzeylerinin yüksek olması gibi maddelerin bulunması tartışmalara sebep olmuştur.¹⁸⁰ Resim 17’deki karikatürde Meclis’te yapılan bu tartışmalar konu edilmiştir. Karikatürde kürsüdeki kişi Meclis’teki kalabalığa konuşma yapmaktadır. Arkasında oturan kişi II. Abdülhamid’e benzemektedir. Eskiden II. Abdülhamid’in basına uyguladığı sansüre gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Karikatürün altyazısında “Dram Kumpanyası tarafından (Matbuat Nizamnâmesi) devam 4 perde” “Aktörlerin pervasızlığına rağmen suflörün mahareti sayesinde mazhar-ı hüsn-ü kabul olacağı memul olunur.” yazmaktadır. “Küçük Muhavereler” başlığı altında şöyle bir konuşma geçmektedir:

“- Yeni Matbuat Nizamnâmesiyle gazeteciliğe devam edecek misin?

- Abone paralarını toplarsam tabii!”¹⁸¹

¹⁸⁰ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Kasım 2003, s.84-85.

¹⁸¹ İmzasız, “Küçük Muhavereler”, *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.2.

“Biraz Konuşalım” başlığı altında gazetecilerin korktuklarına uğradıklarını söyleyerek konuya başlanmıştır. Artık birine bir şey isnad edildiğinde hemen mahkemeye çıkarılacağı, yirmi beş liradan üç yüz liraya kadar nakdi bir ceza olacağını eklemiştir. Toplu İğne'nin “Vur Abalıya” bölümünü gerekli kişilere ithaf edemeyeceği için üzgün olduğunu, bu nizamnamenin hangi dâhinin kaleminden çıktığını merak ettiğini ve rivayete bakılırsa sırf bu husus için üç yüz lirayı gözden çıkarmayı düşündüğü söylenmiştir. Hangi kelimelerin yasaklı olduğunun da açıklanmasını istemiştir. Örneğin birine korkak demekte bir sıkıntı var mıdır yok mudur? ¹⁸² “Neler Görüyoruz” başlığı altında ise yasak dönemlerinde matbuatın gerekli olduğunu savunanların eleştirilmeye başlanınca matbuatı engellemeye çalışması iki cümle ile anlatılmıştır:

“Dört ay evvel:

Serbesti matbuat lazım bir fenaliktir.

Dört ay sonra:

Serbesti matbuat gayr-ı lazım bir fenaliktir.”¹⁸³

Meclis'in gündeminde bulunan diğer önemli konular tensikat ve bütçe meseleleri olmuştur. Devlet dairelerinde gereğinden fazla memur olması ve bir kısmının işlerinde başarısız olması tensikatın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Maaşları 1000 kuruşa kadar olan memurlara tamamının 1000 kuruştan fazla olanlara ise yarısının verileceği belirtilmiştir. Maliye Nezaretinde başlayan tensikat hızlıca diğer nezaretlere de geçmiş ve askeri alana da sirayet etmiştir. Harbiye ve Bahriye Nezaretleri de süratle çalışmalarına başlamışlardır.¹⁸⁴ Tensikat uygulaması kanunlaşmadığı için memuriyetten çıkarılanlar ya da daha sonra çıkarılacak olan kişiler için herhangi bir hak tanınmamıştır. Bu sebeple nizamnamenin hazırlanmasına başlanılmıştır.¹⁸⁵ Tensikat sırasında Maliye Nezareti ve hazine memurları sokağa

¹⁸² Mızrab, “Biraz Konuşalım”, *Davul*, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.3.

¹⁸³ Hakkı Bey, “Neler Görüyoruz”, *Davul*, S.5, 11 Teşrin-i sani 1324, s.3.

¹⁸⁴ Erkan Tural, “II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s.48-51.

¹⁸⁵ Tural, “II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu”, s.61.

dökülmüştür. Yaşanan bu hadise sebebiyle emekliliği gelenlerin emekli olmaları, memur olmaya uygun olmayanların ise iş bulana kadar mazuliyet maaşı almaları ve 24 Temmuz'dan itibaren açığa alınanların hem istihdam edilmesi hem de mazuliyet aylığı almaları kararlaştırılmıştır.¹⁸⁶ *Davul* gazetesinin muhaverelerinden birinde iki kadın tensikat hakkında konuşmaktadır. “Kardeşine maaş yapacaklar mı?” diye sorulan kadın buna “ Ben ne bileyim?” diye cevap verir ve soruyu soran kadın ise “Ben onlara bildiririm. Bir hafta bekleyeceğim, eğer bir şey yapmazlarsa, inkisara başlayacağım.” demektedir.¹⁸⁷

Resim 18. *Davul*, S.12, 11 Teşrin-i sani 1324, s.5.

1909 yılı bütçesi Maliye Nazırı Ziya Paşa ile birlikte Fransız Divan-ı Muhasebat eski başkanı Mösyö Laurent tarafından hazırlanmıştır. 1909 bütçesi Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan tarafından görüşülüp onay verilmiştir. Ziya Paşa bütçeyi teslim ettiği 12 Şubat 1909 tarihinde istifasını da sunmuştur. 1909 bütçesi hazırlanmadan önce her nezaretin kendi bütçesi olmuş ve aldıkları ödenekleri kendi inisiyatifleri ile harcamışlardır. Ancak 1909 bütçesi ile beraber devlet gelirleri tek bir merkez olan Maliye Hazinesinde toplanmıştır.¹⁸⁸ Resim 18'deki karikatürde Maliye Nazırı Ziya Paşa olduğu tahmin edilen kişi üzerinde “Maliye Nezareti” yazan dolabın önünde durmaktadır. Elinde bıçakla üzerinde “nafia” yazan bir parçayı yontmaktadır.

¹⁸⁶ Erkan Tural, “II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu”, s.79.

¹⁸⁷ İmzasız, “Mükalemeler ve Münakaşalar”, *Davul*, S.6, Teşrin-i sani 1324, s.14.

¹⁸⁸ Erdoğan Öner, *Osmanlı Devleti 1912 Yılı Hazine Genel Hesabı ve Kesin Hesap Kanunu Tasarısı*, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara, Ekim 2009, s.37, 39.

Arkasında asılı duran parçalarda ise diğere nezaretlerin ismi yazmaktadır. Karikatürün alt yazısında ise “Avrupa’nın son terakkiyatından olup buraca dahi kabul olunan usul-i muzaafa (bütçe tanzimi hususunda muhasenatı mücerrepmiş)” yazmaktadır.

“Maliye Nazırı ile Mülakat” adlı röportajda *Davul* gazetesi muhabiri Maliye Nazırına sorular sormaktadır. Sakallarını ağartanın bütçe tanzimi meselesi olduğunu söyleyen nazır ile röportaj şu şekilde devam etmektedir:

“- Pek iyi anladığımız. Hani bilmelidir ki bir Maliye Nazırı maaş hususunda sıkılamaz. Bu yalandır. Çünkü a’zâr ile makusen mütenasıptir. Hazinesin boşalan kısmını a’zâr işgal eder. Hiç para kalmadı mı kasalarda bir farenin hulûlüyle bile meydan bırakmayacak kadar a’zârın ahz-ı mevki ettiğini görmek bizim için her zaman nasip olmuş hadisattandır. Şu suretle bir şeyin gazetenize yanlış ihbar edildiğini de anlatmak isterim. Hazine-i maliyeye fare düşmemiştir. Düşemez saniyen düşse ölür, o zaman da işimize yaramaz. Tuhafınıza gitti değil mi? Gayet basit şey. Köylünün ineğini, öküzünü, koyununu, kuzusunu sattığımız gibi İstanbul’un da faresini, köpeğini satarak vergi tahsil ederiz. Öürse hiç işimize yarar mı?”

Çok özür, az para... Hasılı hazinemiz hiç boş kalmaz: salıdan salıya sallar dururuz. O kadar alışmışızdır ki paramız olsa da böyle yaparız... Bize yumuşak davranmaya gelmez. Bunlar sırdır. Fakat artık mahal kalmadığından söylüyorum.

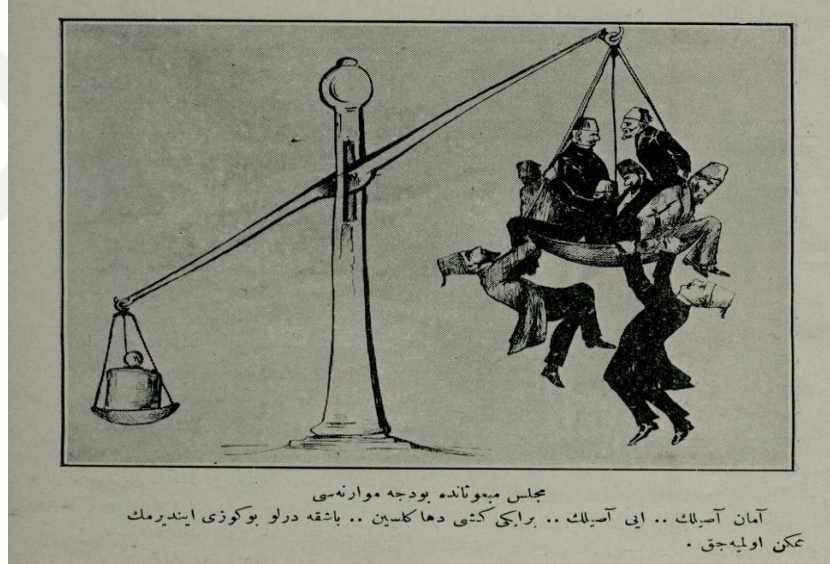
Muhabir – demek ki artık muntazaman maaşlar verilecek öyle mi?

- Şüphe mi ediyorsunuz.

- Öyleyse önümüzdeki sene bereketli bir sene olacak. Lakin eğer bildiklerimize tatbik-i hal edecek olursak gelecek sene bereket senesi olmaktan pek uzak bulunacak. Tahsilat durgun. Varidatımız zaten az, biz endişe ediyoruz. Siz ise bereket senesi olduğundan bahsediyorsunuz. Bir türlü anlamak mümkün olamıyor.

- Ha... Onu da anlatayım bilmez misiniz, senenin on bir ayında her aile alâ külli hal geçinmeye çalışır da Ramazan'da baklava börek yemekten hali kalmaz ve garibi bu sûretle Ramazan'ı geçirmeye muvaffak olur. Meşhurdur: Kadın zevcine demiş ki efendi bu Ramazan ne mübarek aydır. Hiçbir ayda yemediğimiz yemekleri tatlıları yeriz... her şeyimiz boldur bereketlidir. Ne dersin Ramazan bereketli ay değil midir? Zevci meyus bir nazarla satılan kılıcın yerini göstererek onu duvardaki kılıca sor; der. Ben de size kemâl-i teessüfle harita-ı memalikimizi tavsiye eylerim. O bereketi haritamızdaki Bosna Hersek'le Rumeli-i Şarkiye sorunuz derim.

O zaman muhabir - Ah... Keşke yine koyun, kuzu.. Fare köpek sataydınız da biz yine o bereketsizlikle kalaydık. Tahassüratıyla çıkar.¹⁸⁹

Resim 19. *Davul*, S.23, 07 Mayıs 1325, s.5.

“Biraz Konuşalım” bölümünde de yine bütçe meselesine değinilmiştir. Mösyö Laurent olduğu için bütçenin durumuyla ilgilenilmediği bu sebeple başlarına şimdi böyle bir neticenin geldiği söylenir. Bu seneki bütçe açığının üç milyon yüz kırk altı bin bir lira olduğunu *Davul* gazetesinin kendi hissesine düşen bir lirayı vereceğine ve bu sayede açığın üç milyon yüz kırk altı bin lira olacağı eklenir. Ayrıca *Kalem*, *Karagöz*, *Dalkavuk* gibi refiklerinin ne yapacakları da merakla beklenmektedir.¹⁹⁰ Resim 18'deki karikatürde bu konuyu ele almaktadır. Terazinin bir kısmı ağırlıklı

¹⁸⁹ Telefon, “Maliye Nazırı ile Mülakat”, *Davul*, S.15, Fi 4 Şubat 1324, s.14.

¹⁹⁰ Mızrab, “Biraz Konuşalım”, *Davul*, S.17, 18 Şubat 1324, s.3.

aşağıda dururken diğer tarafını da mebuslar aşağı doğru indirmeye çalışmaktadır. Altyazı ise şu şekildedir: “Meclis-i Mebusan’da bütçe muvazenesi. Aman asılın... iyi asılın... bir iki kişi daha gelsin... başka türlü bu gözü indirmek mümkün olmayacak.” yazmaktadır.

3.2. Sadrazam Kâmil Paşa ve İkinci Meşrutiyet Siyasetindeki Yeri

Kâmil Paşa 1832 yılında Kıbrıs’ın Lefkoşa kasabasında doğmuştur. Babası topçu yüzbaşılardan Salih Ağa’dır. 1845 yılında Mısır’a giderek burada El sine medresesinde eğitim görmüş ve bu medrese harbiye mektebine döndüğü zaman ise askerliğe ait dersler de almıştır. Fransızca bilmesi sayesinde Mısır Valisi Hilmi Paşa için tercümanlık yapmıştır. Kâmil Paşa, kısa süre içerisinde İngilizce öğreniminin tamamlamasının ardından Hilmi Paşa’nın oğlu İlhami Paşa’nın öğretmenliğini yapmış ve bu şekilde başlayan dostlukları sayesinde İlhami Paşa ile Avrupa seyahatine ve İstanbul’a gitmiştir. İlhami Paşa’nın ölümüyle Mısır’a dönmeyen Kâmil Paşa, Osmanlı Devleti’nin hizmetine girmiş ve 1860 yılından 1863 yılına kadar sürecek olan Kıbrıs evkaf müdürlüğüne getirilmiştir.¹⁹¹

1865 yılında Suriye vilayetinin merkez mutasarrıflığına gönderilmiş ve rütbesi mîrimîranlığa yükseltilmiştir. Ardından pek çok görev daha alan Kâmil Paşa, 1872 yılında Hersek mutasarrıflığına ardından ikinci defa hem Beyrut hem de Kudüs mutasarrıflığına getirilmiştir. 1876 yılında ise Kosova valiliği görevi verilmiştir. 1880 yılında Küçük Said Paşa’nın sadaretinde Maarif nazırı, 1882 yılında ise Evkaf nazırı olmuştur. 1883 yılında Manisa’da halkı huzursuz eden eşkıyaların ortadan kaldırılması için Aydın valisi olarak görevlendirilmiş ve bu görevini tamamlayarak İstanbul’a geri gelmiştir.¹⁹²

¹⁹¹ Atilla Çetin, “Kıbrıslı Kamil Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.392.

¹⁹² Çetin, a.g.m., S.393.

Küçük Said Paşa ile aralarında başlayacak olan siyasi rekabetin sebebi ise Şarki Rumeli eyalet meselesi olmuştur. Said Paşa'nın tersi şekilde işi müzakere ve anlaşma ile halletmek isteyen Kâmil Paşa sadarete getirilince aralarında uzun yıllar sürecek gerilim başlamıştır. Ermeni meselesinin uluslararası kamuoyunda gündem haline gelmesiyle Sadrazam Said Paşa azledilerek yerine ikinci kez İngilizlere yakınlığıyla bilinen Kamil Paşa getirilmiştir. Bunun sebebi ise Ermeni meselesini en çok İngilizlerin müdafaa etmesidir. II. Abdülhamid, Kâmil Paşa'dan bu konunun nasıl çözümleneceğine dair bilgi istemiştir. Kâmil Paşa, ıslahat yapılması, nazırların sadrazam tarafından seçilmesi, saray mensuplarının hükümet işlerine karışmaması gerektiği gibi II. Abdülhamid'in hoşuna gitmeyecek önerilerde bulunmuştur. II. Abdülhamid'in ondan şüphelenmeye başlamasıyla beraber hemen azledilmiş ve Halep valiliğine gitmesi emredilmiştir. Kâmil Paşa sağlık sorunlarını bahane ederek buraya gitmek istememiş ve araya birilerini koyarak Aydın valiliğine atanmıştır. Hakkında gönderilen jurnaller yüzünden zor duruma düşse de İngiliz konsolosluğuna sığınmış ve II. Abdülhamid'den güvence alarak Aydın'daki valiliğine on bir yıl devam etmiştir.¹⁹³

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile Said Paşa sadrazamlık görevinden çekilmiş ve yerine Kâmil Paşa getirilmiştir. Sadrazam Kâmil Paşa, II. Abdülhamid'in Harbiye ve Bahriye nazırlarını atama isteğine karşı gelmiş ve kabinesini bu şekilde kurmuştur. Seçilen isimler İttihat ve Terakki Cemiyeti ve başka bir cemiyete bağlı olmayan kişiler olmuştur.¹⁹⁴ Seçimlerin ardından Kamil Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin isteklerini kabul etmiştir. 30 Kasım'da gerçekleştirilen kabine değişikliğiyle Adliye nazırlığına Hasan Fehmi, Dahiliye nazırlığına Hilmi Paşa, Adliye nazırlığına Manyasizade Refik, Maarif nazırlığına Hakkı Bey getirilmiştir.¹⁹⁵

30 Aralık 1908 tarihinde meclisin açılmasından on bir gün sonra Hüseyin Cahit Yalçın iç ve dış siyaset hakkında açıklama istediklerine dair bir gensoru vermiştir. Kamil Paşa izahat vereceğini söylemiş ancak bunu yapmayı iki kere ertelemiştir. 13 Ocak 1908 tarihinde sonunda istenen açıklamayı yapmak için gelen Kamil Paşa,

¹⁹³ Çetin, a.g.m., s.393.

¹⁹⁴ Karal, a.g.e., s.46.

¹⁹⁵ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s.181.

parlamentoda sadece iki cümle söylemiş ve bunun dışında hiç konuşmamıştır.¹⁹⁶ Bu durum eleştirilmesine neden olmuştur. *Davul*'da “Küçük Muhavereler” başlığı altında geçen bir konuşma Kamil Paşa'nın hiç konuşmamış olmasına karşı bir ironi içermektedir. İki asker arasında geçen konuşmada “Efendimizin yanında duran o sakallı kimdir?” sorusuna diğer asker “Sadrazam Paşa” cevabını verir. Bunun üzerine diğer asker “O ne yer ki çenesi hiç durmaz?” der.¹⁹⁷

Hazırlanan “Beyanname-i Sadr-ı azami”yi Ali Fuat Türkgeldi okumuştur. Bildiride eski rejim eleştirilmiş, Bosna-Hersek ve Bulgaristan ile ilgili olarak tazminat sorununa değinilmiştir. Girit meselesinde de teminat verilmiştir. Bildirinin okunmasının ardından birkaç mebus kürsüye çıkmıştır. Ardından da Kâmil Paşa'nın bu beyanı güvenoyu almıştır. Gensoruyu veren Hüseyin Cahit Yalçın bile bu izahı yeterli görmüş ve kabineye güvenoyu vermiştir. Kamil Paşa, alkışlarla beraber “Yaşasın Kâmil Paşa” nidaları eşliğinde uğurlanmıştır.¹⁹⁸

Resim 20. *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.13.

Fellah imzası taşıyan karikatürde Kamil Paşa çocuk kıyafetleriyle bir bebek sandalyesinde oturmaktadır. Karikatürün altında “İnemem de inmem...” yazmaktadır.

¹⁹⁶ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.43.

¹⁹⁷ İmzasız, “İki Asker Arasında?”, *Davul*, S.7, 26 Teşrin-i sani 1324, s.2.

¹⁹⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt III, s.44; Türkgeldi, a.g.e., s.18.

Kamil Paşa'nın yine sadrazamlık makamından inmemesi *Davul*'un eleştirilerini şiddetlendirmiştir. *Davul* gazetesi "Küçük Musahebe" başlığı altında güvenoyu meselesinden bahsetmiş ve Kamil Paşa'nın tezahüratlar ile beraber alkışlanması şu sözlerle ele almıştır:

"Bugün size dereden tepeden bahsetmek için kendimde bir şevk duyuyorum. Acaba kabinenin idâre-i mâlûme-i hükümette daha metin temel etmesinden midir? Yoksa bir idare kandili kadar sönük nazarlarıyla memâlik-i Osmaniye'yi tenvir eden Kamil Paşa'nın siyasiyat umûru mechûliyetler karanlıklar içinde uyutmak isterken meclisin bir sual-i nâgehânîsi üzerine dudaklarını kıpırdatarak mütevekkil bir bakışla bütün icraattım işte bu kağıtta diye uzattığı fahriyenin tesir-i füsunkarisi beni bir bayram sevinciyle el çırpma ve aynı zamanda muttasıl havâiyatından bahsetmek hevesine düşürüyor.

...

Vaktaki başvekillin vekili kabinenin icraat-ı sabıka ve müstakbilesini sâmi'nin enzâr-ı hayretine mutantan bir ifade ile arz etti. Uyuşuk asabının verdiği tatlı bir rahatlık içinde meclis, kabineden bir mesele mi istizah, yoksa bir sahife-i rengin şiir ve edebi mi talep edilmiş olduğunu fark etmeyerek "Yaşasın Kâmil Paşa" diye haykırdı. O zaman hareketten müteessir olan kitle-i matbuat bu Kâmil velvele-i takdirattan ve "şakşaka" eyâdiden büsbütün sarsılarak birbirinin üzerine yığıldı ve öndeki hâilin sükutu üzerine yaprak yaprak Tanin'in mücahit sütunu Hüseyin Cahit Bey'in üstüne düştü. Tabiidir ki biçare mücahit o kağıtların arasında, diğer mebusların fahriyenin nüfuzu altında bunaldığı gibi bunaldı.

Bu suretle kabine itimat kazandı. Ne olacak şarklı değil miyiz... Hepimiz şairiz. Bir vaat ile aldanırız; bir parlak terkibe mevcudiyetimizi feda eder gideriz. İşte ben de haykırıyorum: Yaşasın Kamil Paşa."¹⁹⁹

"Kamil Paşazade ile Mülakat" adlı yazıda yine eleştiriler devam etmiştir. Önce güvenoyu alması tebrik edilmiş ve ardından İngiltere'nin neden Kâmil Paşa'ya daha yakın olduğu sorulmuştur. Cevaptan anlaşıldığına göre sorulara Kâmil Paşa'nın oğlu Said Paşa cevap vermiştir. Babasının bir adalı olduğunu ve adalıları sevdiğini bu

¹⁹⁹ İmzasız, "Küçük Musahebe", *Davul*, S.12, 07 Kanun-u sani 1324, s.4-5.

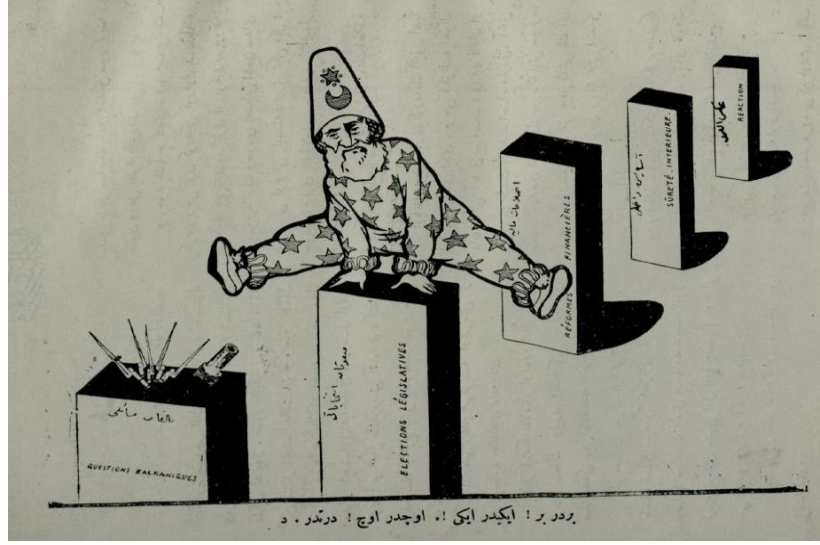
sebeple İngiltere ve İngilizleri de sevdiğini söylemiştir. Bu sevgisini göstermek ve İngilizlerin muhabbetini kazanmak için İngiltere'ye tahsile gittiğini eklemiştir. İngiltere'de muhabbetini ilerletebilmek için İngilizce öğrendiğini, ilerleyen muhabbet sayesinde denizi sevdiğini ve Aydın sahillerinde görev yapabildiğini belirtmiştir. Hatta oğlunu da İngilizlerin dikkatini çekmek için bir kaptan yapmıştır. Devleti gemiye benzeten Kâmil Paşa'nın kendisinden sonra devletin kaptansız kalmasından korktuğu için oğlunun kaptan olmasına gayret etmiştir. Paragrafın sonu şöyle bitmektedir: “Ben ihtiyar paşa babamın genç dinç usanmaz bıkmaz bir muaviniyim. İngilizler, o deniz kurtları böyle derya-perest bir başvekil ile kaptan oğlunu sevmezler mi? Şimdi siz söyleyin...”²⁰⁰

Kâmil Paşa, sadarete olduğu sürece eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Eski yönetimin tanıdık yüzlerinden olması, İngilizlere yakınlığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bir türlü anlaşamaması, karakteri ve oğlunun bazı icraatları eleştirilerin nedeni sayılabilmektedir. “Sadrazam ile Mülakat” başlığında muhabir Kâmil Paşa'ya istifa edeceğine dair haberler çıktığını ancak ömrü olduğu sürece onu sadarete görmek arzusu bulunduğunu ancak eğer istifa ederse, Avrupa'daki bazı vekillerin yaptığı gibi yerine birini tavsiye edip etmeyeceğini sormuştur. Kâmil Paşa'nın cevabı ise Köprülü Mehmet Paşa'nın bu memlekete en büyük hizmetinin yerine oğlunu tayin ettirmesi ve kendisinin fikrinin bu yönde olduğunu söylemiştir. Yerine oğlu Said'i tavsiye edeceğini de eklemiştir.²⁰¹

Kâmil Paşa'yı sadrazam olduktan sonra zor duruma düşüren olaylar Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesidir. Özellikle Bulgaristan'ın bağımsızlık sürecinin Kâmil Paşa'nın Geshof ile yaşadığı olayın ardından başlamasının bu durumda payı büyüktür. *Davul* gazetesi yayımladığı karikatürle olayın Kamil Paşa için kolay geçilemeyecek bir durum olduğunu göstermiştir.

²⁰⁰ Telefon, “Kamil Paşazade ile Mülakat”, *Davul*, S.13, 14 Kanun-u sani 1324, s.3, 6.

²⁰¹ İmzasız, “Neler İşıtıyoruz”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.2.

Resim 21. *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.7.

Kâmil Paşa kafasında ay yıldız bulunan bir kukuleta ve yıldızlar içindeki tulumuyla tek tek üzerinde sırasıyla “Aksü’l- Amel, Asayiş-i Dâhili, Islahat-ı Maliye, Mebusan İntihabatı” yazan sütunların üstünden atlamaktadır. Ancak sırada bekleyen “Balkan Mesaili” yazılı sütunun üzerinde mızraklar bulunmaktadır. Karikatürün altındaki yazıda ise “Birdir bir! İkidir iki! Üçtür üç! Dörttür d.” yazmaktadır. Yani Kâmil Paşa’nın atladığı sütunların üzerinde yazan olayları bir şekilde geçtiği ancak sonuncu sütunda işin bu şekilde olmayacağına işaret edildiği görülmektedir.

“Neler İşitiyoruz” bölümünde “Sadrazam Paşa ile Mülakat” başlıklı yazıda muhabir, Kâmil Paşa’ya sorduğu soruda Geshof ülkeyi terk ederken Kâmil Paşa’nın bizi barıştıracak dostlar bulunur demesine atıfta bulunur. Kâmil Paşa bu dostların olaya dahil olup olmadığı sorusuna bahsedilen dostların Türk askerleri olduğunu ve görünmeleri gereken yerlerde göründüklerini söyler. Muhabir, Kâmil Paşa’nın gördüklerini bizim göremeyeceğimizi, başkalarının göremediklerini görmenin Paşa’nın kabiliyeti olduğunu ve hâlâ kıymetini bilemeyenlerin olduğunu söyler. Muhabirin bu söylediklerinin altında bir eleştiri bulunmaktadır.²⁰²

“Vur Abalıya” sütununda “Siyasi Şehîr-i Kâmil Paşa” başlığıyla yine bu konudan bahsedilmiştir. Rıza Tefvîk Bey ne kadar çok söylerse Kâmil Paşa’nın o kadar çok düşünmesinden bahsedilir. Ancak Rumeli Şarki meselesinde düşünüp

²⁰² İmzasız, “Neler İşitiyoruz”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.2.

taşınıp bir tas çorba için kavga çıkaran bir adamdan barıştırmak için araya dostların gireceği kanısına ulaşmıştır. Times gazetesinin Dersaadet muhabirinin Kâmil Paşa'nın dostu olduğu ancak uğraşmasına rağmen umulanı başaramadığı eklenmiştir. Toplu İğne imzası taşıyan yazının son kısmında ise şu paragraf yer almaktadır:

“Lakin meyas olmayınız. Sabrediniz bilirsiniz ki sabrın sonu selamettir. Bakınız! Aydınlılar sabrettiler; sonu selamet çıktı... Bulgarlar sabrettiler, şimdi selamettedirler... Ne olur? Siz de bir parça sabır gösterseniz... Kendisi bile Avrupa'nın tekmil-i nevazışlerine... İstirhamlarına rağmen nemnâk nazarlarını önünden ayırmıyor.”²⁰³

Kâmil Paşa'ya işlerin Osmanlı Devleti için iyi gitmeyeceği ve Bulgaristan ile artık eski vaziyete dönülemeyeceği haberleri verilmiştir. Ancak bunları ciddiye almayan Kâmil Paşa İngilizlere güvenerek “bizi barıştıranlar bulunur” ve “Geshof Efendi nasıl gittiyse öyle geri gelir” gibi cümleler kullanmıştır.²⁰⁴ Ancak işler Kâmil Paşa'nın beklediği gitmemiş ve Geshof geri dönmemiştir. Bulgaristan bağımsızlık yolundaki ilk adımını atmış ve ilerleyen vakitlerde de bağımsızlığını tamamen elde etmiştir.

“Sadrazam Paşa ile Mülakat” yazısının geri kalan kısmı ise Avusturya'nın Bosna- Hersek'i ilhak etmesi üzerinedir. Muhabir “Bosna-Hersek'ten dolayı Avusturya'dan bir şey koparmak mümkün olacak mı?” sorusunu sormuş ve Kâmil Paşa'nın cevabı ise şu şekilde olmuştur:

“Memleketlerin vaziyet-i coğrafyası münasebet-i beynelmilel üzerine ne derece ifâ -yı tesir eder bu malumdur. Şimdi Balkan haritasına bir dikkat edelim. Edirne, Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra, Kosova vilayetlerini bir vücuda benzetsek, Taşlıca Sancağı, bu vücudun Karadağ'la, Sırbistan'ın arasına sıkışmış boynu, Bosna-Hersek'in ise ne ileri ne geri gider, koskoca kafasıdır. Vaziyet-i coğrafyası hasebiyle bu kadar münasebetsiz bir halde bulunan o bahtsız kafadan ne beklersiniz. Büyük başın derdi büyük olur. Teşekkür edelim ki o kafayı Fransuva Josef keserken işi

²⁰³ Toplu İğne, “Vur Abalıya”, *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s.8.

²⁰⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Cilt III, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982, s.1395.

boynun alt tarafından tutmadı da üst tarafından tuttu. Baron Darentale'nin delegasyonda bu hususa dair söylediği sözler; hakikate gayet mutabıktır. Mamafih Avusturya sefirine büsbütün başka bir lisan kullandığımı tahmin edersiniz. Onunla konuşurken eğer mecbur olursak orduyu peşime alarak Baltacı Mehmet Paşa gibi Avusturya'yı istila edeceğimi ve oğlumun, denizden Adriyatik limanlarını topa tutacağını söylemekteyim. Bir de diyorum ki Mehmet Paşa gibi ben baltayı taş vurmam. Mala haris olmadığım için Viyana'ya hücum emrini vaktinde veririm.”²⁰⁵

3.3. 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi

II. Meşrutiyet ortamını gölgeleyen bir olay gerçekleşmiştir. Tarihe 31 Mart Vakası olarak geçen bu olay İttihat ve Terakki Cemiyeti ile o sırada yönetimde bulunan Hüseyin Hilmi Paşa kabinesini zor durumda bırakmıştır. II. Abdülhamid'in gerçekleşen vakadan kendi lehine pay çıkarabileceği düşünülse de bu durum gerçekleşmemiştir. Olayların sonlandırılmasının ardından Padişah'ın hal edilmesi kararı verilmiştir.

31 Mart Olayı belli bir süreç içerisinde şekillenerek gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasete karışmasından memnun olmayan bazı kesimler Kâmil Paşa'nın güvenoyu ile düşürülmesinin ardından hükümet kuran Hüseyin Hilmi Paşa'dan hoşnut olmamışlardır. Diğer tarafta orduda Harbiye Mektebi mezunu subayların alaylı olarak bahsedilen subaylara karşı davranışları huzursuzluklara neden olmuştur. Harbiyeli subaylar alaylı subayların sayısını azaltmak istemiş, tasfiyeler yapmıştır. Bu tasfiye edilen subaylar daha sonra 31 Mart Olayında rol almıştır. Aynı zamanda subaylar getirilen yeni düzende talimlerin çok sıkı olmasından şikâyet etmiş, namaz ve dini ihtiyaçların yanında hamam gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıklarını eklemiştir. Derviş Vahdeti'nin sahibi olduğu *Volkan* gazetesinde ordudaki haksızlıklardan ve zorlamalardan şikayetçi olan er ve erbaşların yazdıkları mektuplar yayımlanmıştır.²⁰⁶

²⁰⁵ İmzasız, “Neler İşitiyoruz”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.2.

²⁰⁶ Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 1994, s.38.

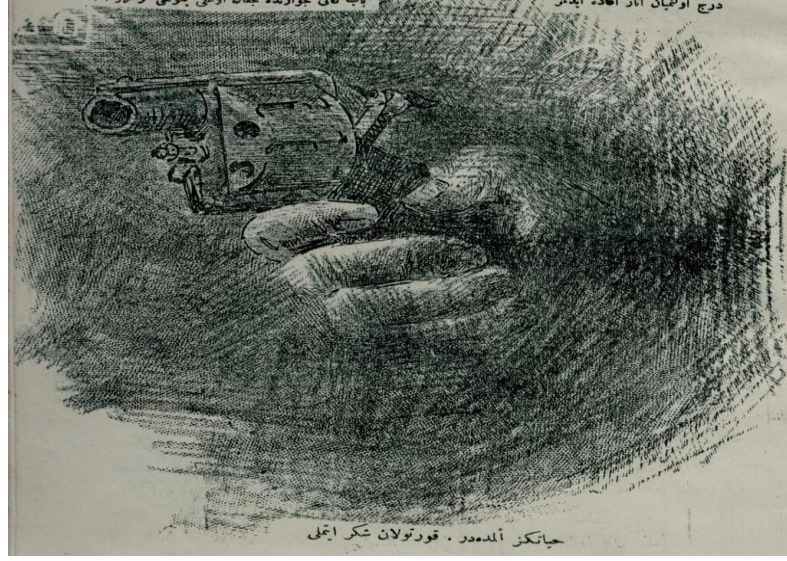

Resim 22. *Davul*, S.22, 29 Nisan 1325, s.16.

Volkan gazetesi bu vakada önemli bir rol oynamıştır. Gazetesinde yayımlanan makaleler ile olayları kışkırtmaya çalışmış ancak bu çabaları boşa çıkmıştır. *Davul* gazetesinde yayımlanan karikatürde de patlamış etrafa lav saçan bir volkan görülmektedir. Karikatürün alt yazısında “Volkanın hasârâtı (Lehü’l hamd pek çabuk söndü)” yazmaktadır. Karikatürde olaylar bastırıldıktan sonra *Volkan* gazetesinin çabalarının boşa çıkması konu edilmiştir.

Serbesti ve *Mizan* gibi muhalif gazetelerde de İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi aleyhine yazılar yayımlanmıştır. 6 Nisan 1909 tarihinde eleştirilerin daha da şiddetlenerek bir harekete dönüşmesine neden olacak bir cinayet gerçekleşmiştir. *Serbesti* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi yanında Şakir Bey ile Galata’dan köprü üzerinde geçtikleri sırada silahlı biri tarafından saldırıya uğramıştır. Bu saldırıda Hasan Fehmi hayatını kaybetmiş ve Şakir Bey yaralı kurtulmuştur. Bu cinayetin Hasan Fehmi’nin muhalefet ettiği İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gerçekleştirildiği düşünülmüştür.²⁰⁷

²⁰⁷ Ali Cevat Bey, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, Haz. Faik Reşit Unat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s.46.

Resim 23. *Davul*, S.20, Fi 01 Nisan 1325, s.1.

13 Nisan 1909 tarihine gelindiğinde ise olaylar artık durdurulamaz bir hale gelmiştir. Ayaklanan askerler “Şeriat isteriz” sloganlarıyla meclisin önüne gelmiştir. Harbiye nazırının değiştirilmesini ve hükümetin istifa etmesini talep etmişlerdir. Bu ayaklanma sırasında İstanbul’da silah sesleri yükselmiş, Nazım Paşa ve Hüseyin Cahit Yalçın’a benzetilen Lazkiye mebusu Mehmet Arslan Bey öldürülmüştür.²⁰⁸

Davul’un 20. sayısı ayaklanmanın başlamasından bir gün sonra çıkmıştır. Çıkan bu sayıda ek bir sayfada 31 Mart Olayından dolayı sayıyı geç yayımladıklarını açıklamışlardır. Yaşanan bu vehim olay ile beraber vatanın selametini tehlikeye atan bu birkaç menfaatçi yüzünden Müslim ve gayrimüslim Osmanlıların yeniçerilik devrine dönülmesinden dolayı müteessir olduğu ve kabahati askeri asi eden kalemlerde aramak gerektiğini eklemiştir. Paragrafı vatanı kaybetme korkusuyla dua ederek bitirmiştir.²⁰⁹ Gazetenin ilk sayfasında bir el tarafından tutulan tetiği çekilmek üzere olan bir tabanca görülmektedir. Altyazısında “Hayatınız elimizedir. Kurtulan şükretmeli” yazmaktadır. Bu karikatür ayaklanmacıların tehlikeli bir hâl aldığını göstermek için yayımlanmış olabilir. Ayaklananlar ellerine geçirdikleri kişileri acımasızca öldürmüştür. Saray önüne getirdikleri Binbaşı Kabuli Bey’i II.

²⁰⁸ Ali Cevat Bey, a.g.e., s.52, 53, 56.

²⁰⁹ İmzasız, “Sevgili Karilerim”, *Davul*, S.20, Fi 01 Nisan 1325.

Abdülhamid'in yargılanması için kendisine teslim edilmesini buyurmasına rağmen öldürmüşlerdir.²¹⁰

“Tarihten Bir Yaprak: Otuz Bir Mart Muhavereleri” başlıklı yazıda bir asker ile üstü başı temiz kemal bir efendi olarak tanımlanan kişinin karşılıklı konuşması bulunmaktadır:

“- Kuzum hemşeri... Evde çoluk çocuk meraktan ölüyor. Niye buraya toplandığınızı söyler misin?

Nefer, bir efendiyi bir de silahını süzdükten sonra işini bilir bir adam tavrıyla

- Ne olacak, Şerif-i Muhammedi istiyoruz.

- Ya.. Öyle mi? Fakat arslanım gücenme bu Şerif-i Muhammedi ne yapacak onu da söyler misin?

- Ortalığı düzelterek. Ne yapalım başka çare kalmadı.

Ortalık pür telaş.. Birkaç nefer toplanıyor. Bir efendi -Nereye arslanlar? Ne telaş ediyorsunuz, diye sokulur.

Bir nefer -Aman sormayın. Âsâr-ı Tevfik süvarisi yedi düvelden hariç lâf etmiş, haddini bildirmeye gidiyoruz.”²¹¹

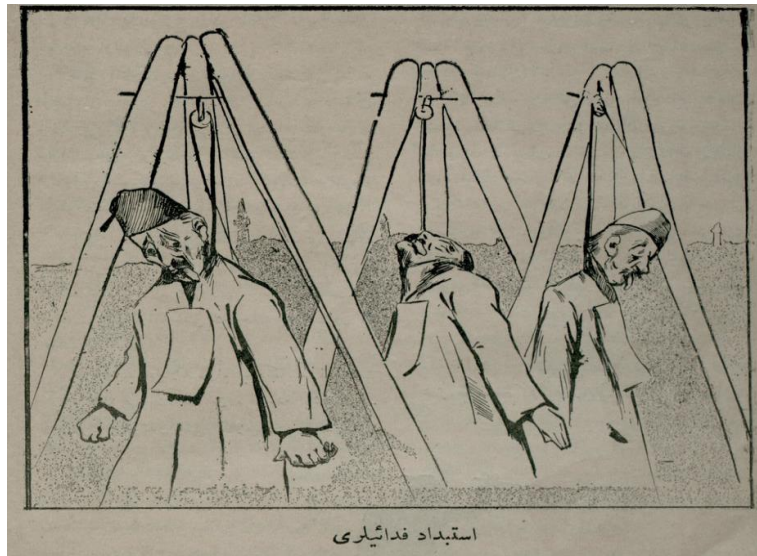
²¹⁰ Ali Cevat Bey, a.g.e.,, s.60.

²¹¹ İmzasız, “Tarihten Bir Yaprak: Otuz Bir Mart Muhavereleri”, *Davul*, S.22, 29 Nisan 1325, s.3-4.

Resim 23. *Davul*, S.20, Fi 01 Nisan 1325, s.13.

31 Mart Olayının karmaşasını anlatan bir karikatür daha görülmektedir. Karikatürde gramofon borusunun sol tarafında bir kalabalık bulunmaktadır. Bu kalabalığın içinde fesli ve üniforması ile askerler gramofon borusuna doğru bağırarak, biraz arkalarında sarıklı ve sakallı biri ellerini yukarı doğru kaldırmış vaziyette durmakta ve biraz geride de silah patlatan başka bir kişi görülmektedir. Gramofon borusunun ucu ise diğer taraftaki fesli rütbeli askerin kulağında durmakta ve askerin kulağından gürültülerin vızıltısı çıkmaktadır. Karikatürün altında “Girsenez bir kulağımdan ötekenden çıkacaktır. Dinlemekten ben usanmam söyleyenler bıacaktır” yazmaktadır.

Resim 24. *Davul*, S.22, 29 Nisan 1325, s.12.

Olaylara müdahale etmek için Selanik'te kurulan Hareket Ordusu Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a gelmiştir. 24 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'a gelen Hareket Ordusu isyancıları bastırmıştır. Taşkışla'da çatışmalar yaşanmış ve her iki taraftan da kayıplar verilmiştir. Hareket ordusu tarafından her yerden duyulan top atışları gerçekleşmiştir. Hareket cuma gecesi başlamış ve cumartesi sabahı son bulmuştur. Geriye kalan isyancılar teslim olmaya zorlanmıştır. Hemen ertesi gün kurulan darağaçlarıyla 31 Mart Olayında suçlu görülen altı kişi asılmıştır.²¹² *Davul* gazetesi bu idam edilmeleri karikatür olarak yayımlamış ve altına "İstibdat Fedailerı" yazmıştır.

Resim 25. Davul, S.22, 29 Nisan 1325, s.4.

31 Mart Olayının gerçekleşmesinde İttihat ve Terakki'ye muhalefet olan Prens Sabahattin, Kamil Paşa ve oğlu Sait Paşa, Mizancı Murat, Mevlanzade Rıfat, Said Kürdi ve Derviş Vahdeti baş şüpheliler olarak görülmüştür.²¹³ Kâmil Paşa'ya sık sık sayfalarında yer vermiş olan *Davul* bu olayda da onu görmezden gelmemiştir.

²¹² Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s.32; Akşin, *31 Mart Olayı*, 1994, s.203.

²¹³ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İmge Kitabevi, Ankara, Eylül 2014, s.206-207.

“Gürültüye pabuç bırakmaz iki zat” başlıklı karikatürde Kâmil Paşa başında fesi ayağında yamalı çorabı ve elinde ayakkabılarıyla koşar vaziyette resmedilmiştir. Arkasında da oğlu Sait Paşa bulunmaktadır. Altındaki diyalog da oğlu Sait Paşa babasına “Baba, bana ne ise... Fakat sana ne oluyor?” diye sormakta Kamil Paşa “Beyannamenin ikinci kısmını hazırlayacağım.” diye cevap vermektedir. Sait Paşa, Mevlanzade Rıfat, Nureddin Ferruh ile beraber Mısır’a kaçmıştır. Ev hapsinde tutulan Kâmil Paşa ise Hareket Ordusundan birine mektupla bu siyasi ortamda daha fazla münakaşa yaşamadan kışı Mısır’da geçirmek istediğine dair bir mektup yollamıştır.²¹⁴

Ayaklanma bastırıldıktan sonra ilk soru Padişah’ın tahtta kalıp kalmayacağı olmuştur. II. Abdülhamid’in olaylar ile direk bağlantısı olmasa da ayaklanmayı durdurmak yönünde de bir çabası olmamıştır. 22 Nisan’da Yeşilköy’de Sait Paşa başkanlığında toplanan mecliste zaten II. Abdülhamid’in hal’ edilmesi bahsi açılmış ancak bir karara varılamamıştır. 27 Nisan 1909’da toplanan mecliste II. Abdülhamid’in hal’ edilmesine karar verilmiştir. Toplanan mecliste Rumeli’den gelen birkaç telgraf okunmuştur. Bu telgraflarda artık Sultan Abdülhamid’in davranışlardan dolayı hal’ edildiği ve hutbelerde adının geçmeyeceği söylenmiştir. Bu okunan telgraflar mecliste alkışlarla karşılanmıştır. Ardından Mahmut Şevket Paşa’nın Yıldız’da bulunan memur, hademe, ağa ve tüfenkçilerin teslim alınıp vapurlara bindirildiğini ve askeri harekâtın artık son bulduğunu bildirdiği telgraf okununca meclis harekete geçme kararı almıştır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa bir fetva ile II. Abdülhamid’i tahttan indirip yerine Veliaht Reşat’ı tahta çıkarmayı teklif etmiş ve salondakiler tarafından bu karar kabul edilmiştir. Zaptiye Nazırı Sami Paşa istibdattan kurtulmayı İstanbul’un fethiyle bağdaştırmış ve Fatih Sultan Mehmet’ten dolayı Padişahın Beşinci Sultan Mehmet olarak tahta geçmesini önermiştir. Bu öneri salondakiler tarafından alkışlar ile kabul edilmiş ve “Yaşasın Sultan Mehmet Han-ı Hamis” nidaları duyulmuştur.²¹⁵

²¹⁴ Aykut Kansu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.117; Hilmi Kamil Bayur, *Sadrızam Kamil Paşa*, Sanat Basımevi, Ankara, 1954, s.302-303.

²¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.1-Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.207, 210; Akşin, *31 Mart Olayı*, Eylül 2014, s.222.

Davul'un "Ciddi" başlığı altında Sultan Reşat hakkındaki düşüncelerden ve ona karşı oluşan beklentilerden bahsedilmiştir:

"Padişahım... Azamet-i ilahiyeye bakınız: Otuz üç seneden beri dualarla ağıza alınan ism-i menhusunu bugün Osmanlılar, hayır yalnız Osmanlılar değil bütün alem-i insaniyet tel'in ediyor. Görüyorsunuz ki hakikat hiçbir zaman ketm olunamaz.

Millet sizden çok şeyler bekliyor. İstibdadın mezalimini bizzat nefs-i şahanenizde tecrübe ettiğiniz için hiçbir zaman size bir müstebid nazarıyla bakılamaz. Siz de, zindandan pek farklı olmayan odanızda, senelerden beri mahpus idiniz. Millet size karşı hüsnü teveccühünü gördükçe o, bütün vesait-i zulmünü istimalden çekinmiyordu. Fakat niçin millet sizi severdi bilir misiniz? Çünkü işitiyorduk: Siz daima meşrutiyetperver imişsiniz. Daima bu zavallı milletin çektiği mezalime teessüfler edermişsiniz.

Emin olunuz. Bu millet saftır, saftır. Padişahını bütün kalbiyle sever onun tealisine, istirahatine dualar eder. Yalnız dua değil lüzumunda pür-neşat server fedayısı nefis bile eyler."²¹⁶

II. Abdülhamid'in tahttan indirildiğine dair fetva çıkarmaları için Şeyhülislam Ziyaettin Efendi ve Fetva Emni Hacı Nuri Efendi meclise çağırılmıştır. Fetva emni padişahın hal' fetvasını çıkarmaya başta yanaşmamış ancak sonra II. Abdülhamid'e istifa hakkı sunulacağına söylenmesiyle fetvayı çıkarmayı kabul etmiştir. Mecliste II. Abdülhamid'in hal' edilmesi için oylamaya yapılmış ve teklif oy birliği ile kabul edilmiştir.²¹⁷ Yüz bir pare top atışı yapılmış ve II. Abdülhamid bu seslerden hal edildiğini anlamıştır. Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa, Ermeni Katoliklerinden Aram Efendi, mebuslardan Esat Paşa ve Emauel Karasu'dan oluşan bir heyet tarafından II. Abdülhamid'e tahttan azledildiği ve Selanik'e gönderileceği bildirilmiştir. Böylece II. Abdülhamid'in 33 yıllık iktidarı trenle Selanik'e sürgün gönderilmesi ile son bulmuştur.²¹⁸

²¹⁶ İmzasız, "Ciddi", *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.7.

²¹⁷ Akşin, 31 Mart Olayı, Kasım 1994, s.223.

²¹⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s.212.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi *Davul* gazetesinde büyük bir sevinçle karşılanmıştır. "Biraz Konuşalım" başlığı ile yazılmış olan makale hem bu sevinci göstermekte hem de kapanan İstibdat Devri hakkındaki düşünceleri ortaya koymaktadır:

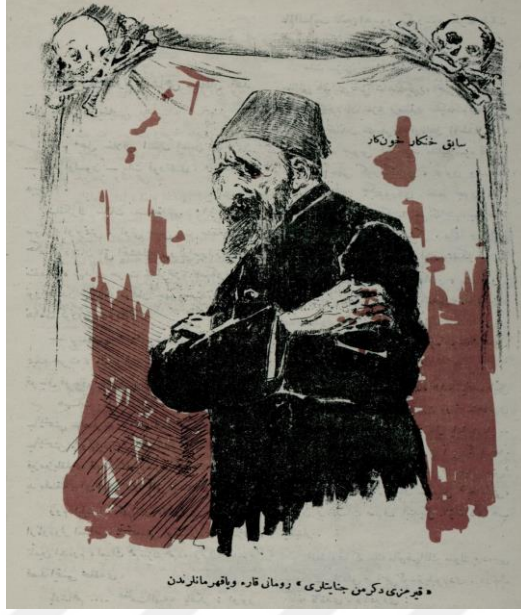
"Ohh.. Elhamdülillah... Artık kurtulduk, büsbütün kurtulduk... Bir esaret-i mahzadan bir helak-i muhakkaktan bir mahrumiyet-i ebediden işte artık kurtulduk. Şimdi her şey gülümsüyor semada yıldızlar başka bir safvetle parlıyor, güneş daha şefkatle doğuyor. Tabiat bu mübarek toprağa bütün feyzini vermiş, ağaçlar cenah-ı refetini, çiçekler leb-i şefkatini açıyor... Kuşlar müjdeler veriyor. Bende bütün kuvvet-i kalbimle bağırıyorum: Artık hürüz ne idi o günler... Mukassî bir hava-i esaret içinde yaşar da inlemeye bile muktedir olmadan mahvolurduk. Dilimizi keserler kolumuzu bağlarlar icap ederse boynumuzu da vurulurdu bütün kusurumuz genç olmak ve selamet-i vatani düşünmekten ibaret idi.

...

Tarih-i umûmî onun devrinde gördüğü zülmü hiçbir devirde hiçbir asırda görmemiştir.

Tarih-i millimizin o sahaifi ya siyahidir, ya kanlıdır."²¹⁹

²¹⁹ Telefon, "Biraz Konuşalım", *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.2-3.

Resim 26. *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.8.

Yukarıda ki yazıda da belirtildiği gibi II. Abdülhamid dönemi kanlı ve baskı dolu bir dönem olarak tanımlanmıştır. Buna uygun olarak çizilen karikatürde de II. Abdülhamid etrafı ve ellerinin üzeri kırmızı lekelerle resmedilmiştir. Karikatürün başlığı “Sâbık hünkâr” alt yazısı ise “<Kırmızı Değirmen Cinayetleri> romanı kari veya kahramanlarından” yazmaktadır. Turgut Çeviker adı geçen bu romanın II. Abdülhamid’in kendisine kadınları tarafından okunduğunu eklemiştir.²²⁰

II. Abdülhamid ile alakalı karikatür ve yazılar tahttan indirilmesi ile yayımlanmaya başlamıştır. Tahttan indirilmeden önce *Davul* gazetesinde Abdülhamid’in tam anlamıyla gösterildiği sadece bir karikatür bulunmaktadır. Karikatürde II. Abdülhamid’in vücudu tüyleri yolunmuş bir hindi şeklinde, yüzü de özellikle burnu büyük tutularak çizilmiştir. Yer dökülmüş tüylerinin üzerinde “İtibar, Komisyonlar, Jurnal, Hazine” gibi II. Abdülhamid döneminin konuşulan başlıkları görülmektedir. Alt yazısında “New York’ta Enver Bey’den: Tüyü dökülmüş baba hindi” yazmaktadır. İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra II. Abdülhamid’in gücü azalmıştır. Bu karikatürde artık İstibdat Devri’ndeki uygulamaları yapamayacağı vurgulanmıştır.

²²⁰ Turgut Çeviker, *Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi*, Adam Yayınları, İstanbul, Aralık 1988, s.89.

Resim 27. *Davul*, S.8, 03 Kanun-u evvel 1324, s.4.

II. Abdülhamid'in Selanik'e gitmesinin ardından oradaki *Davul* muhabiriyle bir mülakat gerçekleştirmiş gibi bir röportaj yayımlanmıştır. "Abdülhamid Sani ile Mülakat" başlıklı bu röportaj ilk olarak II. Abdülhamid'in Selanik'te trenden indiği zamandan başlamaktadır. Heyecanla yıllardır kendilerini esaret altında tutan canavarın kim olduğunu merak eden halkla beraber muhabir de tren istasyonunda yerini almıştır. Halktan bazıları II. Abdülhamid'in Selanik'e ayak bastığı gibi bir zelzele koptuğunu söylemiştir. Ancak halkın çoğunluğu böyle bir "pintinin" kendilerine nasıl hükmettiğini merak etmiştir. Hızlıca otomobile bindirilerek götürülen II. Abdülhamid'i sadece bu kadar yorumlayabilmişlerdir. Muhabir mülakata giderken ihtiyatlı davranmak adına bazı tedbirler almıştır. Gözlerini korumak için koyu siyah camlı gözlükler kullanmış ve gençliğini saklamak adına yapma sakal takmıştır. Başına büyük kırmızı bir fes, üzerine sarı bir kıyafet ve ayağına potin kundura giymiştir. Böyle garip bir halde II. Abdülhamid'in yanına gitmiştir. İçeri girdiği zaman ise uzun süredir bu şekilde bir adam görmediğinden II. Abdülhamid'in boynuna sarıldığını söylemiştir. Hayatının o an son bulacağını düşünen muhabir bu sarılmadan sağ çıkmasıyla ilk zorluğu atlattığını düşünmüştür. Hal hatır sorulduktan sonra II. Abdülhamid tahta geçmiş olan kardeşinin terakkiper bir insan olduğunu ve milletin ondan her türlü feyzi bekleyebileceğini

söylemiştir. Röportajı yapan muhabir II. Abdülhamid'in kendisine karşı iyi bir hatipliğin yanında müthiş bir aktörlükte sergilediğini düşünerek bugüne kadar ona aldananları haklı bulmuştur.²²¹

Resim 28. *Davul*, S.22, 29 Nisan 1325, s.1.

II. Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesinden sonra Yıldız Sarayı'nda yapılan bir araştırma ile beş yüz doksan altı bin seksen yedi lira para, üç yüz on beş bin dokuz yirmi iki bin lira değerinde mücevher, Bağdat, Halep, Basra, Beyrut, Suriye, İškodra, Yanya, Selanik, Musul, Aydın, Konya, Manastır, Kudüs, Çatalca, İzmit, Edirne ve İstanbul'da bulunan üç yüz yirmi dokuz bin sekiz yüz kırk dört lira değerinde arazi ve emlak gelirleri, Yıldız ve Reich Bankası'nda geliri iki milyonu aşan tahviller bulunmuştur. Bu servetin yanında ayrıca II. Abdülhamid'in saltanatı boyunca biriktirdiği tonlarca jurnal bulunmuştur. Bu jurnaller başta incelenerek kişilerin cezalandırılması düşünülse de sonradan vazgeçilmiştir.²²²

Ortaya çıkan bu servetten sonra *Davul* gazetesi de bu konuya sayfalarında yer vermiştir. Yayımlanan karikatürde II. Abdülhamid elleri yalvarır şekilde yere diz çökmüştür. Başında fesi ve abartılı şekilde çizilmiş büyük burnu ile ağlar vaziyette

²²¹ Dürbün, "Abülhamid Sani ile Mülakat", *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.11,14.

²²² Karal, a.g.e., s.112-113.

görülmektedir. Etrafında ise içinde mücevher ile para olduğunu düşünebileceğimiz çuvallar ve jurnal kağıtları bulunmaktadır. Karikatürün altyazısında “Pıngır pıngır ağlayarak: Bari bunları bana bırakınız!” yazmaktadır. “Biraz Konuşalım” başlıklı yazıda da II. Abdülhamid’in bu akıbeti gören herkesin ibret çıkarması tavsiye edilmiştir. Yazının geri kalanında ise bulunan mücevher ve jurnallerden bahsedilmiştir:

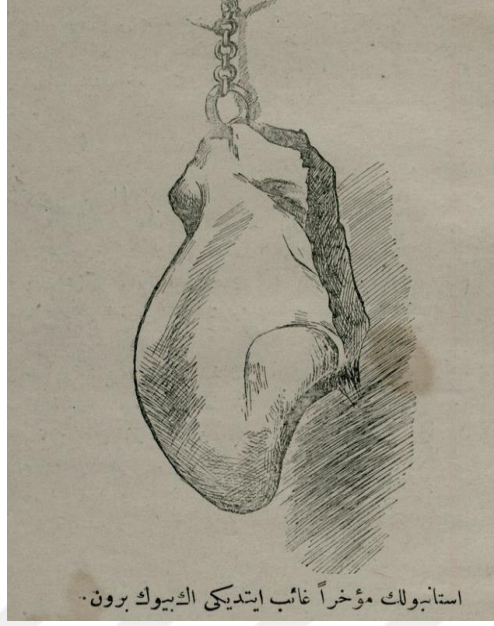
“Biz biçare millet de bilmem ne cürmümüz vardı da Hamid-i Sani’nin saraylarını doldurmak için esir gibi koştuk. Varımızı yoğumuzu hep oraya attık. Aç kaldık, ağladık, dinledik; yine mevcudiyetimizi vermekten çekinmedik. Fakat ne o doldu ne o aç gözler.

Lakin o şimdi anladı ve iyi öğrendi ki bu yalan dünyada her şey âriyet imiş.

Yıldızda kasa dolusu mücevherat ve nukud ve senedât çıktığı gibi bir oda dolusu da kıymettar el yazısı jurnaller keşif olunmuştur.

O elmasların, ahcâr-ı semînenin, zebercetlerin takdir-i kıymeti için dünyanın her tarafından ehlihibre gelmektedir. Tahmin.. tahmin nihayet bir iki milyon edecektir. Lakin o el yazması jurnallere gelince nüshası gayr-ı mevcut kitab-ı tarihiyeden olduğu için takdir-i kıymeti Divan-ı Harbi örfiye havale edilmiştir.”²²³

²²³ Telefon, “Biraz Konuşalım”, *Davul*, S.22, 29 Nisan 1325, s.2-3.

Resim 29. *Davul*, S.24, 14 Mayıs 1325, s.1.

Davul gazetesinde II. Abdülhamid'i konu eden iki karikatür daha çıkmıştır. Biri II. Abdülhamid'in dalga geçilmesinden hiç hoşlanmadığı burnu ile alakalıdır. Bir zincire asılı olan koca bir burun gözükmektedir. Burnun altında "İstanbul'un muahharen kaybettiği en büyük burun." yazmaktadır. Bir diğer karikatürde ise II. Abdülhamid şalvarı, başında tekkesi ayağında terlikleriyle bir koltukta oturmaktadır. Kucağında bir kedi tutmaktadır. Başucunda bir papağan ve sehpanın üstünde sigarası durmaktadır. Karikatürün altında şu şekilde bir muhavere bulunmaktadır:

“- İstanbul'dan ne haber?.. Bana ne zaman hürriyet verecekler?

- Daha otuz üç sene beklemeniz icap ediyor.

- Aman ne söylüyorsunuz... ben o zamana kadar nasıl beklerim? Nasıl yaşarım..? Ah ne olurdu (kediye hitaben) sen dokuz canından sekizini bana versen! Sen de bir asırlık ömründen bir kısmını bağışlasan!”²²⁴

²²⁴ İmzasız, “Başlıksız”, *Davul*, S.23, 07 Mayıs 1325, s.1.

Resim 30. *Davul*, S.23, 07 Mayıs 1325, s.1.

3.4. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı, Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi ve Girit Meselesi

Davul gazetesi yayın hayatına başladığında Osmanlı Devleti'nin dış politikada yaşadığı üç büyük sorun bulunmaktaydı. Bunlar 5 Ekim 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Bosna- Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı ve bu gelişmelerden etkilenerek Osmanlı'dan ayrılmaya çalışan Girit meselesidir. Zaten 93 Harbi'nden itibaren Avrupa ve Rusya ile gergin ilişkiler içinde bulunan Osmanlı bu yaşanan gelişmeler ile beraber zor durumda kalmıştır. Bu durum mecliste ve halk arasında da karmaşalara sebep olmuş ve İkinci Meşrutiyet'in sevincine gölge düşürmüştür.²²⁵

²²⁵ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s.617.

Resim 31. *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.3.

Davul gazetesi de çıkardığı ilk sayı ile beraber bu gelişmelere sayfalarında yer vermiştir. Birinci sayıda yayımlanmış olan karikatürde kalabalık bir grup karşılıklı durmaktadırlar. Sağ tarafta bulunan Alman imparatoru II. Wilhelm ve Avusturya imparatoru Franz Joseph'in ayaklarının altında üzerinde "Ayastefanos Antlaşması" yazan kağıtlar bulunmaktadır. Karşı tarafta ise başında fes bulunan kişi İngiltere'yi temsil eden bir figürün arkasında durmaktadır. Bu karikatürün altyazısında ise "Çaylak yavrumu kaptırmam" yazmaktadır. İngiltere kendi çıkarlarına uygun olduğu için Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına karşı olmuş, Osmanlı Devleti'nin yanında yer almış ve onun için bir ittifak olarak görülmüştür. Ancak bu durum Osmanlı Devleti'nin artık parçalanmasının İngiltere için bir önemi kalmayınca değişmiştir. İngiltere kendi çıkarlarının gerektirdiği gibi davranmış ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini bu çerçevede sürdürmüştür.²²⁶

"Vur Abalya" bölümünde bulunan Toplu İğne imzalı "Bulgar Kardeşler" başlıklı yazı oldukça dikkat çekicidir. Bağımsızlığını ilan eden Bulgarlar, Osmanlı basınından büyük eleştiriler almıştır. Sadakatsizlik ve şımarıklık ile itham edilmişlerdir. *Davul* gazetesi de bu düşüncelerini dile getirmiştir. Bağımsızlık hareketlerinden herkesin haberinin olduğunu ancak küçük bir kardeş olarak gördükleri bu milletin bu derece ileri gidemeyeceğini böyle bir nankörlüğü gerçekleştirmeyeceğini düşünmüştür:

²²⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.537.

“Ah bilseniz... Bize darıldıklarını işittiğim zaman ne kadar müteessir olmuştum. Biraz ağladım bile... siz ne yaptınız? İşte bu kadar senelik emektar bir kahyanız sizi terk etti... gidiyor. Müteessir olmadınız mı?.. Ağlamadınız mı? Öyle ise ya vefasızsınız yahut meseleyi takdir etmiyorsunuz... Bakınız: Bulgar kardeşler bundan otuz iki sene mukaddem dünyaya geldiler... Avân-ı tufûliyyet nedir bilmediler... Esasen tabiatları biraz hoppa idi; bir derecede ki ağabeylerine karşı isyan bile ettiler... Saçını... Başını yoldular. Biçareyi soydular... Soğana çevirdiler... Sa'b el-murûr sarp ovalara sığdırdılar... Sonra bize evet bâ'is-i hayatı olan bu devlete karşı baş kaldırdılar... O vakit düşündük, taşındık. Bazı kalpsiz, merhametsiz adamlar dediler ki bu çocuğun sütünde bozukluk var. Fevka't-tabîa olan bu garîbeyi te'dîb edelim... Fakat bilmiyorlardı... Ne olacak... Bizim Türk terbiyesiyle perverde olmuş kafalar Avrupa'yı ne bilir? Halbuki bir çocuğun ebeveynine karşı beyan-ı mütalaa etmesi celâdet fikrine... Serbesti hissine elhâsıl büyük bir adam olacağına delâlet eder. Ne ise... Hamdolsun bu felsefeler anlatıldı... Esasen vekilimiz kâmil fakat yufka kalpli bir adamdı. Benim gibi o da acıdı: Çocuğun önüne büyük bir oyuncak attı.. O vakitten beri Bulgar kardeşler Rumeli-i Şarkî'de fırladık çevirdiler... Koşular... Oynadılar. Nihayet saf, samimi bir his gayr-endişîye tebe'an başımıza kâhya kesildiler... Hem nasıl kâhya bilir misiniz? Her şeyimize karışır, hiçbir hareketimizi gözden kaçırmaz, sadık, doğru bir kâhya...

Vaktiyle ağabeyisi kıskançlık sâikasıyla bize demişti: Yüz vermeyiniz... Sonu fena gelir... Çok şımarıyor. Ben bu taraftan zabt edemiyorum.

Fakat bihakkın kulak asmadık... Benden dilenip Bâb-ı Âlî'de sadaka veren bir dilenciden ne olmak ihtimali vardı. Hem -görse idiniz- tazallümlerinde o kadar samimiyet... O derece yetimlik vardı ki... Adeta kızdım. Niçin bunu... Bu zavallıyı bu kadar hırpalıyorlar... Sofralarda... Müsâmerelerde herkesten sonra bırakıyorlar..

-Üzülmeiniz... Biz size ayrı sofralar kurar, ayrı yemekler yaparız... Dedirttim... Dedirttim ama külahı başınızda.. Kâhyayı Sofya'da gördüm.

Düşündüm: Sakın gazetelerde bir sehv-i tertîb eseri olmasın!... Hayır; pek doğru idi.

Şimdi size geçirdiği külaha mukabil kendisine bir taç yaptırıyor. Masrafa giriyor. Fakat ne yalan söyleyeyim... Vefasız, lakin kardeş değil mi? Yine acıyorum...²²⁷

Bulgaristan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olmuştur. Ancak bu Bulgarlara yetmemiş Osmanlı Devleti'nin arkasından onun aleyhine çalışmalar yapmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ise yukarıda bahsedilen birkaç olaya dayanmaktadır. Sözü geçen olaylardan biri Osmanlı Devleti ve Bulgarların arasının açılmasına sebep olan davet konusudur. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra 13 Eylül'de Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın İstanbul'da elçiler için verdiği davete Bulgaristan Kapu Kethüdası Geshof'u davet etmemesi olayların başlangıcı olmuştur. Daha önce davetlere çağırılan Geshof bu davete çağırılmamasının sebebini Kamil Paşa'ya sormuş ve karşılığında Bulgaristan'ın Türkiye'ye bağlı bir eyalet olduğunu ve bu davete yabancı elçilerin çağırıldığı cevabını almıştır.

Olayın iç yüzünde ise davetli listesini Avusturya elçisi Pavlanici'nin hazırlamış olması ve Kâmil Paşa'nın bahsedilen gerekçe yüzünden Avusturya ile ilişkileri gerginleştirmek istememesi bulunmaktadır. Bu olayın ardından Geshof ülkesine geri dönmüş ve Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kesmiştir. Ardından ise bağımsızlık süreci başlamıştır. Bu duruma üzülen yazar, durumun düzeltilmesi için yeni yemekler yapacaklarını söylemiş ancak kâhya dediği Geshof'un Sofya'ya döndükten sonra ortalığı karıştırdığını belirtmiştir. Bu sırada Şark Demir Yollarının işçileri greve girmiş ve Bulgaristan bunu kendi faydasına çevirmeye çalışmıştır. Hattın Bulgaristan'dan geçen kısmına el koymuş, devletlerin göstermelik notaları da bu durumu değiştirmemiştir. Üstüne Bulgaristan'ın asker toplamaya başlaması ile beraber Osmanlı kamuoyunda bağımsızlık haberleri görülmeye başlamıştır. *Tanin* Gazetesinde Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile ilgili haberler duyulduğunu ancak buna inanmak istenmediği ve bu durumun Berlin antlaşmasına aykırı olduğu yazılmıştır.

²²⁷ Toplu İğne, "Vur Abalıya", *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.6.

²²⁸ *Davul*'da bu duruma inanmak istememiş ancak işler düşündükleri gibi ilerlememiştir. Bağımsızlığını ilan eden Bulgar hükümdarı Ferdinand tacını başına geçirmiştir.

Resim 32. *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s.5.

Toplu İğne kaleminden çıkan “Vur Abalıya” bölümünde Avusturya ile arası iyi olan Bulgar hükümdarı Ferdinand ağır eleştirilere hedef olmuştur. Ferdinand bağımsızlık isteğinden geri kalmaması için Avusturya tarafından desteklenmiştir. Avusturya Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederse kendisi de Bosna-Hersek'i ilhak ettiğinde yanında bir müttefik olacağı için Ferdinand'a destek olmuştur.²²⁹ Böyle bir iş birliği içinde olmalarından dolayı Ferdinand ve Franz Joseph karikatürlerde sık sık birlikte çizilmişlerdir. (Resim 32)

500 yıldır kendilerine çar arayan Bulgarlar sonunda muratlarına ererek Ferdinand'ı bulmuşlardır. Çok sıkı çalışan bu nadir mahlûk öğle vakti yemeğini bile kaçırır vaziyette olduğundan Geshof gibi bir memur ona layık değildir. Geshof, ziyafetimize göz dikmiş ve yemeğin Tevfik ve Kamil Paşaların boğazında kalmasına sebep olmuştur. Ferdinand'ın ise rüyasını süsleyen lokomotiflere karşı zaafı

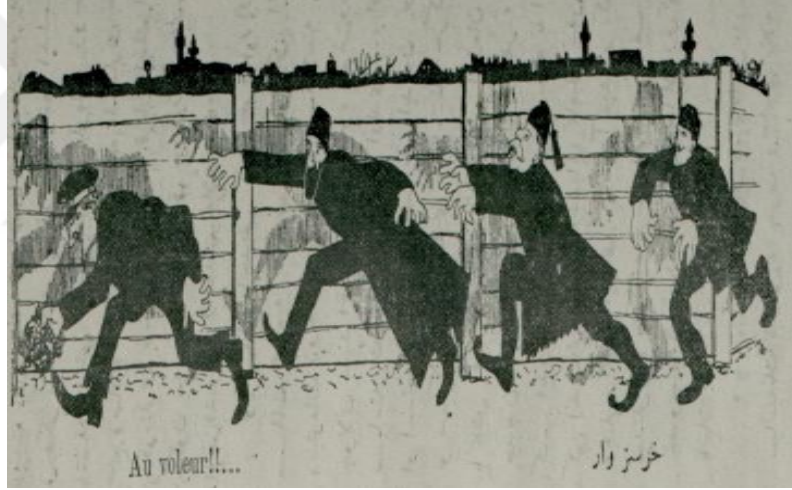
²²⁸ Karal, a.g.e., s.226-228

²²⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.627.

bulunmakta ve bir eşkıya gibi onlara el koymaktan kendini alamamaktadır. Ferdinand'ın başka huyları daha bulunmaktadır:

“Ferdinand seyahate gayet meraklıdır. Vakti müsait olmadığı için her tarafı ziyaret edemez. Bu muhabbet, tabiatında o kadar derin bir iz bırakmıştır ki lokomotifler... Vapurlar yegâne rüyasını teşkil eyler... Onun için bu gibi eşyaya karşı zabt-ı nefis edemiyor. Kendisi ahlâk-ı hamîde ashâbından olduğu için muamelelerine hırsızlık denemez. Esasen o kadar teklifsiz görüşüyorduk ki...

Prens cenapları ahiren Viyana'ya teşrîf etti. Fransuva Josef'in o çıplak çenesine bir bûse-i istirham kondurduktan sonra istihsâl-i mezûniyet etti, geldi. Tacı başına geçirdi.”²³⁰

Resim 33. *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.12.

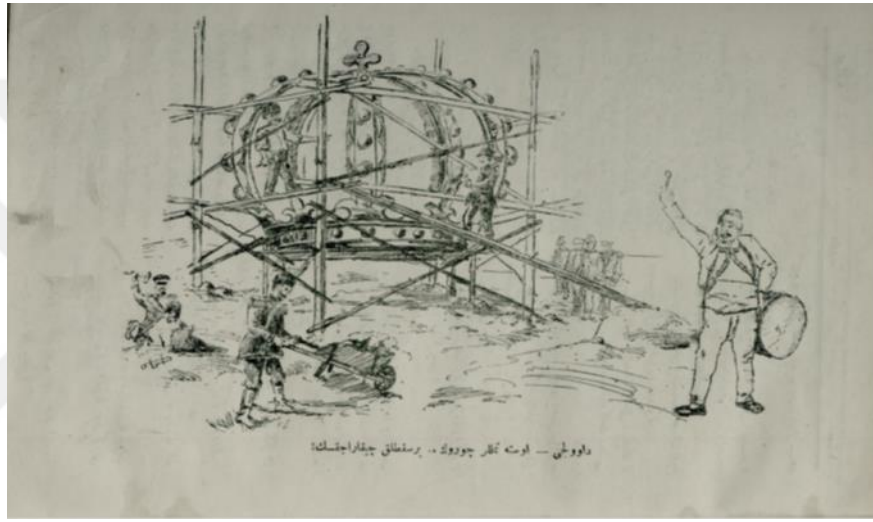
Bulgar hükümdarı Ferdinand'ın kendisine taç yaptırması büyük alay konusu olmuştur. Bulgarların kendilerine özgü kullandıkları kalpakları bulunmaktaydı.²³¹ Ancak Ferdinand kalpağını terk ederek kendisini bir imparator gibi gösterecek olan tacı başına geçirmiştir. Ama bağımsızlığını Osmanlı Devleti'nden zorla koparmaya çalışan Ferdinand karikatürde hırsız olarak gösterilmiştir (Resim 33). Elinde tacı en

²³⁰ Toplu İğne, “Vur Abalıya”, *Davul*, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324, s.8.

²³¹ Tobias Heinzelmann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s.93.

önde arkasında onu kovalayanlardan kaçan kişi Ferdinand'dır. Karikatürün Türkçe alt yazısında "Hırsız var" yazmaktadır. Fransızcası ise "Hırsız"dır.

Bir diğer karikatürde ise büyük bir taş inşaatı yapan Alman imparatoru II. Wilhelm, Rus Çarı II. Nikola ve Avusturya imparatoru Franz Joseph ve arkalarında uzaktan onları izleyen diğer devletler bulunmaktadır. Davulu ve tokmağıyla beraber onlara seslenen bir davulcu görülmektedir. Davulcu "Usta temeller çürük... Bir sakatlık çıkaracaksın" diyerek bu işin sonunun iyi bitmeyeceğini düşünmektedir.

Resim 34. *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.7.

New York'tan Enver Bey imzalı karikatürde başında tacı ufak tefek çizilmiş olan ve "Bulgar İmparatoru olarak buradayım" diyerek borazanından seslenen Ferdinand gözükmemektedir. Başlarını arkalarına çeviren hükümdarlar ise sırasıyla kendi dillerinde bir şeyler söylemektedir. Bu hükümdarların üzerlerine küçük etiketler şeklinde kim olduğu ya da hangi ülkeyi temsil ettiği yazılmıştır. Sağ baştan sırayla Edward, Nicholas, Fransa, Alman imparatoru Wilhelm (üzerinde yazmamaktadır) İtalya, Avusturya. Karikatürde yüzler incelendiğinde Avusturya sinsi sırıtmakta iken diğerleri şaşkınlıkla geleni izlemektedir. Karikatürün alt yazısında ise "Avrupa orkestrası ve yeni maestro" yazmaktadır.

Resim 35. *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.4.

Davul gazetesi Bulgaristan'ın bağımsızlığı karşısında gerçek bir tepki göstermeyen Avrupa devletlerini karikatürlerine konu etmeye devam etmiştir. Bu karikatürlerin bir diğerinde ise harita üzerinde imparatorlar tasvir edilmiştir. "Hükümdarlarda suret!!" altyazılı karikatürde başına tacını geçirmiş ve elleri ile tacını tutan Ferdinand küçük bir çocuk gibi çizilmiştir. Avusturya Kralı Franz Joseph, Ferdinand'ı babacan bir tavır ile gülümseyerek izlemekte, Rus çarı Nikola ellerini yumruk haline getirmiş ne yapacağını bilemez bir haldedir. II. Abdülhamid ve İtalya kralı Emanuele ağızlarını açmış bağırrır şekilde gözükmekte, İngiltere ve Fransa kaşlarını çatmış bir vaziyette iken Almanya şaşkın bir halde izlemektedir. Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile alakalı karikatürlerde özellikle hükümdarların eleştirilmesinin nedeni bu konuya sessiz kalmış olmalarıdır. Çünkü bu sırada Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edilmesi gerçekleşmiş ve ülkelerin önceliği daha önemli bir konu haline gelen bu durum üzerinde yoğunlaşmıştır.

Resim 36. *Davul*, 11 Teşrin-i sani 1324, S.5, s.1.

Bir Diplomat imzalı “Hindistan’da Kadınlar İçtimâî” adlı yazıda bu süreçte diplomatların yaptıkları üzerine bir eleştiri yapılmıştır. Baş konuşmacı toplantıya gelen kadınlara yaşanan siyasi durumlar ile ilgili bilgi vermekte ve yapmaları gerekenler üzerinde konuşmaktadır. Bulgaristan’ın bağımsızlığı ve Bosna-Hersek’in Avusturya tarafından ilhak edilmesi sürecinde diplomatların rolleri üzerine bir demeç vermiştir:

“Türkiye’nin açtığı devr-i hürriyyet, Avrupa’ya müsâlemet-i umûmiyye fikrini ilkâ ettiği için diplomat zevçlerimizin huyûl-i istilasına arsa-i cevelânı sed etmiş bulundu. Bu, doğrusu âlem-i siyâsete pek büyük bir darbe oldu... O kadar ki o istîdâtsiz, kabiliyetsiz zannedilen Türklerin bu sâkit kahramanlıkları, bu muntazam hareketleri yanlış fikirleri hırpaladı. O zaman işe haddinden ziyade ehemmiyet verilerek Türkler, medeniyet kesb ederse... Osmanlılar kuvvetlenirse ne olacak gibi endişeler hakikat-i aşiyânı tamamıyla teyakkun etmeyen zihinlere hücum etti. Adeta alkışlar görünürken hiddetlerinden tepinmeye, diplomasinin keşf-i istikbal hususundaki noksanına yumruk sallayarak köpürmeye başladılar.

...

Fakat erbâb-ı basîret onu da gördüler. Bulgaristan müteaddit kolların bahşettiği kuvvetle tâc-ı muhayyeli başına geçirmek, Avusturya’da milliyetini nez’ etmek istediğini Bosna Hersek’i bu emeline mükâfaten ilhâk eylemek hevesine düştü. Ne oldu?..

...

Ya Avusturya Yeni Pazar'dan çıkmış idi.. Geri alamayacaktı.. Elinden bırakamadığı Bosna Hersek'in talipleri çoğaldı. Göz göre [göre] gasp ettiği malları iki eliyle göğsüne dayayarak çenesinin ucuyla gösterdi:

“Nâh.. İşte size Yeni Pazar..”

Fakat her yeri sahipsiz addetmek Avusturya'ya has bir hâl ve meziyeti... Onu diğerleri yapamazlardı. Talipleri ısrâr etti... O vermedi... Olmayacak! Ârâ-yı umûmiye müracaat lazım... Fakat haksız bir adam gibi mahkemeye gitmekten imtina etti. Ve davayı da daldan dala attı.

Ne dersiniz?... Diplomatlar meseleyi hal için değil büsbütün karıştırmak ve çıkılmaz bir hale getirerek bundan istifade etmek sevdasına düştüler. Lakin bir şey unutmışlardı; bir değil birçok... Muahede-nâmelere vaz' ettikleri imzalarını büsbütün hatırdan çıkarmışlardı. Ya ahde vefa diplomatlığa sığar mı?! Diplomatları tahkir etmek istemiyorum. ...

Bu kadarla kalmadı. Her tarafta bir isyân-ı umûmidir. Duyuldu: Avusturya Bosna-Hersek'i gasp ettiği vakit, imparator, bundan dolayı birtakım isnadata uğrayan muhterem pîr karşısında bir alay cengâverin vücudunu gördü. ...”²³²

Türkler, İkinci Meşrutiyet'i ilan ederek güçlerini kanıtlamışlardır. Bu durum Avusturya-Macaristan'ın hoşuna gitmemiştir. Çünkü Kanun-i Esâsi'nin yeniden yürürlüğe girmesi ile beraber Osmanlı toprağı olan Bosna-Hersek'ten de milletvekili seçebilecekti. Bu sebeple Avusturya, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Berlin Antlaşması'nın 25. maddesi olan Avusturya'nın Bosna-Hersek topraklarını işgal ve yönetimine ait olan hükümlerini değiştireceğinden korkmuş ve ilhak kararı almıştır. Yeni Pazar sancağını Osmanlı Devleti'ne iade edeceğini söyleyerek ortamı yatıştırmak istemiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nde ilhak çok büyük bir öfkeyle karşılanmıştır. Avusturya'dan gelen mallar için boykot başlamıştır. Fes de Avusturya'dan gelmekteydi bu sebeple Osmanlılar fes yerine kalpak kullanmaya

²³² Bir Diplomat, “Hindistan'da Kadınlar İctimai”, *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.10-11.

başlamışlardır. Türk hamallar ise limanlarda ki Avusturya gemilerinden mal indirmemişlerdir. Gazetelerde halkın yerli malı kullanılması hakkında yazılar yazılmıştır.²³³

Davul'un ikinci sayısında da bu konu ile alakalı bir karikatür yayımlanmıştır. İlan yapıştıran bir kişi yabancı malı olduğu belli olan ürünün reklam afişinin üzerine yeni bir afiş yapıştırmaktadır. Yeni afişin üzerinde “Yerli malı kullanınız” ibaresi yer almaktadır.

Resim 37. *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.13.

Avusturya mallarının boykotu *Davul* gazetesinin sayfalarında “Boykotaj ve Kadınlarımız” başlığıyla iki kadın arasında geçen eğlenceli konuşmayla işlenmiştir. Kendisini beğenmeyip aşağılayan kocasının bunca zaman sonra aldatmayı nasıl bıraktığını anlatan kadın aslında boykotun vardığı boyut hakkında bize bilgi vermektedir. Konuşma şu şekildedir:

“- Cerideler şimdi Avusturya malı alınmasın diye avaz avaz bağıyorlar. Bunu da bilmiyor musun?

- Ha onu biliyorum?

²³³ Armaoğlu, a.g.e., s.616-617.

- İşte ona “kokotaj” diyorlar.

- O ne demek?

- Ne olacak... Avusturya malı almayacağız demek. Aslını sorarsan. Dur bakayım... hangi gazetede okumuştum. Ne ise... Bulamadım. Bak bu nereden çıkmış “kokot” isminde bir Avusturyalı varmış galiba ondan çıkmış,

- Ehh... Bunun senin beyinle ne münasebeti var.

- Ah zavallı senin bir şeyden haberin yok.

- Var ama... Hepsini bilemiyorum. Sen bir şey anlatmak istiyorsun anlatamıyorsun ki...

- Yok kuzum. Anlatayım da dinle... Bizim beyi söyledim ya bir aşüfte zapt etmiş.

- Pekala!

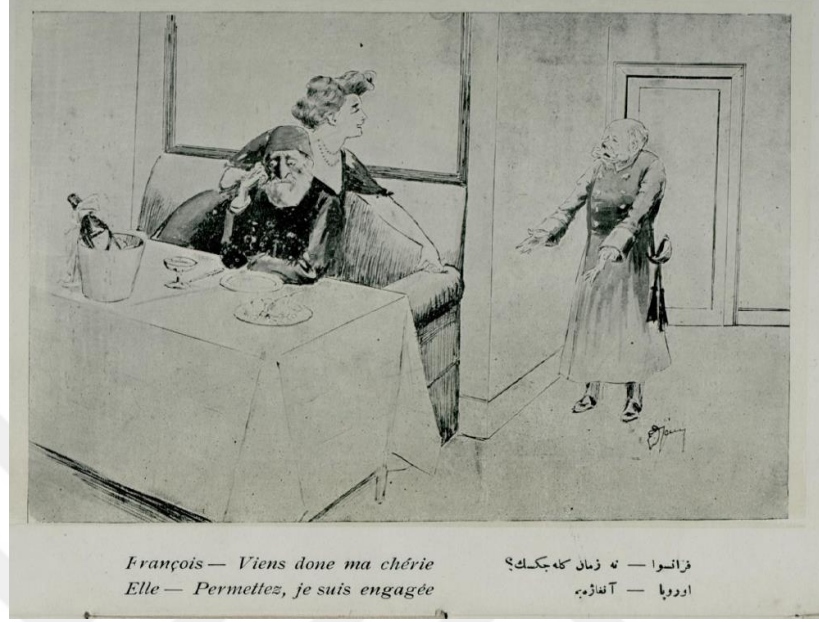
- Nasıl pekala!

- Canım, han söz gelişi anladım demek isterim.

- ...

Bir gece ısrar ettim, en nihayet itiraf etti. Bizim bey, Beyoğlu’nda bir Avusturyalı aşüfteyi dost tutmuş, Avusturya bize düşmanlık edince, bir de araya o kokotaj karışınca, yemin etmiş. Bir daha ben o kadının yüzünü görmeyeceğim demiş. İşte sebep bundan ibaret. O mon amourlar mon amana gelince meğer bu söz o kadınla aralarında söylenirmiş, sonra birbirini kucaklarırmış. Hay Allah o

kokotajdan razı olsun, eli dert yüzü görmesin, ne olurdu bir gün evvel bu işleri yapaydı...²³⁴

Resim 38. *Davul*, S.10, 17 Kanun-u evvel 1324, s.7.

Avusturya boykot konusunda oldukça zor bir durumda kaldığından durumu biran önce çözmek istemiştir. Osmanlı Devleti ile anlaşmak için Avrupa devletlerinden istediği yardımı görememiştir. Bu sırada Kâmil Paşa da Avusturya'nın boykotun durdurulması için yaptığı baskılarla uğraşmaktaydı. Yukarıda ki karikatürde Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph ellerini açmış bir şekilde kadın figürü şeklinde tasvir edilmiş olan Avrupa'ya seslenmektedir. “Ne zaman geleceksin?” sorusuna kadından “Angajeyim” cevabını almıştır. Masada oturan kişi ise Kâmil Paşa'dır. Franz Joseph'e arkası dönük bir şekilde başında fesi kafasını eline yaslamış düşünceli bir halde durmaktadır. Karikatürün Türkçe altyazısı ile beraber Fransızcası da bulunmaktadır. Fransızcasında Avrupa Elle isiminde bir kadındır ve Joseph ona seslenirken bir tanem anlamına gelen “chérie” ifadesini kullanmaktadır.

Avusturya boykotunun sona erışı Almanya aracılığı ile başlayan anlaşma süreci sonunda gerçekleşmiştir.²³⁵ Ancak *Davul* gazetesi Almanya'nın sürekli değişen tavrı

²³⁴ İmzasız, “Boykotaj ve Kadınlarımız”, *Davul*, S.4, s.13-14.

ve politikalarından memnun değildir. Avusturya ile yaşanan meselelerde Osmanlı Devleti'nin aleyhine işler yapması hoş görülmemiştir. Çapanoğlu, o dönemin basınında Almanya'nın Osmanlıların yanında gibi görünüp Avusturya ile işbirliği içinde olmasından dolayı boykot sırasında Alman mallarının da kullanılmaması gerektiğini belirttiklerini söylemiştir.²³⁶ “Hindistan'da Kadınlar İctimâî” yazısının devamında Almanya'nın bu tavrı eleştirilmiştir. Almanya, hem Avusturya'yı gücendirmek istememiş hem de bu boykotun daha sonra kendilerine karşıda gerçekleşmesinden korkmuştur. Bu işin topla tüfekte değil konferans yoluyla çözülmesi için aracı olma yoluna gitmiştir.

“Gördünüz mü? Avusturya karışmış, Balkan karışmış, efkâr-ı umumiye karışmış... Yalnız Osmanlılar soğukkanlılıkla Avusturya'nın kalbine bir darbe-i iktisadî vurmuş, tesirini anlamak istiyor. Almanya böyle bir darbenin kendisine de inmesinden korkarak vazifesiyle menfaati arasında mütehayyir kalmıştı.

Vazifesi payitahtının namını taşıyan bir muâhede-nâmeye gerek bu sebepten, gerek imza sahiplerinin haysiyeti nokta-i nazarından muhafaza etmek. Menfaati ise hem Devlet-i Aliye'den böyle bir darbe yememek, hem de Avusturya'yı gücendirmemek gibi zıt meselelerden ibaret.

Devlet-i Aliye “Meseleyi konferans halletmelidir, herkes imzasını görsün onun itibarını gözetin” dediği vakit Almanya şaşırarak “Avusturya konferansı kabul ediyor mu?” diye azametiyle gayr-ı kabil-i te'lif bir tarz-ı tevil ona sormak istiyor.

Ah... İmparator cenapları siz vaktiyle Türkleri böyle mi sevdiniz?.. Biz kadınlarınız o imzayı tanımayan zevcelerimizin hacâletini burada, bu تنها mevkide bile çekmekte iken, siz tebaanızın, melikinizin yanına vasıta-i temeddün olan büyük adamların imzasını gözetmekten çekiniyorsunuz...²³⁷

²³⁵ Karal, a.g.e., s.223.

²³⁶ Süleyman Münir Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde (İlave)*, Yeni Doğu Matbaası, İstanbul, 1960, s.23-24.

²³⁷ Bir Diplomat, “Hindistan'da Kadınlar İctimâî”, *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.13-14.

Resim 39. *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.9.

Bulgaristan'ın bağımsızlığı ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak olaylarının çözülmesi için Osmanlı Devleti uluslararası bir konferansın toplanmasını istemiştir. Berlin Antlaşması'nın bozulması yüzünden diğer devletlerin de bu durumdan rahatsız olduğunu ve yanında olacağını düşünen Osmanlı bu fikrinde yanılıya düşmüştür. Ortaya koyduğu konferans talebi büyük devletler tarafından kabul görmemiştir. Rusya ise boğazlar sorunu gündeme getirilirse konferansı kabul edeceğini belirtmiştir. Rusya'nın talebinden görüldüğü gibi her devlet kendi çıkarı için bir şeyler koparmaya çalışacağından konferansın yapılması diğer devletlerden tarafından istenmemiştir.²³⁸ Yukarıda ki karikatürde Kâmil Paşa'nın koluna girmiş olan kişiler sağdaki Avusturya imparatoru Franz Joseph soldaki ise Bulgaristan Kralı Ferdinand'dır. Karikatürün altında "Konferansa doğru!" yazmaktadır. *Davul* gazetesi de konferanstan bir sonuç alınamayacağını fark etmiş olmalı ki "Hal-i Hazır" başlıklı küçük muhaverelerin bulunduğu bölümde devletin verdiği notalara karşı görüşünü belli etmiştir:

"- Devletin notalarında ne var?"

²³⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.617.

- Ne olacak!... Hazin bir konferans marşı!!”²³⁹

İngiltere'nin de önerisiyle Osmanlı Devleti savaş ya da konferans yerine zararlarını karşılama yoluna gitmeye karar vermiştir. Kâmil Paşa, Avusturya ile görüşmelere başlamıştır. Osmanlı Devleti Avusturya'dan Yeni Pazar'dan askerlerini çekmesini, Bosna-Hersek'te bulunan devlet ve vakıf malları için 2,5 milyon lira ödemesini ve Bosna-Hersek'teki Müslümanların Osmanlı Devleti Padişahını halife olarak tanımalarını talep etti. Ayrıca bunlara ek kapitülasyonların kaldırılmasını istemişlerdir. Ancak bu konu bütün Avrupa ülkelerini ilgilendirmekteydi o yüzden kabul edilmesi mümkün olmamıştır.²⁴⁰ Bu görüşmeler sırasında boykot devam etmiş ve Avusturya bu durumdan hiç memnun kalmamıştır. Çünkü para kaybı yaşayan vatandaşları boykot konusunda Avusturya'yı sıkıştırmıştır. Avusturya, Osmanlı Devleti'nden bu konuyla ilgilenilmesini ve artık boykotun durdurulması için adım atılmasını istemiştir. Ancak Osmanlı hükümeti bunun devlet ile alakalı değil halkın kendi tercihi olduğu yönünde bir cevap vermiştir. Avusturya tazminat ödemeyi kabul edip 26 Şubat 1909 tarihinde anlaşma imzalanınca boykotun artık bitirildiği de duyurulmuştur.²⁴¹

Osmanlı Devleti, Avusturya ile Bosna-Hersek ilhak meselesini çözümlenmekte iken bir yandan Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile ilgili durumu da halletmeye çalışıyordu. Bağımsızlığının hala tanınmamış olması Ferdinand'ın tacını başına geçirememiş olduğu anlamına gelmekteydi. *Davul* gazetesinde iki genç hanım arasında geçen muhaverede “Bulgaristan prensi taç giyecek mi?” sorusuna “Büyük bir kışı başı açık açık geçirdi ya, ister giysin ister giymesin.” cevabı verilmiştir. *Davul*'un ise bu konuşmaya bir yorumu bulunmaktadır:

“Yunanistan'ın istiklalinden evvel Çar Alexander yaverlerinden İpsilanti'yi Romanya'ya yollayarak, ahaliyi Bâb-ı Âlî'ye karşı kıyama davet eder. Ulahlar ayaklanır. Sultan Mahmut Ulahların haber-i isyanını alınca haremağalarından birini yanına celb ederek der ki;

²³⁹ İmzası, “Hal-i Hazır”, *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.10.

²⁴⁰ Karal, a.g.e., s.223.

²⁴¹ Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.115, 118.

Ulahlar ayaklanmış kral olmak, taç giymek istiyorlarmış, ne dersin?
- Harem ağası, aman padişahım, giydirme, üşüsün de nezle olsun!”²⁴²

İngiltere, Osmanlı Devleti’ne Bosna-Hersek meselesinde olduğu gibi Bulgaristan’dan bazı tavizler istemesini önerdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Bulgaristan’ın müzakerat taleplerini kabul edip görüşmelere başlamıştır. Osmanlı Devleti isteyeceği tazminatı Bulgaristan’ın Osmanlı Devleti’ne yıllık ödediği vergi, Bulgaristan’da bulunan Osmanlı mülkleri ve Osmanlı Devleti’ne ait Bulgaristan üzerindeki 310 kilometrelik demiryollarının bedeline göre belirlemiştir. Osmanlı Devleti 140 milyon franklık bir tazminat ücreti istediğini belirtmiş ancak bu miktar Bulgaristan tarafından reddedilmiştir. Bulgaristan ise en fazla 80 milyon frank verebileceğini söyleyince iki devlet arasında gerginlik yaşanmıştır. Savaş hazırlığı başlatan iki devletin arasındaki gerginlik Rusya’nın araya girmesi ile çözülmüştür. Rusya, Berlin Antlaşmasına göre Osmanlı Devleti’nin kendisine ödemesi gereken borçtan 125 milyon frank olan tazminat ücretine karşılık tutmuştur. Böylece 19 Nisan 1909 tarihinde imzalanan anlaşma ile Bulgaristan Osmanlı Devleti’ne hiçbir ödeme yapmaksızın bağımsızlık kazanmıştır.²⁴³

Davul gazetesi “Bulgaristan Müzakeratı Nasıl Bitecek?” başlıklı yazısında bu müzakeratı çingenelerin evlenirken yaptığı anlaşmalara benzetmiştir:

“Üç yüz koyun, beş yüz keçi, sekiz öküz, dört deve, yirmi dönüm tarla, yüz dönüm mera, Erkek vekîli orada hazır bulunan cemaate hitaben der ki: Bu teklifleri çok bir şey değildir, muvâfıktır, fakat siz ne dersiniz? Cemaatten birisi: Benim hatırım için koyunların af edilmesini rica ederim, diğeri develerin affını, diğeri keçilerin, diğeri öküzlerin, sonra bir diğeri de tarla ve meraların affını, ve ancak verilecek şeyin iki maşa bir kürekten ibaret olmasını temenni eder. Esasen erkek yukarıda tadât edilen mutâlebâtın hiçbirini verecek halde değildir, çünkü mevzubahis olan hayvan ve emlakten ortada hiçbir eser yoktur.

²⁴² İmzasız, “İki Genç Hanım Arasında”, *Davul*, S.18, Fi 25 Şubat 1324, s.6.

²⁴³ Armaoğlu, a.g.e., s.627; Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s.219-220.

İşlerin gidişinden anlaşılıyor ki bizim Bulgaristan müzakeratı da aynıyla böyle bitecek. Rusya'nın talebi üzerine Bulgaristan vergisi, Almanya'nın talebi üzerine şark şimendiferlerinin hakk-ı istimlâkini, Fransa'nın tavassut-i dostanesi üzerine evkafı, İtalya'nın talebiyle de Şarkî Rumeli takâsît-ı müterâkemesini terk ederek nihayet elde iki maşa ile zil çalarak ortaya çıkacağız. Ve evvelce “sadık tebaa” yapılan Bulgarlar” bu defa en sadık dostlarımız olacak.”²⁴⁴

Resim 40. *Davul*, S.21, 15 Nisan 1325, s.4.

Ferdinand'ın bağımsızlık isteğiyle beraber başına geçirdiği tacının hep eleştiri konusu olduğunu yukarıda belirtmiştik. *Davul* gazetesi bu tacın onun başına zor işler getireceği düşüncesi içerisindeydi. *Davul* gazetesinin 20. sayısında bulunan “Harici” bölümünde Ferdinand'ın kendini “Tantal” adında değerli bir madene benzettiği yazılmıştır.²⁴⁵ Daha sonra ise elinde tacını tutmuş bir şekilde duran Ferdinand sağ ve sol yanından gelen yıldırımlar ile resmedilmiştir. Karikatürün altında ise “Madenin yıldırım ettiğini hatırıma getirmedişime çok fena etmişim. Şimdi bu tacı nasıl saklasam!” yazmaktadır.

²⁴⁴ Ali Aşkî, “Bulgaristan Müzakeratı Nasıl Bitecek?”, *Davul*, S.6, 19 Teşrin-i sani 1324, s.12.

²⁴⁵ İmzasız, “Telgraflar”, *Davul*, S.20, 1 Nisan 1325, s.15.

Osmanlı Devleti'nin diplomatik bir savaş verdiği alan ise Girit olmuştur. Girit, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak haberiyle zor durumda olduğunu görünce isteklerini gerçekleştirmek için adım atmışlardır. 1869 yılında başaramadıkları Yunanistan'a katılma girişimlerini tekrarladılar. Girit Meclisi Yunanistan'a katıldıklarını açıklamış, Yunanistan'da bunu kabul ettiğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti ise bu kararı tanımadığını açıklamıştır. Yunanistan bunun üzerine diğer devletlere başvurarak ilhakın tanınmasını talep etmiştir. Ancak devletler bu isteği kabul etmemiştir. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya Girit'te bulunan askerlerini geri çekmiştir. Osmanlı ise sadece Suda limanında sembolik olarak bulunmaktaydı. Bu durum Yunanistan için iyi bir fırsat olsa da 1909 yılının Ekim ve Ağustos ayında kendi içlerinde gerçekleşen iki darbe buna engel olmuştur. Bu sayede Girit, Balkan Savaşları'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmıştır.²⁴⁶ Girit'in Yunanistan'a bağlanmaya çalışması halk tarafından protestolar ile karşılanmıştır. Dürbün imzalı "Bir Yunanlının Rüyası" adlı yazıda Tepebaşı civarlarında sarhoş olan ve Rum cemaatinden birine emanet edilerek bir küfeye konulmak suretiyle götürülen "Yanko veled-i Aristo" kendini mermer bir sütunun önünde gür bir sesle ruhban sınıfları, hükümet memurları ve ehl-i sanata haykırırken bulur:

"- Ey Osmanlığın cüz'-i mühimi olan millet-i Rum... Evvela mazinizi sonra halinizi düşününüz. Sizler en asil bir nesilden indiniz. Ma'rekelerde şecâatiniz, beldelerde medeniyetiniz söylenirdi. O debdebeli hükümetinizin enkazı birçok çapulcunun binâ-yı saltanatını kurdu. Bizler o kûh-i azametten böyle bir vâdî-i acze düşecek gibi miydik?

Yunanîler... Yani ecdâd-ı izâmı kendi aralarında iğreti bir misafir gibi oturan Türkleri çok gördüler. Avrupa'ya sadâ-yı şikayetlerini yükseltirken baygın, nâfiz bir nevha ile kasâid-i mazilerini de tekrar ederek o zamanki Yunan diplomatları ve kendilerini Aristo'ların evlâd-ı maneviyesi ve vâris-i hükümeti addeden uzun saçlı feylesofları gaşy ettiler. Hâsılı, tepindik, yaygaralar kopardık bu feryatlar üzerine her taraftan bir cûş ü hurûş vukua geldi. Memleketimizi kurtardık. Fakat siz, bilmem hangi akla hizmet ederek hâlâ hükümet-i Osmaniye'ye sadık kalmak istiyorsunuz? İşte, mebus meselesinde görüldü. Size Yunanlılardan mebus yapmak istedik, hatta

²⁴⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.628.

Arabistan'dan bile Yunanı mebus çıkaracaktık, lakin sizinle uyuşmak kâbil değil ki...

Artık zannederim bu Girit meselesinde bize müzaheret edersiniz. Düşününüz ki Girit menfaatini takdir ediyor ve kendisi iltihak etmek istiyor... Siz de bize muavenete söz veriyorsunuz, değil mi?"

Yaşasın anlamına gelen "zito" sesleriyle gözünü açan Yunanlı karşısında Girit'in ilhakına karşı toplanan Türk, Rum, Ermeni, Musevi'den oluşan halkı bulur.

Halk, zito diye bağıştılar. Cemiyet-i muazzamanın feryad dilhıraş onun uyuşmuş beynini sarstı... Çapaklı gözlerini açtı.

Dışarıda Girit'in ilhakına karşı toplanan Türk, Rum, Ermeni, Musevi'den mürekkep halk, Bâb-ı Âlî'ye protesto için koşuyor ve "Türkiye'ye Zito!" diye bağırıyordu. Bunu gören Yanko iki elini gözüne bastırarak "As sto diávolu" diyerek haykırmıştır.²⁴⁷

Resim 41. *Davul*, S.13, 14 Kanun-u sani 1324, s.8-9.

"Harici Politikalar" adıyla yayımlanan karikatür bütün bu siyasi gelişmeleri özetleyecek şekilde çizilmiştir. Türkçe başlığın altında Fransızca bir başlık daha

²⁴⁷ Dürbün, "Bir Yunanlı'nın Rüyası", *Davul*, S.12, 7 Kanun-u sani 1324, s.5-6.

bulunmaktadır. Bu fiil sahip olmak anlamına gelen “Verbe Avoir”dir. Elindeki üzerinde Bosna ve Hersek yazılı iki küre tutan Franz Joseph sahibim demektir onunla birlikte diğer hükümdarlarda sahibiz fiillerini kullanmışlardır. Yalnızca koltuğunda fesi başında elini yukarı doğru kaldırmış olarak oturan II. Abdülhamid “Onlarda var” demektir. Palmira Brummet bu karikatürün dünya rekabetini anlatmak için çok zekice çizildiğini, bir şeye sahip olanların yabancılar olduğunu ve sahip olmanın da ifade edilmesinin yabancı dilde bulunduğunu belirtmiştir.²⁴⁸

3.5. İkinci Meşrutiyet’in İlanından Sonra Kadın ve Aile

Tanzimat ile beraber başlayan Batılılaşma sayesinde kadınlar yeni haklar kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde kız öğrencilere okul açılmış, ilk kadın öğretmen göreve başlamıştır. Daha çok eğitim alanında gerçekleşen bu gelişmeler yine de sınırlı düzeyde kalmıştır.²⁴⁹ Kadının daha çok sosyal ve siyasal alanda görülmesi İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplumsal ilerleme kadının eğitimi ve gelişmesine bağlı tutulmuştur. Kadınların artık sosyal yaşam içerisinde yer alması gerektiği düşüncesi ortaya atılmış ve kadın ile ilgili meseleler tartışmaya açılmıştır. Gazeteler ve dergilerde kadınların giyimi, sosyal statüsü, evliliği, anneliği gibi konular ile alakalı yazılar yazılarak bu konular hakkında görüşler ortaya konmuştur. Bu tartışmalara kadınlar dahil olsa da genel olarak erkeklerin gündemini meşgul etmiştir. Bu dönemde İstanbul’da *Kadın*, *Kadınlar Dünyası*, *Mehasin*, *Demet* gibi dergiler çıkmıştır.²⁵⁰

Davul gazetesinde özellikle *Demet* ve *Mehasin* dergilerinden sık sık alıntılar görmek mümkündür. Çıkarılan *Demet* dergisinin başmuharriri Celal Sahir Erozan’dır.²⁵¹ Celal Sahir aynı zamanda *Davul* gazetesinde yazmıştır. 7 sayı çıkabilen *Demet* dergisinin yayın hayatı hızlı bir şekilde son bulmuştur. *Davul* gazetesinin sayfalarında *Demet* için bir cenaze töreni bile düzenlenmiştir. *Demet*

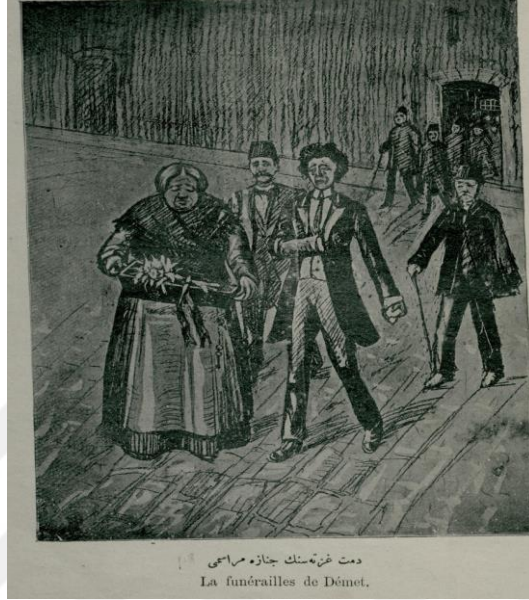
²⁴⁸ Brummet, a.g.e., s.262-263.

²⁴⁹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 2012, s.231.

²⁵⁰ Berkes, a.g.e., s.444-445; Mustafa Gündüz, “II. Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru”, *Doğu-Batı*, S.45, 2008, s.167.

²⁵¹ Tülay Keskin, “Demet Dergisi’nde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37, s.290.

gazetesinin bu kadar taze iken vefat etmesine üzüldüklerini bildirmiş, gömmek için bir ayin yapılacağını ve bir sonraki hafta bunu gazetelerinde yayımlayacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kız kardeşi olarak nitelediği *Mehasin* gazetesine uzun ömürler dilemiştir.²⁵²

Resim 42. *Davul*, S.5, 11 Teşrin-i sani 1324, s.5.

Karikatürde üzerinde bir demet çiçek olan tabutu tutan yaşlı bir kadın görülmektedir. Kadının üzgün olduğu yüzünden anlaşılmaktadır. Kadının yanında gözyaşları içinde eli kalbinin üzerinde olan kişi ise derginin sahibi Celal Sahir Erozan olmalıdır. Arkasında iki erkek daha üzgün şekilde durmaktadır. Karikatürün altında “Demet Gazetesinin Cenaze Merasimi” yazmaktadır. Cenaze törenini anlatırken Hilal Matbaasından Babıali caddesine kadar arkalarında okurlardan oluşan bir grubun olduğunu ve hepsinin bir ağızdan ağıt yaktığını söylemiştir:

“Koklamaya kıyamaz iken ah Demet’i
Bak ne oldu onun akibeti
Demet’e, yok celale, hangisine ağlanacak
Gitti elden paramız rahneyi kim dağlayacak”²⁵³

²⁵² İmzasız, “Cenaze Alayı ve Teesüf-i Azim”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.1.

²⁵³ İmzasız, “Demet Gazetesinin Cenaze Merasimi”, *Davul*, S.5, 11 Teşrin-i evvel 1324, s.4.

Resim 43. *Davul*, S.13, 14 Kanun-u sani 1324, s.13.

Batı tarzını yansıtan dergiler kadınlara giyim-kuşam, cilt bakımı, adabı muaşeret hakkında eğitici bilgiler vermiştir. Bunun yanında *Şehbal* dergisi kadınların bellerini inceltip vücutlarını şekillendirecek jimnastik hareketleri hakkında bilgi vermiş ve jimnastik kitaplarının reklamını yapmıştır.²⁵⁴ *Davul*'un 13. sayısında batı tarzında giyinmiş bir kadının bisiklet sürdüğü bir karikatür görülmektedir. Arkasından başında fesi ellerinde spor aletleri ile beraber bisiklet üstünde bir adam gelmektedir. Altındaki yazıda “..... aklı selim cismi selimde bulunur!..... Binaenaleyh spor yapmalıyız..... [Terbiye-i Bedeniye Dersleri]” yazmaktadır.

İttihat ve Terakki'nin benimsediği uzlaştırıcı bir toplum modeli toplumun bütün tabakalarının uyum içerisinde olmasını kapsamaktadır. Bu sebeple İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla beraber kadınların toplumsallaşması ve kadın-erkek eşitliği gibi konular gündeme gelmiştir. Kadının artık görünür bir konumda olması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır.²⁵⁵ Ancak bu düşünce beraberinde yeni tartışmaları da getirmiştir. Kadınların nasıl giyineceği, nerelere gidebileceği, eğitimi, aile içinde davranışları gibi konular dönemin aydınları tarafından tartışılmıştır.

²⁵⁴ Şefika Kurnaz, *Meşrutiyet Dönemi Kadın*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996, s.51.

²⁵⁵ Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Devlet, Aile ve Feminizm”, *Sosyo/Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, C.1, s.217-218.

Kadınların hangi araçlara binecekleri, nerelerden alışveriş yapacakları ve nereleri gezecekleri fermanlarla düzenlenerek bunlara bir sınırlama getirilmiştir. Özellikle Maslak, Şişli, Levent ve Pangaltı gibi yerlere gitmeleri yasaklanmıştır.²⁵⁶ *Davul* gazetesinde “Ciddi” başlığı altında imzası saklı yazıda Pangaltı’da açılan resim ve silahlara ait sergiye alınmayan kadınlar şikâyetlerini dile getirmişlerdir. Şikâyeti dile getiren kadın, Osmanlıların kabiliyetsizliği hakkında fikirler duydukça ıstırap çektiğini artık istibdat devrinde olmadıklarını ve kabiliyetlerini göstermekten çekinmeye lüzum kalmadığını söylemiştir. Yeni bir devrin açıldığını ancak hala serbest olamadıklarını eklemiş ve şikâyetinin geri kalanını şu şekilde dile getirmiştir:

“... Biz çarşafların kalkmasını, âdât-ı milliyemizin ayaklar altında çiğnenmesini isteyecek kadar iffetten, hamiyetten mahrum değiliz. (Aramızda çıkacak bir-iki kötü müstesna. Çünkü bunlar beşeriyetin her safhasında ma’atteessüf meşhûd olabilir.) Biz terakkiyyât-ı medeniyyeden nasîb-dâr olmak, terbiye-i fikriyemize hizmet edildiğini görmek isterdik...”

Sergiye vardıklarında içeri alınamayacaklarını çünkü yasak olduğunu öğrenirler ve *Davul*’un da onları haklı bulduğu ama ne yapacaklarını bilemedikleri bir serzenişte bulunurlar:

“... Oh... Biçare kadınlar... Sizler evlatlarınızın, zevçlerinizin, kardeşlerinizin, babalarınızın da bir eserini görmekten mahrumsunuz, siz daima mahrum.. Daima bî nasîb kalacaksınız. İnkılap sizi hüsrandan kurtardı zannetmeyiniz. İşte, görüyorsunuz ya bir sergiyi de ziyaret edemiyorsunuz, yine o aynı evlatlarımız veya kardeşlerimiz terbiye-i fikriyemize bir darbe vurarak: Hayır, oraya giremezsiniz, diyorlar. Çünkü kadınız...”²⁵⁷

Kadınların sosyalleşmesi, eğitilmiş hale gelmesi bir yandan da evinden, ailesinden kopmayan fedakâr kadın olması istenmiştir.²⁵⁸ Bir Diplomat imzalı “Hindistan’da Kadınlar İctimai” başlıklı yazıda iki meclis şeklinde toplanmış bir

²⁵⁶ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, Eylül 1996, s.159.

²⁵⁷ İmzasız, “Ciddi”, *Davul*, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.6.

²⁵⁸ Leyla Kaplan, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadınlarının Özgürleşme Hareketi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.470.

grup kadın bulunmaktadır. İlk meclisteki konuşmacı düşes batılı bir kadındır. Ciddi meseleler ile ilgili konuştuğu görülmektedir. Konuşmacı kadınların toplumsal, siyasal ve savaş durumundaki konularından bahsetmiştir. Doğulu kadınların kendilerinden tamamen farklı davrandığından söz etmiştir. Kendilerinin aile için değil dışarıdaki hayat için yaşadığını toplantılarda erkeklerin ilgisini çekmenin onlar için önemli olduğundan bahsetmiş ve doğulu kadınların tam tersi bir yaşam sürdürdüğünü eklemiştir.²⁵⁹

İkinci mecliste toplandıkları zaman ise bir eş olarak artık eşlerini ve bir anne olarak çocuklarını savaşlarda görmek istemedikleri üzerine konuşmaya başlamış ve düşes meclise kadınların yönettiği bir devlet kurma fikri önermiştir. Devletin servetini ise düşünmemelerini çünkü onu rahatlıkla karşılayabileceklerini söyleyerek bunun sebebini açıklamıştır. Eşlerinin kazandıkları paralar, evler, mücevherler hepsinin kadınların elinde olduğunu ve şapkalarını dahi satsalar milyarlar edeceğini söylemiştir. Devletin adı için “Devlet-i Muazzama-i Benât-i Havvâ’lar” önerisini sunmuştur. Devletin icraatlarının silah ile değil salah ile sağlanacağını söylemiş ve bütün kadınlar onu alkışlamıştır.²⁶⁰

²⁵⁹ Bir Diplomat, “Hindistan’da Kadınları İctimar”, *Davul*, S.2, 21 Teşrin-i evvel 1324, s.10-11.

²⁶⁰ Bir Diplomat, “Hindistan’da Kadınlar İctimar İkinci Meclis”, *Davul*, S.3, 28 Teşrin-i evvel 1324, s.12-13.

Resim 44. *Davul*, S.19, *Fi Mart* 1325, s.13.

Kadınların en çok eleştirildiği konulardan biri de kıyafetleridir. Batıdan etkilenen giyim tarzı tesettürden uzaklaşılmasına sebep olmuştur. İslam, Avrupa ve Rus kıyafetlerinin karışımı bir sokak kıyafeti geliştiren kadınlar peçe kullanmayı sürdürmüş ancak peçeyi artık yüzlerini saklayacak şekilde değil sadece bir süs aracı olarak takmışlardır.²⁶¹ Resim 44'teki karikatür Meşrutiyet dönemi kadınlarının giyim tarzına örnek olarak gösterebilmektedir. Karikatürün başlığı “Tesettüre dair konferans vermeye giden bir hanım” dır. Altyazısında ise “Ay ne söyleyeceğim. Hanımlar saç, yüz, endam, kol ve boyundan başka yerlerinizi örtünüz çünkü Avrupalılarda...” yazmaktadır. Tesettür konusu uzun süre tartışmalara yol açmıştır. Batıcılar kadınların açılmasını gidecekleri ve çalışacakları yere uygun giyinmesini savunurken, İslamcılar tesettürün bozulmasından şikâyet etmiş ve tesettürün kadınları yapmak istediklerinden alıkoymadığını eklemiştir.²⁶²

²⁶¹ Berkes, a.g.e., s.445.

²⁶² Kurnaz, a.g.e., s.48, 54.

Resim 45. *Davul*, S.8, 03 Kanun-u evvel 1324, s.8.

Meşrutiyet döneminde kadınlar her ne kadar kıyafetleri yüzünden eleştirilseler de gazetelerde çıkan karikatürlerde kadın figürleri Avrupalı kadın tarzında daha açık bir şekilde çizilmiştir. Resim 45'teki karikatürde bir tiyatro sahnesinin arkasında oldukları tahmin edilen kadın ve erkek bulunmaktadır. Karikatürün altındaki Türkçe altyazıda “Ne kadar dikkatli bir rejisör.” yazısı yer almaktadır.

Kadın dergilerinde tartışılan konulardan biri de aile içi yaşamdır. Kadın ve erkek aynı eğitim düzeyinde olmadıkları için uyumsuzluk içinde olacakları söylenmiştir. Ayrıca kadınlar gelecek nesli oluşturacak çocukları da yetiştirmekteydi. Hem mutlu bir ailenin oluşturulmasında hem de yetişecek neslin iyi olması için kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi tartışılmıştır.²⁶³ “Garip Satırlar” başlığı altında *Mehasin* gazetesinden alıntılanan Abdülhak Hamid'e ait bir söz olan “Bir milletin nisvanı derece-i terakkisinin mizanıdır.” cümlesinde bir yanlışlık olduğu söylenerek düzeltilmiş ve “Bir milletin mizanı derece-i terakkisinin nisvanıdır.” olarak değiştirilmiştir.²⁶⁴

Davul gazetesi bozulan Osmanlı aile yapısını gözler önüne serecek metinler yayımlanmıştır. Kocasıyla sürekli didişen kadınlar, eşlerini aldatan erkekler sayfalarda yerini almıştır. “Nükteler” başlığı altında geçen muhavere de çocuk

²⁶³ Songül Keçeci Kurt, “Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı”, *Belleten*, Aralık 2015, Cilt LXXIX – S.286, s.1083.

²⁶⁴ İmzasız, “Garip Satırlar”, *Davul*, S.1, 14 Teşrin-i evvel 1324, s.5; Çakır, a.g.e., s.162.

annesine eşeğe binmek istediğini söyleyince kadında kocasına dönerek “Kuzum şunu kucağına al da sussun” der.²⁶⁵ “Boykotaj ve Kadınlarımız” yazısında iki kadın karşılıklı konuşurlar ve akşam oturmasına çağırılan kadın gelemeyeceğini eşinin kendisini artık gözünün önünden ayırmadığını söyler. Bunun üzerine konuşma şu şekilde devam eder:

“Ay o neden?.. Şimdiye kadar seni beğenmiyordu... Tembel diyor... Miskin diyor... Soğuk diyordu. Artık onlar kalmadı mı?”

- Sorma kardeş. Erkekler böyledir. Bir yere dadandılar mı, yakayı bir aşüftenin kırılması ellerine geçirdiler mi, her şeyi unuturlar, her şeyi fena görürler, karılarını çirkin, geçimsiz bulurlar. Çocuklarını arsız, yüz­süz olmuş diye bin bahane ile başlarından savarlar. İşte o zaman anlamalı ki onları bend eden bir yeni şıllık daha yetişmiştir. Ve onların kanını emer. Bu, il kadını... hiç adama çoluğunu çocuğunu küstürür mü?.. Onlar zevcelik nedir, analık nasıldır bilir mi?..

Bizimki de böyle yere tutuldu mu; bir surat ki. Suratından düşen bin parça olur. Acaba ne kabahatim var diye düşünürsün... Belki efkarı var dersin iş güç bu ya. İnsanın vakti vaktine uymaz. Fakat öylesi de değil...

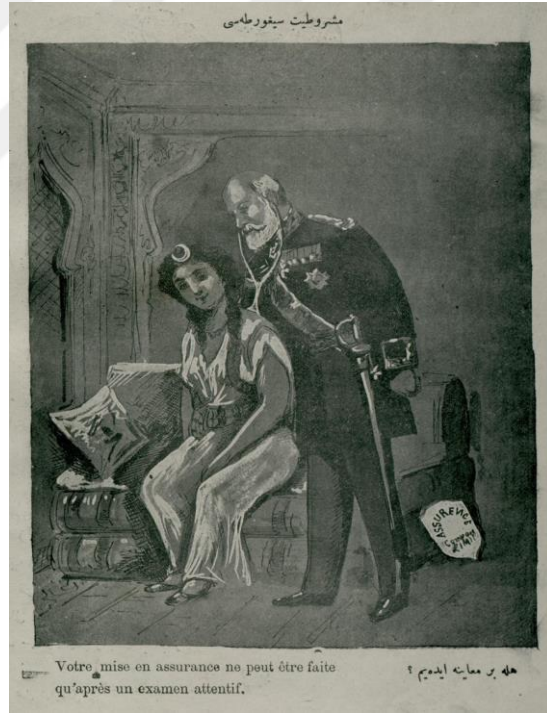
Bu, bir değil. İki değil. Elbette ben de hayvan değilim ya! Anlarım. İşte efendim o bağırma­klar çağırma­klar... O sövüp saymalar... Bir dayak yemediğim kalır. Bir günde dayak yiyeceğimi anlardım. Lakin Cenab-ı Hakka bin şükür. Ona sıra gelmeden bizimki uslandı...”²⁶⁶

Mark Twain imzalı “Kuşpalazı” hikayesinde Muhsin isimdeki koca, eşinin kızlarının her hareketini okuduğu kitaplardaki hastalıklara benzetmesinden yakınmaktadır. Çocukları Naziye bahçede bir değnek parçasıyla oynarken Muhsin eşini kızlarının bu değnek parçasıyla oynamaması gerektiği konusunda uyarır ve garip bir cevap alır. Bu cevapta eşi o değnek parçasının çam ağacından olduğunu ve kızlarının kemiklerini kuvvetlendirecek terebentin maddesini içerdiğini söyler.

²⁶⁵ Fantaziyo, “Konferansçılar Hakkında”, *Davul*, S.17, Fi 18 Şubat 1324, s.7.

²⁶⁶ İmzasız, “Boykotaj ve Kadınlarımız”, *Davul*, S.4, 04 Teşrin-i sani 1324, s.13.

Yaşanan bu tartışmanın ardından Muhsin evden gider ve özellikle evli kadınların münakaşasız en önemsiz bir mevzuyu bile kabul etmediklerinden yakınır. Akşam eve döndüğünde eşi kızlarının hastalandığını ve kuşpalazı olduğuna emin olduğunu söyler. Muhsin kızı Naziye'yi kontrol etmek ister ancak eşinin müdahaleleriyle karşılaşır. Geceyi hep birlikte geçiren aile doktorun gelmesini bekler ancak doktor rahatsız olduğu için gelemez. Bunun üzerine eş çocuğa kendisi bakacağını söyleyerek hizmetçiyi yollar. Ancak bütün gece her işi kocası Muhsin'e yaptırır. Eşi doktoru tekrar çağırtmak isteyince de Muhsin hemen evden ayrılarak doktoru getirir. Nitekim doktor çocuğu muayene ettiği zaman ortaya kuşpalazı olmadığı sadece küçük bir değnek kılçığı ortaya çıkar. Bunun üzerine Muhsin sinirle doktora çam tahtasındaki terebentinin çok faydalı olduğunu eşinin de bunu kanıtlayabileceğini söyler. Muhsin eşinin ilk defa buna karşı çıkmadığını belirtir.²⁶⁷

Resim 46. *Davul*, S.6, 19 Teşrin-i sani 1324, s.16.

Fransızların kullandığı dişi ulus simgesi olan Marianne figürü Meşrutiyet dönemi mizah gazetelerinde de yerini almıştır. Bazen Avrupa'yı temsil eden bu figür bazen de Osmanlı'yı temsil edecek hale getirilmiştir.²⁶⁸ “Meşrutiyet Sigortası”

²⁶⁷ Mark Twain, “Kuş Palazı”, *Davul*, S.18, Fi 25 Şubat 1324, s.10-14.

²⁶⁸ Brummet, a.g.e., s.152.

başlıklı karikatürde başında hilal bulunan şalvar giymiş Osmanlı Devleti'ni temsil eden bir kadın figürü bulunmaktadır. Yanında ayakta durarak stetoskop ile sırtını dinleyen kişi ise Avrupa'dır ve altyazıda "Hele bir muayene edeyim?" demektedir.

SONUÇ

Osmanlı basın hayatında mizah gazetelerinin kendilerine yer bulmaları belli bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde gazeteler kapatılma cezaları ile yayın hayatlarında zorluk yaşamıştır. Gazetede yazarlık ve karikatüristlik yapan şahıslar da hapis, sürgün ve ağır para cezaları ile baş etmek zorunda kalmıştır. Ancak her türlü zorluğa rağmen bu gazeteler kendilerini var etme çabasında olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde mizah basını uzun süre yurtdışında faaliyet göstermiştir. Jön Türkler tarafından çıkarılan gazeteler gizlice ülkeye sokulmuştur. II. Abdülhamid imajının zedelenmesinden tedirgin olduğu için bu gazetelerin peşine düşmüştür. Bazılarını satın alabilmiş bazılarını ise ulaşamamıştır. Bu çıkarılan gazetelerde II. Abdülhamid'e yoğun eleştirilerin yanı sıra yakınında bulunan kişilerde kendi paylarını almışlardır. II. Abdülhamid özellikle abartılı bir burun ile resmedilmiş, baskıcı yönetimi ele alınmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin istibdat yönetimini sona erdirerek 1908 yılında İkinci Meşrutiyeti ilan etmesi basın tarihinde de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Meşrutiyetin ilk zamanlarında sınırsız bir özgürlük ortamı oluşmuştur. Fikirlerini hiçbir baskı ve sansür olmadan ifade edebilen çok sayıda gazete ve dergi basılmıştır. Yıllarca korkudan gazetelerinde yer veremedikleri her türlü konuyu ele almışlardır. Bu gazetelerin amacı halkı bilinçlendirmek, siyasi konularda bilgi sahibi olmalarını sağlamak olmuştur.

Mizah gazeteleri, gündelik ve siyasi gazetelere göre halkın anlayış seviyesine daha yakındır. Okuma-yazma bilmeyen bir kişi dahi mizah gazetelerindeki karikatürler sayesinde olayları anlayabilmektedir. Karikatürlerde yer alan abartılar olayların kilit noktalarına dikkatleri yönelttiği için verilen mesajı anlamak daha kolay bir hâle gelebilmektedir. Örneğin sadece büyük bir burnun tasvir edildiği karikatürü gören okuyucu bunun hemen II. Abdülhamid olduğunu düşünebilmektedir.

Davul gazetesi mizahı eleştiriler ile harmanlayarak halkı uyandırmayı ve bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Yayın hayatı boyunca kimseden çekinmemiş ve yanlış gördüğü uygulamaları her fırsatta sayfalarına taşımıştır. Bu yönden dikkat çekici bir gazete haline gelmiştir. Dönemin siyasi hayatını farklı bir açıdan görmek için değerli bir gazetedir. Başyazarı olan Hamdullah Suphi'nin kaleminden kimse kaçamamıştır. Toplu İğne imzası ile "Vur Abalıya" başlığı altında iğnenin ucu her kesime değdirilmiştir. Bu sebeple eleştiri ve tehdit olsa dahi yayın politikasından vazgeçmemiştir.

Davul gazetesi yayın hayatına başladığı sırada iç ve dış karışıklıklar ile uğraşmaktaydı. Bulgaristan Kralı Ferdinand bağımsızlığını ilan etmiş, Avusturya-Macaristan Bosna Hersek'i ilhak etmiş ve Girit Meselesi baş göstermiştir. *Davul* gazetesinde özellikle Kral Ferdinand sık sık yer almıştır. Karikatürlerde şımarık bir çocuk olarak tasvir edilerek başındaki kalpağı bir taç ile değiştirmek istemesi alaya alınmıştır. İşin nasıl sonuçlanacağını da öngörmüş ve bunu çingenelerin evlilik anlaşmasına benzetmiştir. Avusturya, Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek'ten milletvekili çıkarmasının kendi yönetimine sıkıntı çıkaracağını düşünmüştür. Bosna-Hersek'i kendisine kattığını ilan ederek Osmanlı halkının da tepkisini çekmiştir. *Davul*'da hem yazılarında hem karikatürlerinde boykota çağrı yapmıştır. Bunu yaparken mizah dilini elinden bırakmamıştır. Osmanlı Devleti'ne yakın olarak görülen Alman İmparatorunun bu siyasi olaylardaki tavrı ile sert eleştiriler almıştır. Girit ise bu karışıklıklardan faydalanmaya çalışarak Yunanistan'a katılmaya çalışmıştır. *Davul* bu isteğe karşılık tehditkâr bir söylem takınmıştır. Alayla karışık bazı metinler yayımlamış ve eski devirde bu işlere kalkışanların başına gelenlerden bahsetmiştir.

Gazete dahili siyaseti ön planda tutmuş ve her ayrıntıyı okuyucuya aktarmak istemiştir. Yapılan haksızlıklara göz yummamıştır. Her daim muhalefetine devam etmiştir. İlk kurulan Kâmil Paşa kabinesinin atamalarını ele almış ve özellikle Hakkı Paşa'yı eleştirmiştir. Yapılan tensikatı eleştirirken bir yandan da bu güne kadar yozlaşmış durumda olan daireleri ele almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalefet olarak çıkan Ahrar Fırkasını da eleştirmiştir. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin seçime gölge düşürecek hareketlerini de görmezden gelmemiştir.

Meclisin açılışında gerçekleştirilecek töreni nasıl öngördüğünü yazmıştır. Bu yazıdan II. Abdülhamid'in hala tahtta olmasından ve meclisin açılmasında kendisine pay verilmesinden rahatsızlıklarını dile getirmiştir. 31 Mart Olayına kadar II. Abdülhamid'i sayfalarına tam anlamıyla taşıyamamıştır.

Gazete meclis çalışmaları içerisinde tensikat, bütçe ve Matbuat Kanunu tartışmalarını ele almıştır. Özellikle Matbuat Kanunu tasarısına şiddetli eleştiriler yayımlanmıştır. Gazete çıkarmak için yüksek ücretler talep edilmesine, yazdıkları yüzünden kişilerin mahkemeye çıkarılmasına ve yeniden para cezalarının gelmesine karşı çıkmıştır. Yasaklı dönemlerde özgür basının faydalarına değinenlerin şimdi eleştirilen tarafa geçmesini ve özgür basının fenalıklarını gündeme getirmesini eleştirmiştir.

Mizah gazetelerinin halkı bilgilendirme işlevi özellikle muhalefet tarafından sıkça kullanılmıştır. İktidarda bulunan güç sahiplerinin yanlış yönleri ön plana çıkarılmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra başa gelen hükümetler de bu eleştirilerden paylarını almıştır. Başlangıçta hala iktidarı eline alamamış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti basını desteklemiştir. Ancak iktidar da söz sahibi olmaya başladıktan sonra ise bu eleştirileri durdurmak için basına bazı yasaklar getirmeye çalışmıştır.

31 Mart Olayı *Davul* gazetesinde eski yönetime dönme korkusu oluşturmuştur. Yaşanan olaylarda askeri kışkırtan kalemleri suçlamıştır. Olayların durdurulmasının ardından ilk iş II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi olmuştur. *Davul* gazetesi bu durumu çok büyük sevinçle karşılamıştır. Dönemin bütün gazeteleri gibi kendisi de II. Abdülhamid hakkında karikatürler ve yazılar yayımlamıştır. II. Abdülhamid devrinde tek suçlarının genç olmak ve vatani düşünmek olduğunu söylemiştir. Bu kusurlar yüzünden istibdat devrinde gerekirse dilleri kesilip kolları bağlanır hatta boyunlarının bile vurulabileceği eklenmiştir.

Eski devrin paşalarından olan Sadrazam Kâmil Paşa da *Davul*'un sayfalarında sık sık gündeme gelmiştir. İngilizlere yakınlığı, harici siyasette takındığı tavır özellikle Bulgaristan'ın bağımsızlık hareketinin başlamasına sebep olan Geshof

meselesi ve oğlu Said Paşa'nın faaliyetleri bu eleştirilere sebep olmuştur. Kck bir ocuk gibi tasvir edildiği karikatürler bulunmaktadırdır. Genel olarak gazete incelendiğinde kadınların toplumdaki yeri hakkındaki tartişmalara da farklı açılardan bakıldığı görülür. Kadın gazetelerinin çıkarılmasını desteklemiş ve mizahı bir kenara bırakarak kadınların sorunlarını dile getiren ciddi yazılar yayımlamıştır. Bunların yanı sıra siyaset ile hiç ilgisi olmayan keyif verici hikyelere de sayfalarında yer vermiştir.

8 aylık bir sürede 24 sayı çıkan *Davul* gazetesi son sayısına kadar kendini geliştirmeye çalışmıştır. Son sayısında devamının olacağı bir tiyatro oyunu yayımlamıştır. Yani bu onun daha uzun soluklu devam etme isteğini göstermektedir. Ancak belirsiz bir sebepten yayın hayatına veda etmiştir. *Davul* gazetesi çıkış amacını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Pek çok farklı türde yazı ve karikatürle halkı bilinçlendirmeye ve yöneticileri davuluyla uyandırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de mizahı elden bırakmamış ve halkın yüzüne bir tebessüm yerleştirmek istemiştir.

KAYNAKÇA

1.KİTAPLAR

AKŞİN, S. (1972). *31 Mart Olayı*. İstanbul: Sinan Yayınları.

AKŞİN, S. (Kasım 1994). *31 Mart Olayı*. Ankara: İmge Kitabevi

AKŞİN, S. (Eylül 2014). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ali Cevat Bey. (1985). *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi*. (Faik Reşit Unat, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ALTIN, H. (Nisan 2014). *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*. Ankara: Grafiker Yayınları.

ARMAOĞLU, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BAKHTIN, M. (2001). *Karnaval dan Romana*. (Cem Soydemir, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAHTIN, M. (2019). *Rabelais ve Dünyası*. (Çiçek Öztekin, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BALCIOĞLU, S. ve ÖNGÖREN, F. (1970). *50 yılın Türk Mizah ve Karikatürü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Başlangıcından Bugüne Türk Karikatürü. (1971). Karikatürcüler Derneği (Haz.). İstanbul: Cem Yayınevi.

BAUDELAİRE, C. (1997). *Gülmenin Özü*. (İrfan Yalçın, Çev.). İstanbul: İris Yayınları.

BAYDAR, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. İstanbul: Menteş Kitabevi.

BAYUR, H. K. (1954). *Sadrızam Kamil Paşa*. Ankara: Sanat Basımevi.

BAYUR, Y. H. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*. (C.1-Kısım II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- BERGSON, H. (Ekim 2015). *Gülme*, (Yaşar Avunç, Çev.). İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- BERKES, N. (Ekim 2012). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BRUMMETT, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm*. (Ayşen Anadol, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAKIR, S. (Eylül 1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ÇAPANOĞLU, S. M. (1960). *Basın Tarihimizde (İlave)*. İstanbul: Yeni Doğu Matbaası.
- ÇAPANOĞLU, S. M. (1976). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*. İstanbul: Garanti Matbaası.
- ÇAVDAR, T. (2004). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇETİNKAYA, D. (2004). *1908 Osmanlı Boykotu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇEVİKER, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- ÇEVİKER, T. (Aralık 1988). *Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- ÇEVİKER, T. (1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- DEMİRCİ, H. A. (Mart 2006). *İkinci Meşrutiyet’te Ayan Meclisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ECO, U. (Nisan 2017). *Gülün Adı*. (Şadan Karadeniz, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- GEORGEON, F. (2000). Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek Mi?. *Doğu’da Mizah*. Irène Fenoglio, François Georgeon (Haz.). (Ali Berktaş, Çev.). YKY, İstanbul: YKY. 79-101.
- GERÇEK, S. N. (1931). *Türk Gazeteciliği*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- GÜNEŞ, İ. (1996). *Türk Parlamento Tarihi*. (C. I). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.
- HEINZELMANN, T. (2004). *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İNUGUR, M.N. (1982). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

İSKİT, S. (1943). *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. İstanbul: Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.

KABACALI, A. (Temmuz 1990). *Türkiye’de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

KABACALI, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

KANSU, A. (1995). *1908 Devrimi*. (Ayda Erbal, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

KANSU, A. (2016). *İttihadcuların Rejim ve İktidar Mücadelesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KARACA, N. T. (1993). *Celal Sahir Erozan*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

KARAL, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi IX*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KAYALI, K. (1994). *Keşke Herkes Papağan Olsa – Mizah Üzerine Yazılar I*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.

KOCABAŞOĞLU, U. (Ağustos 2010). *“Hürriyet”i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KOESTLER, A. (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*. (Sevinç Kabakçıoğlu, Özcan Kabakçıoğlu, Çev.). İstanbul: İris Yayınları.

KOLOĞLU, O. (1981). *Takvimi Vekayi Türk Basınında 150 Yıl*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

KOLOĞLU, O. (1991). *İlk Gazete İlk Polemik*. Ankara: Engin Yayınları.

KOLOĞLU, O. ve AKBAYAR, N. (Şubat 1996). *Gazeteci Bir Aile Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us’lar*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

KOLOĞLU, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

KOLOĞLU, O. (2005). *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

KOLOĞLU, O. (2010). *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

KURAN, A. B. (Nisan 2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

KURNAZ, Ş. (1996). *Meşrutiyet Dönemi Kadın*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MORREALL, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, Çev.). İstanbul: İris Yayınları.

NOURI, A. (1932). *Abdul-Hamid En Caricature – Intèrius de Yıldız-Kiosk*. İstanbul: Imprimerie des Banques Haim, Rozio & Cie.

ORAL, T. (1998). *Yaza Çize*. İstanbul: İris Yayınları.

ÖNER, E. (Ekim 2009). *Osmanlı Devleti 1912 Yılı Hazine Genel Hesabı ve Kesin Hesap Kanunu Tasarısı*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı.

ÖNGÖREN, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk Mizahı ve Hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZBAY, C. (Ocak 2014). *Dünya'da ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

ÖZDİŞ, H. (2010). *Osmanlı Mizah Basının Batılılaşma ve Siyaset (1870-1877)*. İstanbul: Libra Yayıncılık.

PARVULESCU, A. (Eylül 2017). *Gülme*. (Mehmet Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

S. Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri. (1997). A. Ferhan Oğuzkan (Haz.). Ankara: Türk Eğitim Derneği.

SANDERS, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi*. (Kemal Atakay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SELÇUK, T. (1998). *Grafik Mizah*. İstanbul: İris Yayıncılık.

TOPRAK, Z. (1993). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Devlet, Aile ve Feminizm. *Sosyo/Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (C. 1). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. 216-227.

TOPUZ, H. (1973). *100 Soruda Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

TOPUZ, H. (Temmuz 1997). *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

TOPUZ, H. (Kasım 2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

TOPUZ, H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

TUNAYA, T. Z. (Ocak 1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler*. (C. I). Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, T. Z. (Temmuz 1989). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. (C. III). Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, T. Z. (Temmuz 1998). *Hürriyet’in İlanı*. Cumhuriyet.

TURAL, E. (2006). *II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

US, H. R. (1957). *Hakkı Tarık Us*. İstanbul: Vakıf Matbaası.

ÜÇÖK, C. (1975). *Siyasal Tarih*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

ÜSTEL, F. (1997). *Türk Ocakları (1912-1913)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

YILDIRIM, T. (2006). *Edebiyatımızda Müstear İsimler*. İstanbul: Selis Kitaplar.

YÜCEBAŞ, H. (1959). *Karikatür Üstatlarımız- Cem ve Ramiz*. İstanbul: Nuri Dizerkonca Matbaası.

2. MAKALELER

AKŞİN, S. (1972). 31 Mart Olayına Değın Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 541-560.

ALPAY, Ş. (Mart 1984). Bir Osmanlı Vikingi: Herr Gustaf Noring ya da Ali Nuri Bey. *Tarih ve Toplum*, (3), 70-73.

BALAMBER, B. (2020). Karikatürün Gücü: Yurttaş Kral Louis-Philippe’nin Armut Krala Dönüşümü. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(45), 639-649.

ÇEVİKER, T. (Şubat 2004). Ana Çizgileriyle Osmanlı Karikatürü. *Toplumsal Tarih*, (122), 72-77.

DAĞISTAN, A. (Kasım 2002). Hamdullah Suphi’nin Romanya Büyükelçiliğı ve Gagauz Türkleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII(54), 815-828.

DEMİRKOL, G. (Kış 2016). Türkiye’nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki”. *Akademik Bakış*, 10(19), 141-160.

DEVELİOĞLU, B. (Temmuz 1966). Hamdullah Suphi ile 55 Sene. *Türk Kültürü*, (45), 10-17.

GEORGEON, F. (1996). İstanbul’un Aynası Osmanlı Yergi Basını. (M. Emin Özcan, Çev.) *Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi*. (10), 46-52.

GEZGİN, F. (2004). Gazetecilin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi (II). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (19), 11-24.

GÜNDÜZ, M. (2008). II. Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru. *Doğu-Batı*, (45), 149-170.

KAFESOĞLU, İ. (Temmuz 1966). Kaybettiğimiz Değer ve Hazin Bir Gerçek. *Türk Kültürü*, (45), 8-10.

KAYIŞ, Y. (2018 Bahar). Cumhuriyet Döneminde Cemil Cem ve Cem Mizah Dergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII(36), 89-105.

KEÇECİ KURT, S. (Aralık 2015). Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı. *Bellekten*, LXXIX(286), 1073-1098.

KESKİN, T. (2005). Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 289-312.

KÜÇÜK, E. (Bahar 2018). Osmanlı Hariciyesi'nin Muhalif Bir Gazete (Davul) ile Mücadelesi. *OTAM*, (43), 109-140.

ÖZCAN, Ö. (Ocak 2011). Hamdullah Suphi Tanrıöver. *Türk Yurdu*, (281), 72-83.

ŞAPOLYO, E. B. (Temmuz 1966). Milli Mücadelede Hamdullah Suphi. *Türk Kültürü*, (45), 63-65.

ŞİRİN, İ. (2009). İki Dünya Arasında Karikatürden İmgeye Osmanlı ve Avrupa. *Folklor/Edebiyat*, 15(59), 77-94.

TEVETOĞLU, F. (Temmuz 1966). Hamdullah Suphi Tanrıöver ve İstiklal Marşımız. *Türk Kültürü*, (45), 54-59.

YAZICI, N. (Summer 2011). Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem. *Turkish Studies*, 6(3), 1299-1313.

3. ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Mahmut Yesari. (2001). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. (C.2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 1090.

Mahmut Yesari. (2006). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. (C.8). Ankara, 2006: Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları. 614.

ÇELİK, H. (2011). Muhbir. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.40). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 32-34.

ÇETİN, A. (2002). Kıbrıslı Kamil Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.25). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 392-394.

EBÜZZİYA, Z. (1993). Ceride-i Havadis. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.7). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 406-407.

İNAL, İ. M. K. (1969). Celal Sahir Erozan. *Son Asır Türk Şairleri*. (C.1). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 219-221.

İNAL, İ. M. K. (1969). Hamdullah Suphi Tanrıöver. *Son Asır Türk Şairleri*. (C.1). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 556-557.

KAPLAN, L. (1999). İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadınlarının Özgürleşme Hareketi. *Osmanlı Ansiklopedisi*. (C.5). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 466-473.

KURŞUN, Z. (2000). İbrahim Hakkı Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.21). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 311-314.

OKAY, O. M. (1993). Celal Sahir Erozan. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.7). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 245-246.

ÖZTÜRK, S. ve HACIİSMAİLOĞLU, A. (2012). Hakkı Tarık Us. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.42). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 188-189.

UÇMAN, A. (2010). Hamdullah Suphi Tanrıöver. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.39). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 574-575.

4. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ÖZTÜRK, S. Hakkı Tarık Us (1889 – 21 Ekim 1956). Erişim adresi: http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/hakki_tarik_us.html#2, .

EKLER

EK 1. KAPAK VE SAYFA ÖRNEKLERİ

Davul, S.16, 11 Şubat 1324.

Davul, S.8, 3 Kanun-u evvel 1324.

Davul, S.9, 10 Kanun-u evvel 1324.

Administration
Rue Djigal-Oglou
N° 19 bis
Constantinople

JOURNAL HUMORISTIQUE

Paraissant

LE

Mercredi

ABONNEMENT

Turquie : 65 L^{ras}

Etranger : 10 F^s

LE NUMERO : 1 P^{ce}

Davul, S.14, 28 Kanun-u sani 1324.

وَقَدْ كَتَبْنَا إِلَيْهِ

توركلرك وولتري : احمد مدحت داعيلري

برسؤال آندى .. فى الحقيقه مدحت افندى، ايدى؟
يوز بوقدر صحيفه نك حلدن عاجز قالدنى برسؤال
اومخشم عظيمتيله طوران كتاب يفتلرته برجلد
دها علاوه ايدرکن او ، افق مطبوعانده برطوبوع
کوزللكيله تجوجى ارزو وايشديكى لوى ظفري
کتيله آتارى اوزرينه دنگمشدى .. فقط تل
چوردکدى ؟ وسعت تلاطمه دايانامادى .. ييقلدى ..

مدحت افندى بکقوزده برحيات منزويانه کيپر بردى :
هرصباح ايرکندن قاقار ، گدلرني ييفار وصورا
بويغتلره فکر آرامق ايجون باغچه سنده کزردى .
برصباح يته بويله ايرکندن قاقمش ، کله دزبلرينه
اعتناى مخصوصه ايله طاغارجنه رلشد برديکدن
صورا اموزينه اورمش ، تحرى فکر مقصديله
طرشاره چيتمشدى ..

تصادفک بعض لطفلري واردرکه انکار اولماز .
هله مدحت افندى هيج افکار ايده من ..
اوزاقده برهمون کوردى صاجنک ييش
ويسنده يورولق بيلمه ين رغبرته قوشان ، ظيلايان ،
اوينايان بوحيوان اوکا برچوق فکرلر احساس
ايتشدى ... وجه شبه بولقده کوچلک چکمدى :
ثبات ، ميذوليت ، لزومنده انجه لک اونده واردى ؟
وقيه اجدادني طايان قدرشاس بر حفر صفتيله
نسانس بختده اورتهيه آتلى ، لوى ظفريده
ديکدى ..
فقط ناسل اولدى بيلمه ؟ بر مدت صورا

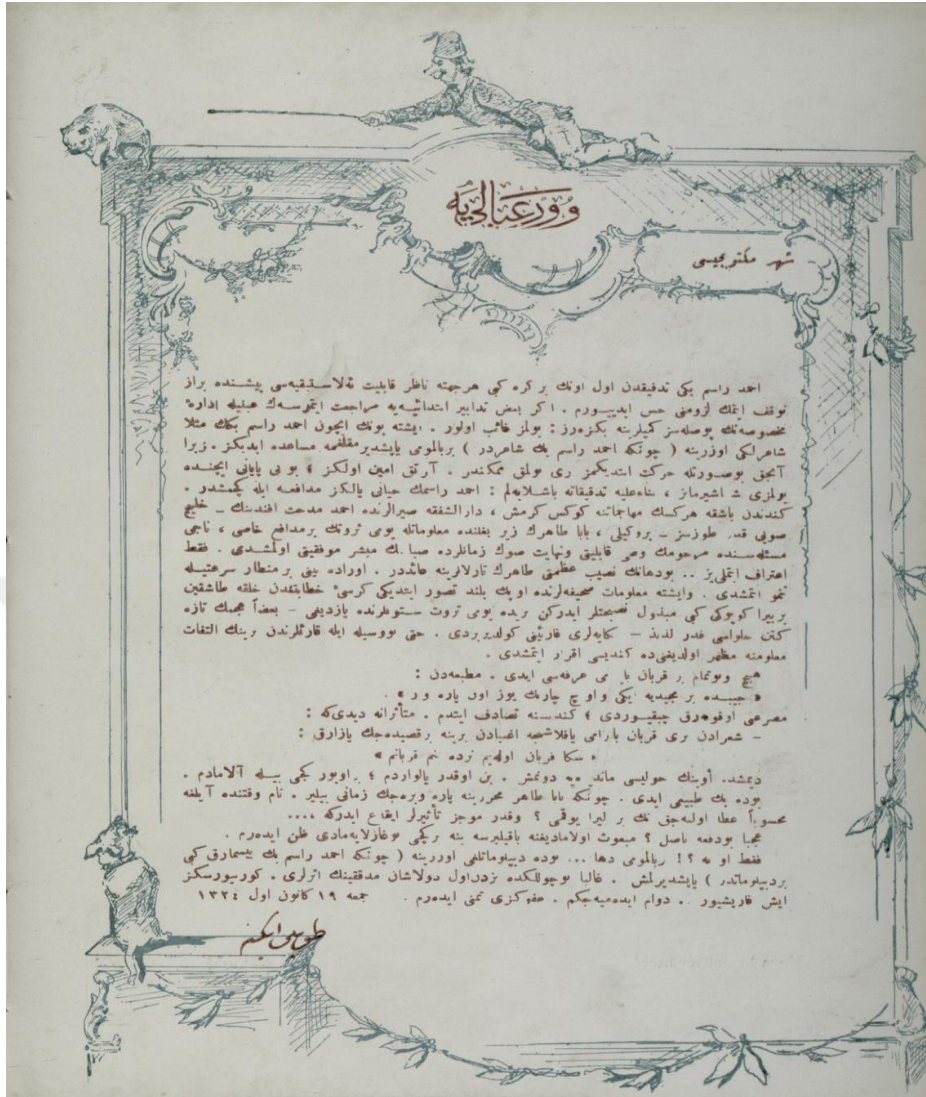
بوندن اوتوز يش ، قرق سنه اولنه ارجاع
نظر ايدرسه کز عالم مطبوعانده يکي برسيمانک تجلي
ايتديکى کورورسکنز ..
غريک الواسع آغاچلقرينه غبطه بخش اولاجق
منبت طبيعتک بوبوک بر مساحه سيله حاصل اولان
بوچهره اوزمانک بعض کچلرني ييش خطابتنه
چکمش .. قوجه برقم ، ک ابدال ايتديکى
شلاله حکايات و حکمييات اوکورويئلري بالچق
حاله افراع ايتشدى ..

اساساً بويکي دهانک بويله هر واديه ابراز موقفيت
ايتسى سامعينه وله وريپوردى :

حضرت مدحت افندى، معارف پيشه نك
ظاهر اولدى نظام و نثر ايجره اولان ماعين
خامه مميز رقم ايجاد و اعجاز اليبوب
بيک تصديه يازسه شايدر برى مدحتى
خطاب مجلى ده ايشته بويله بر جذبه نك تجلى
الهامندن عباردى .

آنچق بر مدت صورا مدحت افنديک شعره
خصوصت ايتديکى کوريبورز .. احتمالک شاعرلره
قارشى معامله سينده « ذکر محل اراده حال » قاعده
ادبيه نك بر توسيع فلسفيستدن متولددر ..
شعردن فراغت بک موافق اولمادى .. چونکه
تکميل انظار منقدانهسى اوروا حکماسته معطوف
بوليبوردى : بوختر خطاي فلسفيستى برسه ن ادب
ايله اوکرندي .. ارنست رنه نان ، درابه ر مشکل بر
موقعه قالدى .. شويهاؤر « چونکه بو اسمى
مدحت افندى سومزدى » ياکلشريني اقرار
مجبوريتنده بولدى .. و نهايت بن نهيمديه اورتهيه

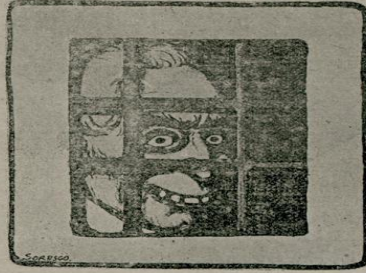
Toplu İğne, "Vurun Abalıya, Türklerin Voltaire'i: Ahmet Mithat Dâi'leri", Davul, S.5, 11 Teşrin-i evvel 1324, s.8.

Toplu İğne, "Vurun Abalıya, Şehir Mektupçusu", Davul, S.11, 31 Kanun-u evvel 1324, s.11.

اصول تداويسى
بر پردەلك قومديا

- « ۲۵ — دوبر
- « ۴۰ — باش غاردیان
- غاردیانلر •
- « ۴۵ — مادام ژولپووز
- « ۱۸ — مادام وازل اوزنی

- اشخاص
- دو قاتور قطران — ۴۵ یاشنده
- معلم بلوم — ۶۰ —
- هانزی — ۳۰ —
- ژان — ۲۸ —

بر مطامه اوطهسی — یخونلر طیبینک اوطهسی . آرقهده بیوک بر پانوره و باقون . صولده قیو ؛ آچیلدی بی زمان بر اوزون قوریدور کورمکده . صاعده آچماق بر قیو ؛ بوکا یقین بر شومینه ، اوستنده الکتریک ادواتی کتابلر ، بر صراحی الخ . — غیر منظم بر یازی ماسهسی . اوطهک بر کوشه سنده بیوک بر کتبخانه . — صندالبه قولتوق وسائره . — یاربین ایکندی وقتی ، حرارتی بر کونش .

ژان (ایجیری کیرمک) — هیچ کیسه یوق ؟
(قیوی اورتر)

هانزی — بورایه بر دکرمته کیریلیر کچی کیریلور .
ژان — غایت تحف یر .. بتون قیولر آچیق ..
دلیلر ایسته دکلری کچی قاچه بیلیرلر .
هانزی — بوراده بکله یلم .. البته بری کلیر .
(اطرافه باقهرق) بودیر کتورک اوطهسی اولهلی .

بر نیچی مجلس
هانزی ، ژان

یرده قالدینی وقت صحنهده عظیم بر سکوت .
براز صوکره صولده کی قیونک اورولدی بی دو بولور . —
ینسه تکرار اورولور — صولده کی قیو یواشجه
آچیلیر — بر آدم باشی صوقار ، اوطهیه باقار ،
کیرر ، صوکره آرقه سندن کان آدمه دونه رک سویلر :
هانزی — کیسه یوق

“Doktor Katran ile Muallim Pulüm’ün Usul-ı Tedavisi”, *Davul*, S.24, 14 Mayıs, 1325, s.10.

EK 2. SEÇİLMİŞ KARİKATÜRLER

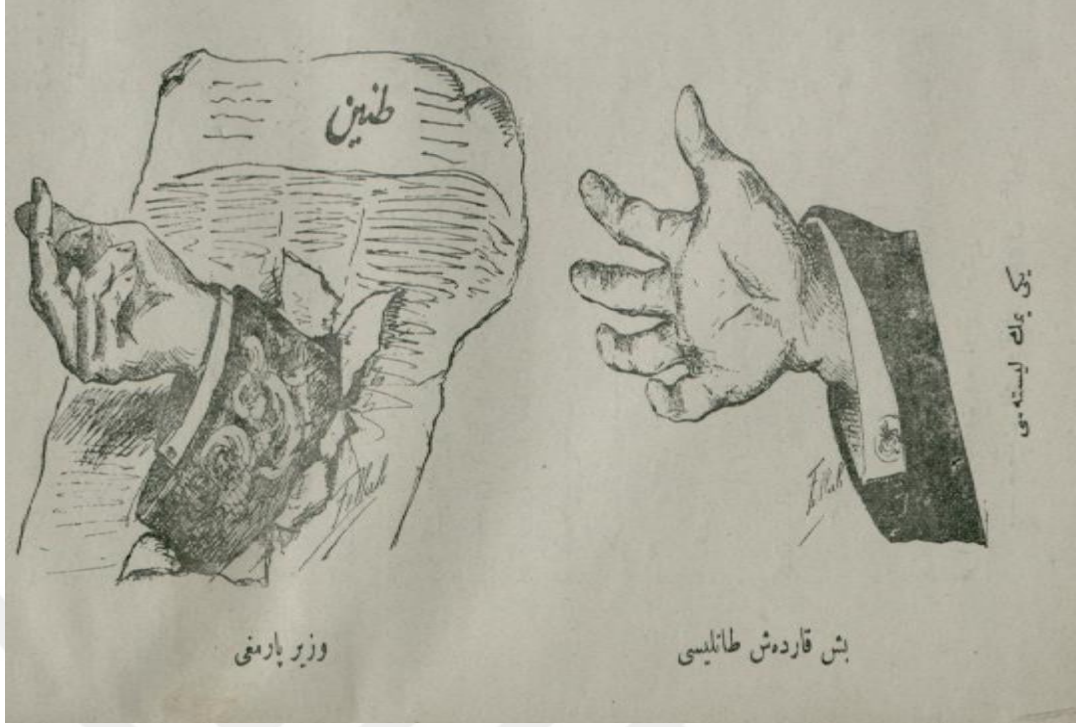

Davul, S.6, 19 Teşrin-i sani 1324, s.4.

Her ilana bir pul yapıştırmak lazımdır.

Petrol sandıkları tahtasıyla yapılan kulübeye bir pul yapıştırmalı?

- Dostum, adamcağızın şalvarını unutma Odesa unu çuvalıyla yapılmış, üstünde de markası var.

Davul, S.12, 07 Kanun-u sani 1324, s.12.

Yeni yemek listesi

Vezir parmağı – Beş kardeş tatlısı

Davul, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.4.

Nasıl latif değil mi?

Davul, S.14, 28 Kanun-u sani 1324, s.9.

Davul, S.16, 11 Şubat 1324, s.4.

Anadolu Kahtzedegani Menfaatine

- Merhamet edin. Memlekette çocuğum açlıktan ölüyor.
- Ayol ne nankörmüşsün. Daha şimdi sizin menfaatinize çalışıyorduk.

Davul, S.15, Fi 04 Şubat 1324, s.8.

Proje: Karaköy Köprüsü

Davul gazetesi tarafından Nafia Nezareti'ne takdim olunmuştur.

Davul, S.24, 14 Mayıs 1325, s.16.

Davulcu- Tozuna toprağına kurban olduğum İstanbul... Hiç senin böyle bir halin yoktu. Daireleri silip süpürüyorlar ama sokakları toza dumana boğuyorlar.

ÖZGEÇMİŞ

Nefise Yasemin ilköğretim ve lise öğrenimini İstanbul'da bitirdi.2013 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne başlayıp 2017 yılında mezun oldu. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında yüksek lisansa başladı. Eğitimine “Davul Gazetesinde Mizah ve Siyaset Anlayışı” tezi ile devam etmektedir.

